МЕТОДОЛОШКИ ПРИРАЧНИК СО ИНДИКАТОРИ ЗА СОБИРАЊЕ НА ПОДАТОЦИ ЗА МЕРЕЊЕ НА ДИСКРИМИНАЦИЈАТА

DORACAK METODOLOGJIK ME INDIKATORË PËR MBLEDHJEN E TË DHËNAVE PËR MATJEN E DISKRIMINIMIT

METHODOLOGICAL MANUAL WITH INDICATORS FOR DATA COLLECTION TO MEASURE DISCRIMINATION

Funded by the European Union

EU with YOU

Association for Democratic Initiatives

HOPS
HEALTHY OPTIONS PROJECT SKOPJE

Издавач: **Асоцијација за демократска иницијатива (АДИ)**
Бул. Браќа Ѓиноски 61/3, Гостивар
Веб: www.adimacedonia.org

Автори: **Ристо Карајков**
Неда Чаловска

Превод и лектура: **АДОРА** ДООЕЛ

Оваа публикација е подготвена со поддршка на Европската Унија. Содржините на публикацијата се единствена одговорност на Асоцијацијата за демократска иницијатива и не нужно ги одразуваат гледиштата на Европската Унија.

МЕТОДОЛОШКИ ПРИРАЧНИК СО ИНДИКАТОРИ ЗА СОБИРАЊЕ НА ПОДАТОЦИ ЗА МЕРЕЊЕ НА ДИСКРИМИНАЦИЈАТА

Октомври 2024

СОДРЖИНА

1. Вовед....6
2. Видови на системи за мерење на дискриминација 8
2.1. Централизиран систем за мерење на дискриминација 8
2.2. Децентрализиран систем за мерење на дискриминација....8
3. Стабилен систем и лонгитудинално мерење....10
3.1. Заклучок.... 12
4. Расчленетост по дискриминаторски основи 13
4.1. Контроверзии околу некои видови на податоци 14
4.2. Кратка студија на случај: Бразил.... 14
4.3. Податоци според тешкотијата на нивното обезбедување 15
4.4. Оптимален број на дискриминаторски основ 17
4.5. Кратка студија на случај: Идентитетски комплексности 19
4.6. Обврска за собирање расчленети податоци според законот ... 20
4.7. Заклучок 22
5. Административни податоци од надлежни институции 23
5.1. Податоци според целта за која се собираат 23
5.2. Избор на дискриминаторски основи 25
6. Почеток на мерењето 29
7. Постоечки наспроти нови податоци 30
7.1. Заклучок 31
8. Потпирање на повеќе различни видови на податоци 33
9. Вкрстување на податоци 36
10. Предлог индикатори за мерење на дискриминацијата 38
11. Анализа 39
12. Резиме на препорачани чекори 40
13. Анекс 1. Образец на дискриминаторски основи 42
14. Анекс 2. Листа на предложени индикатори 43
15. Анекс 3. Тематска анализа 44

1. ВОВЕД

Текстот[1] кој следи е предлог на методологија за собирање на податоци за мерење на дискриминацијата во Северна Македонија. Текстот треба да служи како збир на насоки за работата на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација (понатаму во текстот: Комисијата) согласно Закон за спречување и заштита од дискриминација, како и на државните органи и другите правни лица.

Текстот е производ од шест работилници и консултации кои беа спроведени во рамки на проектот „Рамноправноста низ призма на статистиката", спроведуван од страна на Асоцијација за демократски иницијативи (АДИ) од Гостивар и ХОПС – Опција за здрав живот Скопје, а финансиски поддржан од Европската Унија во рамки на програмата за грантови „Поддршка на граѓанското општество", Европскиот инструмент за демократија и човекови права. Работилниците беа спроведени во периодот февруари-март 2024.

Сепак, текстот не треба да се смета за конечна, дефинитивна методологија за собирање на податоци за мерење на дискриминацијата. Пред сè, тој може да служи како рамка на насоки и препораки, односно како вид на мени или прирачник (па соодветно на тоа и насловот на документот), од кое надлежните ќе ги преземат тие препораки кои ги сметаат за најрелевантни.

Во таа смисла, методологијата може и треба да биде дополнително дискутирана и утврдена од Комисијата во согласност со нејзиниот мандат, во консултација со државните органи надлежни за собирање на податоци во оваа област. Препораката е тоа да биде направено во процес на континуирана дебата. Собирањето на податоци за мерење на дискриминацијата е континуиран процес кој трае со години и децении. Сосема е природно делови и компоненти од методологијата да бидат предмет на промени и надградби во тој процес.

1 Основа за текстот е документот Предлог методологија за собирање податоци за мерење на дискриминација во Северна Македонија изработен од д-р Ристо Карајков за потребите на Мисијата на ОБСЕ во Скопје во 2020. Тој документ беше изработен во периодот пред повторното изгласување на Законот за спречување и заштита од дискриминација и пред конституирањето на Комисијата.

Текстот е напишан во вид на концизни насоки и препораки. Тој содржи кратка елаборација на некои од основните концепти и прашања вклучени во меѓународната дебата на оваа тема, но не вклучува детален опис на концепти или многуте поврзани прашања. Пристапот е насочен од целта: да и се понуди на Комисијата и на останатите државни органи лесно читлив документ со јасни насоки и препораки кои понатаму треба да се доработат.

За подетално информирање со овие теми, се предлага овој текст да се користи заедно со текстот: Тематска анализа за собирање на податоци за промовирање на еднаквост и превенција на дискриминација, Ристо Карајков, Мисија на ОБСЕ во Скопје, 2019 година (Анекс 3 кон овој документ). Во оваа анализа се содржани подетални дискусии околу некои клучни прашања во дебатата за собирање на податоци за мерење на дискриминацијата. Двата текста се тесно комплементарни по содржина.

Составен дел од оваа методологија е и образецот за заштитените основи (Анекс 1), како и сеопфатната предлог листа на индикатори (Анекс 2) за мерење на дискриминацијата по области. Предлог листата содржи значителен број на индикатори и можно е надлежните да не бидат во можност да ја имплементираат во целост одеднаш. Можно е, следејќи го искуството на други држави, за почеток да почне собирањето на податоците за дел од тие индикатори, па дополнително да се надградува системот, со постојано додавање на индикатори.

Предлог Методологијата содржи концизни информации и насоки кои се однесуваат на видовите на можни системи за мерење на дискриминација, основните карактеристики на еден национален систем за мерење на дискриминација со нагласок на потребата од перманентност и долгорочен пристап, и секако основната потреба од собирање на расчленети податоци поделени по клучните дискриминаторски основи.

2. ВИДОВИ НА СИСТЕМИ ЗА МЕРЕЊЕ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА

Системот за мерење на дискриминација е кохерентен збир на индикатори од повеќе области кои отсликуваат одредени состојби кои се значајни за мерење на дискриминацијата во едно општество. Клучен квалитет на овие индикатори е дека се дизагрегирани, односно расчленети по една или повеќе дискриминаторски основи.

ПРИМЕРИ:

Област	Дискриминаторен основ	Индикатор
Образование	Пол	структура за запишани студенти во одреден степен на образование на годишно ниво
Образование	Етничка припадност	структура за запишани студенти во одреден степен на образование на годишно ниво
Вработување	Етничка припадност	етничка структура на вработени во јавна администрација

2.1. ЦЕНТРАЛИЗИРАН СИСТЕМ ЗА МЕРЕЊЕ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА

Системот за мерење на дискриминација може да биде централизиран или децентрализиран. Централизиран систем постои кога мерењето на дискриминација на национално ниво во сите релевантни области се спроведува од едно или повеќе координирани тела. Во рамките на овој систем се дефинирани сите релевантни индикатори, податоците кои се потребни за пополнување на индикаторите, начинот на нивното собирање, како и телата и органите надлежни да ги соберат. Целиот процес, почнувајќи од дефинирањето на системот, собирањето, процесирањето и анализата на податоци се спроведува во рамки на овој систем. Денес во светот с уште постојат само ограничени примери на вакви системи.

2.2. ДЕЦЕНТРАЛИЗИРАН СИСТЕМ ЗА МЕРЕЊЕ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА

Децентрализиран систем постои кога повеќе различни институции и организации спроведуваат мерење на дискриминацијата во својата област,

на различни нивоа (на пр. регионално, национално, локално итн.), и на различни начини, користејќи различни методологии кои меѓусебно не се координирани. На пример, Министерство за образование и наука врши мерење на дискриминација во областа на образованието, или само во основно, или само во високо образование. Министерството за труд и социјална политика ги мери состојбите во својата надлежност, агенција со надлежност во областа на домување спроведува мерења во нејзината област итн.

Децентрализираното мерење на дискриминацијата е вообичаена меѓународна пракса. Во многу држави постојат голем број на различни мерења спроведувани од различни институции и организации, со користење на различна методологија, со различна периодика на собирање на податоци итн.

Централизираниот и децентрализираниот систем не се взаемно исклучиви. Постоењето на централизиран систем за мерење на дискриминација не ги исклучува различните индивидуални мерења од разни организациски структури.

Двата системи се концептуални модели. Можни се комбинации. На пример, систем кој обезбедува флексибилна координација помеѓу работата на две или повеќе институции и организации кои самостојно мерат дискриминација во својата област на дејствување.

Може да се претпостави во ситуација каде што Комисијата ќе воспостави систем и ќе почне со континуирано собирање на податоци за мерење на дискриминација, но сепак ќе постојат одделни напори/мерења во одредени области спроведувани од, на пример, граѓански организации (ГО, кои се особено заинтересирани за таа конкретна област или индикатори. Не е особено потребно тие мерења да бидат координирани, иако таа можност може да се земе предвид. Комисијата дополнително ќе размисли дали тие податоци се корисни и можат да влезат во нејзиниот извештај (годишен, биенален, итн.) кој е вообичаено клучниот производ на системот за мерење на дискриминацијата.

3. СТАБИЛЕН СИСТЕМ И ЛОНГИТУДИНАЛНО МЕРЕЊЕ

Клучниот квалитет на системот за мерење на дискриминација е неговата стабилност, односно неменливост на долг рок. Тоа значи дека кога еднаш индикаторите и методологијата за собирање на податоците за пополнување на тие индикатори се утврдени, тие се собираат секогаш на ист начин со утврдената периодика, на долг временски период. Ова овозможува споредливост низ времето. Доколку има промени во моделот, на пример, во индикаторот или во начинот на кој тие податоци се собираат, споредливоста ќе биде нарушена.

Мерења кои се спроведуваат без редовна периодика, повремено или само еднаш (т.н. крос-секциски), можат да бидат од корист за отсликување на тековната, моментална состојба, но не овозможуваат лонгитудинална (на подолг период) споредливост. Тоа значи дека тие не можат да го отсликаат трендот, односно да кажат дали состојбата во одредена област се подобрува или влошува.

Перманентноста, односно долгорочната стабилност на системот е една од најбитните одлики на системот за мерење на дискриминација. Без разлика на тоа дали ќе има еден централизиран систем или ќе има неколку посебни системи во различни области, важно е тие да се стабилни на долг рок, односно, мерењето да се врши врз основа на исти индикатори и податоците да се собираат со користење на иста методологија низа години. Разбирливо е дека овој квалитет на системот е потешко да се оствари во децентрализираниот систем, каде што различни субјекти би биле заинтересирани за суверена контрола врз нивните методологии. Во тие услови потребна е многу поголема координација помеѓу субјектите, што не е лесно да се оствари.

Стабилноста на системот претпоставува: а) долгорочна

ПРИМЕР:

Област	Дискриминаторски основ	Индикатор
Пристап до добра и услуги	Етничка припадност (фокус на Роми)	% на Роми на кои им бил одбиен влез во кафе бар/ресторан во минатата година

посветеност на институцијата да ги собира податоците за следењето на дискриминацијата на методолошки издржан начин, б) обезбедување на финансиски ресурси за собирање на податоците на долг рок.

Примерот сè уште ја отсликува секојдневната реалност на Ромите во Северна Македонија. Можни се повеќе различни варијанти на овој индикатор. Воедно, постојат различни начини за собирање на овој податок. На пример, а) редовна анкета со Роми, б) експериментален метод по пат на т.н. тестирање на ситуација (преку набљудување на креирана ситуација на дискриминација).
Тоа што е клучно е следното: кога еднаш ќе се утврди методологијата на собирање на податокот, таа не треба да се менува; мора да остане иста на долг рок.

Методологијата вклучува (доколку методот за собирање на податоци е анкета): детално разработен примерок, конкретен прашалник, детално разработен начин за администрирање (спроведување) на прашалникот. И мали промени во методологијата, на пр. менување на бројот на испитаници по градови, менување на возрасната или половата структура на испитаниците, како и начинот на кој се спроведува прашалникот, може да ја наруши споредливоста.

Стабилноста на системот за мерење на дискриминацијата зависи и од видовите на податоци кои се вклучени во него. Податоците кои се собираат преку анкетен пат (интервју со испитаник) може да си ги собира директно надлежната институција, преку соработка со изведувач, или на пример со Државниот завод за статистика (ДЗС) и во тој контекст можна е поцврста контрола врз методологијата за собирање. Но, доколку системот во голема мера се потпира на административни податоци кои ги собираат разни институции во рамките на своето редовно работење, можно е некои од институциите со текот на годините да извршат промени во начинот на собирање. Тоа е момент кој мора да се има предвид и да се контролира од надлежната институција за мерење на дискриминацијата. Тоа значи дека надлежната институција, во нашиот контекст Комисијата, треба да внимава на одредени промени во податоците и доколку се воочат нелогичности, може да одлучи да не користи одредени категории на податоци или да ги замени со други. Секако, можна е и поблиска координација со институцијата собирач, чиишто податоци се користат за мерење на одредена димензија на дискриминацијата.

3.1. ЗАКЛУЧОК

Еднаш, кога индикаторите за мерење на дискриминација и методологијата за собирање на податоци се утврдени – мора да се внимава дека тие ќе се собираат на идентичен начин на долг рок.

Притоа може да се напомене дека додавањето на нови индикатори во системот не ја нарушува споредливоста на веќе постоечките индикатори. Но, какво било менување на веќе постоечките индикатори или начини на собирање на податоците, не е препорачливо.

Ова укажува на фактот дека кон утврдувањето на конечните индикатори не треба да се пристапи набрзина и со краткорочен пристап. Подобро е системот да се обмислува подолго време, со вклучување на сите засегнати страни, затоа што откако ќе се утврди, дури и малите промени се неповолни. Во таа насока, пожелни се и редовни консултации, на пример на годишна или 2-годишна основа, помеѓу клучните чинители, на кои би се дискутирале битни прашања од значење за системот и за собирањето на податоците.

4. РАСЧЛЕНЕТОСТ ПО ДИСКРИМИНАТОРСКИ ОСНОВИ

Клучен квалитет на индикаторите и на податоците е дека треба да бидат расчленети по дискриминаторски основи. Расчленетоста на податоците по забранетите основи е клучен предуслов за успешно мерење на дискриминацијата во кое било општество. Тоа е потребно за да се овозможи проценка на состојбата на лицата кои се под ризик од дискриминација по одреден забранет основ или основи, или со други зборови, припаѓаат на категорија на граѓани кои вообичаено се појавуваат како жртви на дискриминација. Споредбата вообичаено се прави со други категории на граѓани кои вообичаено не се во ризик од дискриминација, и/или со националниот (регионалниот итн.) просек.

ПРИМЕР:

Дискриминаторски основ	Категорија на лице (вредност на варијаблата)
Пол	Маж и жена. Општо прифатено е дека жените се вообичаено поизложени на дискриминација во многу области
Етничка припадност	Македонец, Албанец, Турчин, Ром, Србин, Влав итн. Според уставната класификација. Општо прифатено е дека граѓани од немнозински заедници се вообичаено поизложени на дискриминација во повеќе области.
Јазик	Во Северна Македонија во голема мера (но не целосно) се преклопува со етничката припадност.
Попреченост	Лице без попреченост и лица со попреченост. Постои категоризација според вид и степен кај лицата со попреченост.

Значаен дел од работата за поставување на систем за мерење на дискриминација во која било држава се однесува на обезбедување на расчленетост на податоците по дискриминаторските основи.

2 Термините забранети, дискриминаторски и заштитни основи се користат како синоними со цел одбегнување на лексичка монотоност на текстот. Сите три термини означуваат исто и сите се во употреба во компаративната пракса.

4.1. КОНТРОВЕРЗИИ ОКОЛУ НЕКОИ ВИДОВИ НА ПОДАТОЦИ

Ова може да биде значаен проблем во голем број на држави каде што дел од овие податоци се сметаат за приватни и нивното собирање не е дозволено или се смета за културно неприфатливо. На пример, во голем дел од државите во Западна Европа не се собираат податоци за етничко потекло. Причината е што овој податок се смета за приватен домен на граѓанинот и неговото собирање се смета за нарушување на приватноста. Овој културен став во некои држави произлегува од трауматични историски искуства на прогон на граѓаните по етничка основа, кој бил возможен токму поради тоа што етничкиот или верскиот идентитет биле јавен податок.

Во некои држави отпорот кон собирање на податоци за етничката припадност произлегува од националната идеологија за градење на хомоген национален идентитет или (историски) од идеологијата на хегемонија на одреден идентитет над другите.

Причините за нерасчленување на податоци можат да бидат различни, меѓутоа резултатот е ист. Доколку не постојат расчленети податоци (по основа на културен идентитет, т.е. етнички, верски, итн.) мерење на дискриминацијата по тој основ, кој е вообичаено еден од највкоренетите во многу општества, нема да биде можно.

4.2. КРАТКА СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ: БРАЗИЛ

ПРИМЕР: Собирање на расчленети податоци во Бразил
Во историјата на дебатата интересен е примерот на Бразил каде што властите одбиваа да собираат податоци расчленети по расна основа во период од неколку децении (1960 -1980), од позиција на национална политичка идеологија дека Бразил е „не-расна" демократија и дека расата нема никакво влијание врз социоекономската положба на граѓанинот во општеството. Кога по силен притисок на академската заедница и граѓанското општество, властите конечно почнаа да собираат расчленети податоци (првата расчленета анкета е направена за работната сила), резултатите беа поразителни. Идеологијата за расна еднаквост беше распарчена. Расчленетите податоци покажаа дека колку е потемна бојата на кожата на поединецот, како морфолошка основа за културно (неформално нормативно) дефинирање на расниот идентитет, толку е полоша неговата социоекономска состојба во општеството.

4.3. ПОДАТОЦИ СПОРЕД ТЕШКОТИЈАТА НА НИВНОТО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ

Од аспект на можните потешкотии поврзани со обезбедување на расчленетост по дискриминаторските основи, се зборува за податоци за кои постојат тешкотии или не постојат тешкотии за собирање на расчленети податоци.

НА ПРИМЕР:

Дискриминаторски основ	Постоење на расчленети податоци	Состојба во Северна Македонија
Пол	Се мисли на пол назначен при раѓање. Не го вклучува родовиот идентитет. Вообичаено не е проблем. Податоци расчленети по пол рутински се собираат (или можат да се соберат) во сите држави	Податоци расчленети по пол се собираат рутински за голем број на индикатори.
Етничка, расна, припадност	Предмет на контроверзност во многу држави. Во некои држави не е дозволено да се собираат по основ на право на припадност; во некои држави намерно не се собираат затоа што официјалната идеологија тврди дека не се релевантни, итн.	Во Северна Македонија собирањето на податоци расчленети по етничка припадност вообичаено не е проблем. Граѓаните рутински декларираат етничка припадност и тоа не се смета за проблематично. Меѓутоа, споделување на податоци за етничката припадност на граѓаните, на пример меѓу институции, не е дозволено. Строго е регулирано и чувањето на податоците за етничката припадност во бази на податоци.

		Сепак тоа не значи дека ова прашање е целосно затворено. [3]
Попреченост	Проблеми се можни. Вообичаено се резултат на различни дефиниции за попреченоста кои ги користат разни институции или организации кои собираат податоци. Различен е опфатот на дефиницијата за попреченост од аспект на социјална заштита (потесен персонален опфат) наспрема анти-дискриминација (поширок персонален опфат).	Постојат малку податоци кои се расчленети врз основа на попреченост.
Сексуална ориентација	Вообичаено е проблем во скоро сите држави. Овие податоци постојат во мал број држави. И во тие држави каде што за овој индикатор се собираат податоци, тие се малку, се собираат од скоро и релативно мал број на граѓани се спремни да го дадат податокот.	Постојат извонредно малку податоци. Собирањето на податоци расченети по овој основ е извонредно тешко.

Расчленетоста не е цел сама по себе. Таа е потребна како квалитет на индикаторите кои се дел од системот за мерење на дискриминација. На пример, доколку мерењето се спроведува врз основа на 40-на индикатори кои покриваат неколку клучни области (на пр. живот, безбедност, образование, вработување и приход, здравство, домување, итн.), потребно е да бидат расчленети по дискриминаторските основи.

3 Во јули 2023 Уставниот суд на Република Северна Македонија привремено ја укина графата за етничка припадност во матичните изводи на граѓаните, којашто беше пропишана со Упатството за матичните книги. Види пример, Уставен суд – привремено нема да важи графата за етничка припадност во изводите, Радио Слободна Европа, 5 јули 2023, https://www.slobodnaevropa.mk/a/32490240.html. Ова е позната ситуација во меѓународната пракса независно од тоа кој е идеолошкиот порив за ограничувањето. Некаде е претпоставената одбрана на мултикултурализмот, заштита на малцински заедници, некаде е скриен или отворен национализам.

4.4. ОПТИМАЛЕН БРОЈ НА ДИСКРИМИНАТОРСКИ ОСНОВИ

Во пракса тешко е да се очекува дека секој индикатор од интерес, ќе бидет расчленет по сите дискриминаторски основи од интерес. Потребно е да има расчленетост по клучните дискриминаторски основи кои се најрелевантни во даден национален контекст.

Пример: Индикаторот „структура на запишани студенти на универзитет во тековна година", не може да се очекува да биде расчленет по сите дискриминаторски основи. Тој се пополнува од административните податоци за упис на студенти. Образецот на дата базата за запишани студенти може да содржи голем број дискриминаторски основи, но веројатно не сите, како на пример, сексуална ориентација. Дури и да се бараат податоци чие собирање е проблематично или контроверзно, субјектите нема да ги дадат тие податоци или по принуда, ќе дадат неточни податоци. Од тие причини, не е ефективно да се бара податок под принуда, особено ако се однесува на приватната сфера на граѓанинот.

Расчленувањето ќе биде релевантно од моментот кога ќе се воведе образецот понатаму. За некои индикатори кои се пополнуваат со административни податоци би било проблематично да се инсистира на расчленување по сите, или голем дел од дискриминаторските основи.

Пример: Индикаторот „просечен животен век" може да биде од потенцијално големо значење. Можни се повеќе варијанти на овој индикатор. Во меѓународната дебата за мерење на дискриминација често се споменува примерот на овој индикатор во Обединетото Кралство. Затоа што образецот на смртовницата (извод од матична книга) на починатото лице не содржи вредност за варијаблата етничка припадност, не е можно неговото користење за анализа на еднаквоста во Британското општество. Сосема е јасно дека образецот со податоци кои се потребни за составување смртовница не може да бара податоци расчленети по многу од дискриминаторските основи. Воедно, расчленет податок за оваа варијабла (индикатор) во моментот не постои ни во Северна Македонија (се собира од матична книга на починати лица).

Во Република Северна Македонија дискриминаторските основи се наведени во член 5 од Законот за спречување и заштита од дискриминација.

Одредбата од член 5 насловен „дискриминаторска основа" гласи:

„Се забранува секоја дискриминација врз основа на раса, боја на кожа, потекло, национална или етничка припадност, пол, род, сексуална ориентација, родов идентитет, припадност на маргинализирана група, јазик, државјанство, социјално потекло, образование, религија или верско уверување, политичко уверување, друго уверување, попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, лично својство и општествен статус или која било друга основа (во понатамошниот текст: дискриминаторска основа)."

Член 5 од Законот содржи 23 дискриминаторски основи прикажани подолу и потоа ја додава општата одредница за отворена листа на основи „или која било друга основа" која овозможува додавање и на друга основа.

Број на забранети основи во член 5 се:
„(1)раса, (2)боја на кожа, (3)потекло (4)национална или етничка припадност, (5)пол, (6)род, (7)сексуална ориентација, (8)родов идентитет, (9)припадност на маргинализирана група, (10)јазик, (11)државјанство, (12)социјално потекло, (13)образование, (14)религија или верско уверување, (15)политичко уверување, (16)друго уверување, (17)попреченост, (18)возраст, (19)семејна или брачна состојба, (20)имотен статус, (21)здравствена состојба, (22)лично својство и (23) општествен статус..."

Исцрпното наведување на можните основи на дискриминација е оправдано од аспект на индивидуалната заштита на граѓанинот. Меѓутоа, прегледот на мноштвото дискриминаторски основи укажува на следните заклучоци од значење за собирањето на податоци за дискриминација.

Прво, очигледно е дека основите се премногу за да можат да се вградат во најголем дел од обрасците за собирање на податоци од страна на јавна институција. Може да се замисли како би изгледало ако здравствена институција која собира податоци за здравствената состојба на граѓаните (на пример, во момент кога граѓанинот дошол на здравствен преглед) треба да собере податоци за сите овие забранети основи за потоа да можат да се вкрстат со индикатор од областа на здравјето на граѓаните или здравствената заштита.

Законот наведува голем број на дискриминаторски основи со цел да се опфати целиот дијапазон на основи по кои еден граѓанин може да пријави дискриминација до Комисијата. За потребите на овие

пријави логично е да се наведат сите можни основи и да се остави отворен простор за неспомнати основи. Меѓутоа, кога основите се потребни за да се расчленат податоците во други области како на пример, образование, здравство, домување, приход, итн., јасно е дека можат да се употребат само неколку најбитни дискриминаторски основи (Анекс 1. Образец за дискриминаторски основи). Евентуални диспропорционалности кои ќе се утврдат од податоците и кои се однесуваат на клучни дискриминаторски основи можат да бидат предмет на толкување од аспект на дискриминација.

Треба да се подвлече дека во секој случај е потребно толкување. Фактот што на пример мажите се поподложни на кардиоваскуларни заболувања од жените во Република Северна Македонија (РСМ), или пошироко, фактот што мажите во просек имаат пократок животен век од жените не мора да значи дека причината е дискриминација, и воопшто, не се смета дека тоа е причината. Меѓутоа, доколку индикаторот покаже, на пример, дека стапката на кардиоваскуларни заболувања е повисока кај некоја етничка група (на пр. Ромите), во споредба со националниот просек, тогаш тој индикатор заслужува внимание и понатамошна анализа.

Второ, за некои од основите, пред сé заради тоа што не се релевантни во македонскиот контекст, толкувањето може да биде нејасно. На пример, основата „боја на кожа". Сосема е можно на државјанин на држава од Азија или Африка да му биде попречен влез во кафе бар во Северна Македонија заради тоа што има друга боја на кожата. Меѓутоа доколку на македонски државјанин му биде побарано да ја дефинира својата боја на кожата, може да настане недоумица. Во внатрешниот, национален контекст, можни се недоумици кои произлегуваат од испреплетеноста на културно-идентитетските и морфолошки карактеристики на поединецот.

4.5. КРАТКА СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ: ИДЕНТИТЕТСКИ КОМПЛЕКСНОСТИ

Пример: Комплексности поврзани со собирањето на податоци расчленети по основа на културен идентитет. Идентитетските основи се извонредно комплексна материја, особено од аспект на меѓународна споредливост (која е тешко возможна), а и во рамките на одделни држави. Причините се повеќе. Во скорешната историја многу држави ги напуштија старите расни класификации (на пр. бела раса, црна раса, итн.) кои од денешна перспектива се сметаат за расистички. Во многу држави во светот е неприфатливо користењето на самиот термин „раса". Сепак, некои држави ги задржаа

старите расистички класификации на населението со цел да ги користат како инструмент за промовирање на еднаквост (на пр. САД и Јужна Африка). Во некои држави терминот „етнички“ се користи за означување на идентитет кои во други држави се смета расен, и обратно.

Понатаму, во денешното глобално општество мноштвото на мулти-културни (мешани) идентитети, во комбинација со принцип на идентитетско самоопределување (наспроти поранешното определување од страна на трето лице)[4] ја прави областа на дефинирање на културен идентитет дополнително комплексна.
Северна Македонија не е исклучок од историскиот тренд. До скоро постоеше идентитет „Југословен“ кој се третираше како етнонационален; во поново време терминот малцинство беше заменет со терминот не-мнозинство, терминот националност со терминот „заедница“.

Овие примери се наведуваат со цел да се илустрира колку потенцијално сензитивна и комплексна е работата поврзана со собирање на податоци расчленети по идентитетска основа.

Трето, некои од забранетите основи наведени во законот се **општо дефинирани,** како на пример: „потекло“, „социјално потекло“, „друго уверување“, „лично својство“. Не е јасна конкретната супстанца на забранетоста во овие случаи. Повторно, треба да се подвлече дека од аспект на заштита на граѓанинот и поединецот, сите овие основи се важни. Меѓутоа, тие не можат да бидат користени како варијабли за собирање на масовни податоци без дополнителна операционализација.

4.6. ОБВРСКА ЗА СОБИРАЊЕ РАСЧЛЕНЕТИ ПОДАТОЦИ СПОРЕД ЗАКОНОТ

Заклучок: Потребни се дополнителни толкувања и насоки од страна на Комисијата.
Во врска со основите наведени во член 5, е и одредбата од член 3, став 4 од Законот кој се однесува на обврската за собирање на податоци.
Член 3 од законот ја регулира неговата примена и гласи:
Член 3
Примена на Законот
(1) Овој закон се однесува на сите физички и правни лица.

4 Пракса која не е исклучена и во РСМ. На пример, ако ученик "личи" на Ром, може да се случи наставникот да го "пише" како Ром.

(2) Овој закон се применува од страна на сите државни органи, органи на единиците на локалната самоуправа, правни лица со јавни овластувања и сите други правни и физички лица во областа на:
работата и работните односи; образование, наука и спорт; социјална сигурност, вклучувајќи го и подрачјето на социјална заштита, пензиско и инвалидско осигурување, здравствено осигурување и здравствена заштита; правосудство и управа; домување; јавно информирање и медиуми; пристап до добра и услуги; членување и дејствување во политички партии, здруженија, фондации, синдикални или други организации засновани на членство; култура; и сите други области.
(3) Субјектите од став (2) на овој член, имаат обврска да преземаат мерки или дејства за промоција и унапредување на еднаквоста и превенција од дискриминација.
(4) **Сите субјекти** кои со закон се должни да прибираат, евидентираат и обработуваат податоци, имаат обврска овие податоци да ги прикажуваат **според дискриминаторските основи од член 5**[5] од овој закон, релевантни во областа, а со цел промоција и унапредување на еднаквоста и превенција од дискриминација.

Сосема воопштено член 3, став 4, одредува дека **сите правни и физички лица** кои се должни да собираат податоци треба да ги расчленуваат по сите дискриминаторски основи. Очигледно, вака како што е поставена, оваа одредба не може да се примени во целост.

Потребно е Комисијата да разработи неколку аспекти:
Прво, на што конкретно се однесува одредбата од став 4 за законската должност да се „прибираат, евидентираат и обработуваат податоци". Дали на пример еден центар за образование на возрасни кој држи акредитирани обуки на пр. за фризери и кој собира податоци за учесниците на обука што му се потребни во работата, е должен да ги собере по дискриминаторските основи од член 5? Можни се безброј вакви примери и прашања.

Второ, на кој начин се „прибираат, евидентираат и обработуваат" овие податоци? Доколку тоа се прави во формат (на пр. на хартија во тефтер или во Ворд документ), тие податоци тешко можат да се искористат и обработат.

5 Болдиран фонт додаден за да се одбележат клучни елементи од одредбата

Тоа што е олеснително е дека одредбата од член 3, став 4 ја содржи и насоката „релевантни во областа“, во смисла на тоа дека физичките и правните лица треба да ги расчленуваат податоци по тие дискриминаторски основи кои се релевантни во областа. Оваа одредба од една страна е олеснувачка затоа што ги ослободува правните и физичките лица да собираат податоци по сите дискриминаторски основи, што секако е невозможно. Меѓутоа, таа бара дополнително толкување. Прашањата кои се наметнуваат се следните: „Кои се дискриминаторските основи кои се релевантни во областа?”, како и „Која е институцијата која ќе одреди кои основи се релевантни во која област?”. Сите овие прашања и дилеми треба да бидат решени пред да може собирањето на расчленети податоци ефективно да почне да се спроведува.

4.7. ЗАКЛУЧОК

На Комисијата и претстои значителна работа околу толкување, појаснување и дополнителна разработка на овие прашања, со цел ефективна примена на одредбите за собирање на податоци за дискриминација.

Треба дополнително разјаснување за конкретниот начин на кој тоа ќе се постигне, на пример, правилник или прирачник изработен од Комисијата или донесување на дополнителни подзаконски акти.

Во секој случај, на Комисија и претстои значителна работа која може да трае со месеци, па дури и години.

Во секој случај, одредбата „релевантни во областа“ и дава маневарски простор на Комисијата во одлучувањето во секоја од областите по кои основи е релевантно собирањето на расчленети податоци.

5. АДМИНИСТРАТИВНИ ПОДАТОЦИ ОД НАДЛЕЖНИ ИНСТИТУЦИИ

Во врска со претходното прашање околу обврската на правните и физичките лица за собирање на податоци, битно е да се потенцира уште нешто. Се однесува на видот на податоците кои носителите на обврската се должни да ги собираат.

Од тековната дебата која се однесува на методологијата за собирање на податоци за дискриминација, произлегува дека има нејаснотија околу основното прашање:

Кои се податоците кои носителите на обврската, а пред се јавните институции, се должни да ги собираат?

Според некои толкувања кои се изнесени во дебатата (дел кој му претходеше на овој текст), станува збор за **нови податоци** кои институциите би биле должни да го собираат со **конкретна цел** да се мери дискриминацијата.

Некои од другите толкувања изнесени во дебата се:

а) Дека Државниот завод за статистика треба да ја изврши обврската и за други институции или дека треба да им помага во процесот,

б) Дека обврската се однесува за мерење на дискриминацијата внатре во институцијата,

в) Дека обврската се однесува на податоци за т.н. „правична застапеност“ итн.

5.1. ПОДАТОЦИ СПОРЕД ЦЕЛТА ЗА КОЈА СЕ СОБИРААТ

Со оглед на централната важност на ова прашање, битно е да се даде дополнително толкување.

Во меѓународната дебата прифатена е поделбата на податоците за дискриминација од аспект на целта поради која се собрани. Според таа поделба има два вида:

а) податоци кои се собрани **директно со цел да се мери дискриминацијата** и

б) податоци кои се собираат со друга цел (на пр. во областа на здравството, образованието, вработувањето итн.) **но, кои под одредени услови** можат да се искористат за мерење на дискриминацијата.

На пример, во областа на образованието, овие податоци се собираат за да се следат состојбите во образованието (опфатени, запишани, дипломирани, просечен успех итн.).

Во областа на здравството, овие податоци се собираат со цел да се следат состојбите во областа на здравството (здравствен статус на населението, присутни болести, фактори на смртност итн.).
Значи, овие податоци не се собираат со цел мерење на дискриминација. Пример за податок кој се собира директно со цел да се мери дискриминација е анкета (општа или со фокус на ранливи групи) за скорешни искуства со дискриминацијата и/или за перцепцијата на дискриминацијата во општеството.

Општо прифатно е дека во најголем број држави во светот **многу малку од податоците се собираат конкретно, со цел да се мери дискриминацијата.** Како такви, тие податоци се битни за отсликување на многу аспекти на дискриминацијата во едно општество, но се далеку од доволни.

Поволно е тоа што огромната маса на други податоци кои редовно се собираат во секое општество со друга цел (на пр. во здравство, образование итн), **под одредени услови** можат да бидат искористени за мерење на дискриминацијата. **Основниот услов е тие податоци да бидат расчленети по дискриминаторските основи.**

Во врска со ова, кога се зборува за обврската, пред сé на јавните институции, да „прибираат, обработуваат и евидентираат" податоци – **НЕ СТАНУВА ЗБОР ЗА НОВИ ПОДАТОЦИ.** Тоа се податоци кои институциите ги собираат во рамките на своето редовно работење во својата област на дејствување (на пр. образование, здравство, вработување итн.) и за конкретни цели релевантни за институцијата.

Меѓутоа, и покрај тоа што овие податоци не се собираат со цел да се мери дискриминација, тие можат да бидат искористени за мерење на дискриминација доколку го исполнуваат конкретниот услов да бидат расчленети по дискриминаторски основи.

Треба да се напомене дека ова не претставува ограничување за ниедна конкретна институција, доколку одлучи, да собира нови податоци конкретно се цел мерење на одредени аспекти на дискриминација. Тоа секако е отворена можност.

Меѓутоа, целта на обврската за собирање на податоци за мерење на дискриминација, која е предмет и на нашиот закон, е да се искористи богатството на податоци кои редовно се собираат за други цели. Тоа, како прво и основно, бара нивно расчленување по дискриминаторски основи.

ЗАКЛУЧОК: Прв и основен чекор е воведување на образец за расчленување на податоците кои институциите ги собираат во рамките на редовното работење, по дискриминаторските основи. Обврската да се прецизираат основите „релевантни во областа"' од вкупно 23 наведени основи во законот и припаѓа на Комисијата или евентуално на законодавните власти (конкретно на Законодавно-правната комисија во Собранието).

5.2. ИЗБОР НА ДИСКРИМИНАТОРСКИ ОСНОВИ

Препорака од авторот на оваа методологија, врз основа на состојбите со дискриминацијата во Република Северна Македонија, како и од аспект на можноста за ефективно собирање на мерливи податоци, е податоците кои редовно се собираат од институциите да бидат расчленети, како минимум, по следните основи (Анекс 1. Образец за дискриминаторски основи):

Образец за дискриминаторски основи

Прашање/ Варијабла	Податок кој институцијата го собира во рамки на своето редовно работење, пр. Колку време сте невработени? (област: вработување) Дали имате некаква болест? (област: здравство) Каква е вашата имотна состојба? (област: имот) Белешка: прашањата се само примери за илустрација.					
Дискрими - наторски основи	пол	етничка припадност	образование	возраст	попреченост (да се елаборира вид)	место на живеење (село/град)

Дискриминаторските основи наведени во образецот се:

а) релевантни во Република Северна Македонија,

б) конзистентни со клучните дискриминаторски основи во компаративната пракса,

в) се базираат на податоци кои можат реално да се соберат.

Битно е дополнително да се појаснат одредени позиции. Најголемата контроверза која го следеше донесувањето на законот, беше поврзана со вклучувањето на дискриминаторскиот основ сексуална ориентација. Ова е секако основ од критична важност во општество во кое хомофобијата е извонредно силна и присутна. Но, сепак оваа основа не е вклучена во образецот на дискриминаторски основи од причина што **овој податок не може да се собере на предвидениот начин.**

Дури и да се изведе напор за собирање на овој вид на податок, кредибилноста на тоа што би се собрало ќе биде под знак прашање. Овој став се заснова на меѓународните искуства. Има голема дебата по ова прашање и нејзиното посеопфатно презентирање ја надминува целта на овој текст.

Дополнителни аргументи кои неминовно се поврзуваат со ова прашања се следните. Активистите можеби ќе тврдат дека вклучувањето на сексуалната ориентација во образецот ќе има извонреден ефект на подигнувањето на свеста на граѓаните. Ова е апсолутно валиден аргумент. Ова е дилема за Комисијата. Тоа што е клучно за потребите на оваа методологија е дека податокот за сексуална ориентација нема да се собере со вклучување во образецот. Тој податок, како и во најголем број од другите држави во светот, ќе мора да се собира на друг начин. Тоа вообичаено ќе бидат анонимни анкети, кои вообичаено се прават онлајн.

Дополнително, ќе се воочи дека основот „имотен статус" исто така не е вклучен во образецот. Варијаблата имотен статус на поединецот најчесто се операционализира преку прашањето за висина на приход. Секако, приходот е само дел од имотот на поединецот. Тука влегува сопственост на движен имот и недвижности, како и други имотни права. Причината за невклучување на основот е неможноста да се собере точен податок, особено во случај кога варијаблата треба да се пополни преку податок собран преку поставување на едно прашање, на пример во административен образец или анкета. Јасно е дека не може да се очекува од граѓанин кога пополнува административен образец на пример во областа здравство (кога дошол/дошла на преглед), да одговори на прашања за имотната состојба. Анкетите на јавно мислење често поставуваат прашања за имотна состојба на поединецот или на домаќинството, со цел да можат да се видат разлики по овој основ. Меѓутоа овој податок генерално се смета за помалку кредибилен. Голем број на граѓани одбиваат да дадат одговор, а и точноста на одговорите кои се дадени е под знак прашалник.
Сосема поинаку е кога конкретната цел на образецот (на пример за барање на социјална помош) или на анкетата (на пример пописот) да собере детални податоци за имотната состојба на поединецот или домаќинството.

Тогаш тоа се прави преку елаборирање преку поголем број на варијабли (на пр. поседување на недвижен имот, автомобил, машина за перење, број на станбени квадрати по член на домаќинство, физичка состојба на домот, пристап до вода за пиење и канализација, итн.).

Да заклучиме, прашањето за висина на приход (дискриминаторски основ: имотен статус) не е вклучено во образецот од причина што собирањето на овој податок е често проследено со потешкотии. Граѓаните го одбегнуваат одговорот, намерно даваат погрешен одговор затоа што чувствуваат дека прашањето им навлегува во приватноста или даваат одговор кој им одговара во зависност од ситуацијата.

Треба да се напомене дека овој податок може да се собере и како административен, не само како анкетен. На пример, УЈП ги има податоците за редовните месечни примања на граѓаните, како и податоците за нивните дополнителни примања. Од годишната даночна пријава на граѓанинот која ја подготвува УЈП може да се види вкупниот годишен приход на граѓанинот. Во некои држави системите за мерење на дискриминација комбинираат податоци од анкетни извори со податоци од административни извори. Тоа вообичаено е надлежност на националната институција за статистика. Таа спроведува анкета на (вообичаено голем) примерок на граѓани и за одредени варибли (за кои се знае дека граѓаните се помалку волни да дадат податок) ги зема податоците од други надлежни институции, пример националната служба за собирање на даноци, институцијата која ги има податоците за редовен приход итн. За тоа да се реализира, потребно е податоците од повеќе извори да можат се поврзат на ниво на граѓанин. Тоа е возможно кога секој граѓанин има одреден единствен код или број. Во Северна Македонија тоа е ЕМБГ.

Ова секако е прашање за кое може да се дебатира. И конкретно, експертизата од Државен Завод за Статистика (ДЗС) може да биде од голема корист. Се препорачува Комисијата да побара совет од ДЗС по ова прашање (како и по повеќето други).

Треба да се има предвид дека точноста на одговорот на граѓанинот ќе зависи и од тоа кој му го поставува прашањето. Одговорот може да биде еден ако прашањето е поставено како дел од анкета за дискриминација спроведувана од граѓанска организација, а друг ако е поставен од надлежна институција во одреден службен контекст.

Алтернативата за собирање на податокот за имотна состојба (како и на други податоци кои не можат да се соберат директно од испитаникот) е, како што се спомна претходно, преку вкрстување. За тоа се потребни:

а) Законска можност. На пример, законска можност Комисијата да побара податоци за приходна или даночна историја од УЈП. Таква законска можност во Северна Македонија на пример има ДЗС врз основа на Законот за државна статистика[6]. Треба да се подвлече дека се зборува за податоци на ниво на граѓанин, а не агрегирани/сумарни податоци.
б) Техничка можност податоците да се вкрстат на ниво на поединец, граѓанин. Техничката можност се однесува на вкрстување податоци кои постојат во различни бази. Генерално се смета дека во денешни услови на напредна ИКТ техничката можност постои. Сепак, би било потребно утврдување од случај до случај.

Најсоодветна институција во Северна Македонија за ова, како и за многу други прашања од интерес за мерење на дискриминацијата е ДЗС. Таа институција го има законскиот мандат, како и техничкиот капацитет за потребната работа. Треба да се напомене дека и мандатот на ДЗС не е неограничен, кога станува збор за **чување или споделување** (со други институции) на податоци кои се однесуваат на приватноста на граѓанинот, на пример неговата етничка припадност. ДЗС може да ги собира овие податоци, но има должност да ги анонимизира. Тоа значи дека по обработката, треба да го избрише податокот за етничка припадност. На тој начин тие податоци се достапни само во сумарна форма. Темата е комплексна и ограничувањата со цел заштита на приватноста (дефинирани во Законот за заштита на лични податоци[7]) се строги.

6 Службен весник на Република Северна Македонија бр. 54/1997, 21/2007, 51/2011, 104/2013, 42/2014, 192/2015, 27/2016, 83/2018, 220/2018, 31/2020.
7 Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 42/2020.

6. ПОЧЕТОК НА МЕРЕЊЕТО

Прашање од значаен интерес, кога се зборува за поставување на национален систем за мерење на дискриминација, е од кој момент може да се следи дискриминацијата. Дали може да се следи од моментот кога ќе се постави системот во иднина или е можно да се направи ретроактивен преглед на состојбите и трендовите. Одговорот е дека тоа зависи од расположливоста на расчленети податоци.

Систематското мерење вообичано почнува од моментот кога ќе почне расчленувањето на податоците коишто се собираат. Меѓутоа, како што беше наведено и во претходниот дел, институциите кои го собираат (или го собирале во минатото) податокот се ограничени со нормите за заштита на приватноста, па така фактот што податокот е собран не значи и дека се чува во оригинерна форма (на ниво на граѓанин) и секако не значи дека може да биде споделен или искористен надвор од целта за којашто е собран.

На пример, согласно законските ограничувања, доколку податокот е собран со цел мерење на состојби со работната сила и вработувањето, тој не може да се искористи за друга цел.

Секако треба да се подвлече дека податок за состојбата на работната сила и вработувањето, **сам по себе е во голема мера доволен** за анализа на битни аспекти на дискриминацијата во едно општество, доколку е расчленет по дискриминаторските основи.

Во врска со предложениот образец за дискриминаторските основи, мерењето номинално би почнало од моментот кога институцијата ќе го воведе.

Како што веќе беше наведено, **мерењето е долгорочен процес.** Ќе бидат потребни минимум 5-7 години за да се соберат податоците и да се отслика почетниот тренд (за првите 5-7 години) кој потоа ќе може да се следи на долг рок.

Ретроактивно мерење е можно во случаи кога институциите собирале податоци кои во изминатиот период биле расчленети по сите или некои од основите наведени во образецот.

За да се утврди ова, Комисијата треба: да побара од секоја поединечна институција детална листа на податоци кои редовно ги собираат и дискриминаторски основи по кои се расчленети.

За ова конкретно прашање Комисијата треба да побара податоци и експертиза од ДЗС. Институциите имаат законска должност да доставуваат податоци до ДСЗ. Податоците од некои области (на пример, образование) се вообичаено расчленети барем по дел од основите од образецот. Тие варијабли можат да се искористат и за ретроактивно мерење. Се подвлекува дека станува збор за агрегирани податоци.

Конечниот избор на варијабли кои би влегле во националниот систем за мерење е надлежност на Комисијата.

Другата можност за ретроактивно мерење е поврзана со веќе споменатото вкрстување на податоци. За тоа се потребни законски мандат и технички можности.

7. ПОСТОЕЧКИ НАСПРОТИ НОВИ ПОДАТОЦИ

Основно прашања за секоја институција задолжена за следење на дискриминацијата во едно општество е колку ќе се потпира на постоечки податоци, во смисла дека редовно се собираат за друга цел и со расчленување можат да се користат за мерење на дискриминација, а колку ќе собира нови податоци.

Под нови податоци се подразбираат податоци кои се собираат со директна цел за мерење на дискриминација. Нови податоци се на пример нови истражувања и анкети кои следат реални искуства со дискриминација, виктимизираност, субјективно чувство (перцепција) дека одреден нееднаков третман или говор на омраза е мотивиран од дискриминација итн.

Овие нови податоци ја имаат предноста дека директно следат состојби коишто се релевантни за мерење на дискриминацијата. Недостатокот на овој метод се секако ресурсите што се потребни за негово спроведување. Еднаш кога ќе се воведе методот, на пример анкета, ќе треба да се спроведува редовно, пример секоја година или еднаш на неколку години.

Потребно е појаснување во врска со потребните ресурси, кои ќе бидат значајни. Стандардниот примерок од околу 1.000 испитаници кој се користи за различни крос-секциски истражувања, не е доволен. Потребен е значително поголем примерок за да се добијат релевантни податоци на пониски нивоа на анализа. На пример, нивото на анализа е граѓанин кој е жена, со одреден степен на образование, која е долгорочно невработена, од рурална средина, со не-мнозинска етничка припадност и е разведена. Во стандардниот примерок од 1.000 испитаници можеби нема да има ниту еден ваков случај. Тоа значи дека состојбата на тој сегмент на населението не може да се анализира.

Во дебатата често се употребува бројката од 30 случаи на најниското ниво на анализа за да може да се добие кредибилен податок. Треба да се напомене дека за случајот од примерот не е нужно најниското ниво на анализа. Можно е значително понатамошно расчленување. Ова служи како илустрација за евентуалните примероци кои би биле потребни. Секако, треба да се напомене дека за фокусирани истражувања, на пр. директни искуства со дискриминација

на определена етничка група, на пример Роми, и стандарден примерок би бил доволен. Со цел да се опфатат мали сегменти на населението, во праксата се применуваат техниките на зголемување на уделот на малиот сегмент во примерокот (анг. sample boosting, over-sampling) или комбинирање на податоци од неколку години.

7.1. ЗАКЛУЧОК

Препораката во меѓународната дебата е дека мерењето не треба да се потпира само на еден вид на податоци, туку дека се потребни различни видови на податоци за сеопфатно мерење (следен поднаслов). Во таа смисла, националниот систем за следење на дискриминација би се состоел од постоечки податоци, како и нови податоци, собрани конкретно за таа цел. Се препорачува Комисијата да вклучи индикатори кои се пополнуваат со административни податоци кои редовно се собираат од институциите за разни намени, но секако и да воведе редовно собирање на нови податоци кои директно отсликуваат одредени аспекти на дискриминацијата (реални искуства, перцепции итн.).

8. ПОТПИРАЊЕ НА ПОВЕЌЕ РАЗЛИЧНИ ВИДОВИ НА ПОДАТОЦИ

Во меѓународната дебата има генерален консензус дека само еден вид на податоци за дискриминацијата не се доволни и дека системот треба да вклучува различни видови на податоци. Логиката е во тоа што некои видови на податоци се соодветни за мерење на одредени аспекти, додека други видови на податоци за други аспекти на дискриминацијата.

На пример, т.н. податоци за настани/случувања (анг. events-based data) вклучуваат податоци како број на претставки до Народен правобранител, број на претставки до Комисијата, број на судски случаи од значење, број на случаи на полициска злоупотреба, број на случаи на криминал од омраза (анг. hate crime), родово-базирано насилство или говор на омраза (анг. hate speech). Овие податоци можат да кажат многу за одредени аспекти и нивоа на дискриминацијата во едно општество. Овие видови на податоци вообичаено се од значење за следење на граѓанските и политичките права на граѓанинот.

Воедно, корисно е да се наведат некои од можните недостатоци на податоците за случаи:

а) тие често се базираат на многу мал број случаи, затоа што многу мал дел од случаите (на пример говор на омраза) се пријавуваат. Како такви, тие не се доволно кредибилни,

б) во врска со претходното, често не е можно да се процени трендот врз основа на мал број на случаи од одреден тип, затоа што не е јасно дали, на пример, зголемен број на пријави кај одредена институција, значат дека дискриминацијата расте (па следствено има повеќе пријави) или граѓаните почнале повеќе да пријавуваат (мотивирани од други причини, на пример јавна кампања), па всушност трендот опаѓа,

в) во некои случаи начинот на којшто е дефиниран случајот може значително да ја промени бројката на случаи. На пример, Велика Британија има друга методологија за броење на случаи на криминал мотивиран од омраза (hate crime) и заради тоа има вкупно повеќе регистрирани случаи од многу други држави во Европа. Дедукција заснована врз т.н. „општа култура“, без никаква посебна експертска анализа, води до заклучокот дека тоа не кореспондира со реалноста.

Причината е само различната дефиниција.

Поопшто ограничување на податоците за случаи е тоа што тие не можат да ги отсликаат структурните, системските социоекономски услови во кои живее граѓанинот, како што е на пример неговата имотна состојба, вработувањето, домувањето итн. Тие клучни социоекономски услови можат во голема мера да бидат резултат на дискриминацијата во општеството. Треба да се подвлече дека тие се резултат и на тековна, како и на т.н. историска дискриминација, односно дека состојбата на граѓанинот денес е резултат на дискриминацијата кон неговото семејство и предци низ генерации. За мерење на овие состојби се потребни друг вид на индикатори и податоци, т.н. структурни индикатори, кои вообичаено се статистички податоци или административни податоци кои отсликуваат одредени состојби, на пр. имотот, состојбата на домот, пристапот до основни услуги (вода, струја, канализација, итн.).

Од друга страна, структурните социоекономски индикатори не дозволуваат директен увид во секојдневните искуства на граѓанинот со дискриминацијата или нивните перцепции за дискриминацијата. За тоа се потребни други индикатори кои произлегуваат од директни, вообичаено анкетни прашања кон граѓанинот.

ГРАФИКОН 1. Видови на податоци и извори на податоци за дискриминација

Службени статистки	Административни податоци	Други анкети (јавни, приватни)	Ситуационо тестирање
Податоци кои ги собира националното тело за статистика директно	Податоци кои ги собираат институциите во рамки на редовното работење. Вклучуваат и национални регистри на население	Различни приватни и јавни анкети спроведувани од разни организации, пр. министерства ,агенции, ГОи, компании итн.	Собирање на податоци по пат на социјален експеримент

Целта на оваа кратка дискусија е да ја потенцира потребата системот да вклучи различни видови на податоци, собрани од разни извори.

ЗАКЛУЧОК: И се препорачува на Комисијата при конечното дефинирање не системот да вклучи индикатори кои се пополнуваат со

различни видови податоци кои потекнуваат од разни извори. Притоа слободно може да се препорача и следново:

а) главните извори на податоци треба да се бараат во службените статистики (податоци собрани од ДЗС директно од граѓаните и домаќинствата),

б) административни податоци собрани од разни институции (како и приватни организации) во рамки на редовното работење, како и

в) дополнителни анкети.

Корисно е да се напомене и следното. Во споредбената теорија има голема дискусија и возбуда околу т.н. ситуационо тестирање (анг. situation testing). Следствено на тоа, концептот е вклучен и во националното законодавство, под името „тестирање на ситуација" (види чл. 4 и член 38 од Законот).

Ситуационото тестирање, како метод, потпаѓа под собирање на податоци по пат на експеримент. Методот вклучува парови на граѓани кои се т.н. споени (анг. matched), односно поставени да бидат слични по сите основи (на пр. исто ниво на образование, исто работно искуство, иста возраст итн.) и очигледно се разликуваат по само еден дискриминаторски основ, на пример сексуалната ориентација (на пр. едниот носи маица на која пишува „Јас сум геј и сум горд на тоа"). Тие парови тестираат како другите ќе се однесуваат кон нив на пр. во однос на апликација за работа, барање на стан под наем, влез на базен итн. Методот вклучува статистички релевантни примероци и комплексна статистичка анализа. Во некои држави овие податоци се признаваат како доказ во судска постапка, исто како и кај нас.

Препораката на авторот на овој текст е дека ситуационото тестирање не треба да биде приоритетен метод, туку придружен метод за собирање на податоци за дискриминација од страна на Комисијата. Причината е следна: дури и кога е спроведен согласно најстрогите методолошки правила, методот е извонредно контроверзен и можни се различни толкувања.

Треба да се спомене и следното. Дури и кога би се превиделе сите други методолошки забелешки, ситуационото тестирање е извонредно скап метод. Точно е дека тој може да обезбеди податоци кои не можат да се обезбедат на друг начин и тоа е неговата вредност. Меѓутоа, лично мислење на авторот е дека РСМ е далеку од потребното ниво на ресурси и капацитет (особено кога тестирањето се прави во импровизирани услови) кое дозволува кредибилно докажување на дискриминацијата по пат на овој метод.

9. ВКРСТУВАЊЕ НА ПОДАТОЦИ

Во претходната дискусија неколку пати беше спомената методолошката можност за вкрстување на податоци. Станува збор за поврзување на различни бази на податоци со цел обезбедување на комплетна расчленетост по дискриминаторски основи на големи сегменти од населението, а со цел мерење на дискриминацијата. На пример, Министерството за здравство ги има податоците за кардиоваскуларната болест кај граѓаните. Но тие податоци не се расчленети по дискриминаторски основи. Институцијата која има законска надлежност да ги анализира тие податоци и да ги вкрстува со податоци кои постојат во други бази на податоци, може на пример да ги вкрсти со податоци за етничка припадност, редовен приход, секако во рамки на законските ограничувања.

Ваквата можност е најголема во држави кои имаат регистри на население и во кои надлежните институции имаат **законска надлежност** да вкрстуваат податоци од различни бази.

Треба да се напомене дека во некои држави институциите со надлежност за следење на дискриминацијата имаат законска можност да бараат податоци за граѓаните од други јавни и приватни организации. На пример, таа институција може да побара податоци за даночната историја на граѓаните како посреден индикатор за приход од даночните власти или директни податоци од банките. Тие податоци потоа се вкрстуваат со други податоци за граѓаните, како што се пол, етничка припадност итн. Треба да се напомене дека овој процес зависи и од техничката можност да се вкрстуваат податоци од разни бази на податоци.

Доколку овие услови се исполнети, тогаш, на пример, податоците за просечниот животен век можат да се вкрстат со податоците за етничката припадност, даночната или приходната историја на конкретниот граѓанин итн. Во секој случај станува збор за вкрстување на податоци на ниво на поединечен граѓанин.

Можноста за вакво вкрстување на податоци на ниво на индивидуален граѓанин е можно особено во тие држави каде што секој граѓанин има уникатна индивидуална ознака, често број, пин итн. Во Северна Македонија тоа е ЕМБГ на граѓанинот. Ваква уникатна ознака не постои во секоја држава.

За да се процени можноста за вакво вкрстување на податоци во Северна Македонија, потребно е да се провери законската можност на Комисијата да бара различни видови на податоци од разни институции и воедно да се проверат техничките можности за вкрстување на податоци од различни бази и регистри на податоци.

Особено треба да се прегледаат можностите создадени со новиот Закон за централен регистар на население , како и со постоечкиот Закон за државна статистика , и Закон за заштита на лични податоци.

Како што веќе беше споменато, малку се институциите во Северна Македонија кои имаат законска надлежност од други јавни или приватни институции да бараат податоци на ниво на граѓанин.
На пример, ДЗС го има тој мандат и може да собира податоци од други институции од областа на здравство, образование, приход. Управата за јавни приходи (УЈП) има законски мандат да собира податоци за граѓаните од приватни организации (банки). Министерството за внатрешни работи има мандат да собира одредени видови на податоци итн.

Меѓутоа, дури и кога институцијата во РСМ има законски мандат да собере одредени податоци на ниво на граѓанин, постојат дополнителни законски ограничувања кои се однесуваат на чувањето на тие податоци во база, како и можноста за споделување на тие податоци со друга институција, на пример Комисијата. На пример, споделувањето на податок за етничка припадност на граѓанинот е извонредно строго регулирано прашање, предмет на регулација во Законот за лични податоци. Сето ова влијае на можноста за вкрстување на податоци за потребите на мерење на дискриминацијата.

Заклучокот е дека постои потреба од детално преиспитување на условите под кои вкрстувањето на лични податоци за граѓанинот е можно за целите на мерење на дискриминацијата. Оваа анализа треба да се направи во напредната фаза на дефинирање на националниот систем за мерење на дискриминацијата.

Очигледно е дека клучната институција во Република Северна Македонија која може да и помогне на Комисијата е ДЗС. ДЗС ја има законската надлежност, техничката можност, како и методолошкиот капацитет да ги спроведе евентуално потребните обработки и анализи на податоци. Нема потреба од дуплирање и трошење на ресурси за градење на овој капацитет во други институции, кога тој веќе постои во ДЗС.

8 Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 98/2019.
9 Службен весник на Република Северна Македонија бр. 54/1997, 21/2007, 51/2011, 104/2013 , 42/2014, 192/2015, 27/2016, 83/2018, 220/2018, 31/2020.
10 Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 42/2020.

10. ПРЕДЛОГ ИНДИКАТОРИ ЗА МЕРЕЊЕ НА ДИСКРИМИНАЦИЈАТА

Основата на националниот систем за мерење на дискриминација се клучните индикатори. Анекс 2. Листата на индикатори содржи предлог индикатори за следење на дискриминацијата. Индикаторите се предложени врз основа на добри меѓународни искуства, како и на исцрпните дискусии во работните групи во рамките на проектот „Рамноправноста низ призма на статистиката", одржани во периодот февруари-март 2024 година.

Индикаторите се само предлози, иако многу од нив се претставени во финална форма. Препораката е Комисијата понатаму да расправа за тоа кои од овие индикатори ќе ги прифати, кои нема да ги прифати, како и кои дополнителни индикатори, важни во македонската реалност, а кои не се во образецот, ќе ги додаде.

Препораката е Комисијата да го направи ова врз основа на проценката на релевантноста на индикаторот, фактот дали податоците со кои треба да се пополни постојат или треба да се соберат одново, како и ресурсите што би биле потребни за користење на индикаторот.

Воедно се препорачува утврдувањето на конечната листа на индикатори да биде направено во широко инклузивен процес кој ќе вклучи релевантни институции, ГОи, социјални партнери, академска јавност и експерти.

Особено е важно релевантните институции да бидат претставени од лица кои:
а) ги имаат потребните информации за тоа кои податоци се достапни од институцијата, а воедно ги имаат сите други потребни информации за податоците (временска серија, расчленетост по дискриминаторски основи (ако не е расчленет, податокот не е од корист); форматот во кој се чуваат и компатибилност на форматот (базата) за вкрстување;
б) правна можност (во согласност со Законот за лични податоци и друга релевантна регулатива) податоците (на ниво на граѓанин) да се споделат со Комисијата или со друга институција (ДЗС) која би можела да ги процесира, особено за потреби на вкрстување (на ниво на граѓанин) со други забранети основи;
в) можат да ја претставуваат институцијата во разговори за споделување на информации со други институции за потребите на мерење на дискриминација.

Воедно, вреди да се напомене дека е сосема можно за одредени индикатори, кои се пополнуваат со административни податоци и официјални статистики, да нема потреба од дополнително вкрстување.

Тоа е можно во некоја од следните ситуации: а) податокот веќе постои расчленет по клучните дискриминаторски основи; и не е потребно дополнително вкрстување. Во тој случај доволни се агрегираните (сумарни) податоци; б) не се очекува идентификација на тренд ретроактивно, туку мерењето започнува од моментот кога податокот ќе почне да се собира во расчленета форма и воедно се одлучува дека дополнително вкрстување со податоци кои не се вклучени во образецот (под услов тој да не се промени) не е потребно.

Колоната за извор на податоците содржи начелни насоки за можниот извор. Генералните извори се два: добивање на податок од институција (административен и/или од ДЗС), и директно собирање на податокот преку анкета.

Надлежноста за спроведување на анкетата е одлука на Комисијата. Конкретната методологија на анкетата треба да биде утврдена со учество на релевантни институции, пред сé ДЗС и експерти. Треба да бидат земени предвид и претходните насоки кои веќе беа дискутирани, како што е конзистентност на методологијата на долг рок, големи примероци итн.

11. АНАЛИЗА

Се препорачува Комисијата да изготвува сеопфатен извештај на 2 години, со тоа што извештајот ќе ги опфати претходните 2 години. Помал годишен извештај е дополнително возможен. Се смета дека изготвување на сеопфатен извештај на годишно ниво претставува преголем напор и би било непотребно трошење на ресурси со оглед на тоа дека мерењето на дискриминацијата бара долгорочна посветеност и не е драстично променлива на краток рок.

Клучно прашање при мерењето на дискриминацијата е утврдувањето на каузалноста, односно на причинско-последичната врска.

Со едноставни зборови: Како може да се докаже или зошто да се смета дека пократкиот животен век за одредена категорија на граѓани е резултат на дискриминација? Сигурно дека може да биде и резултат на други фактори. Дури и кога би се прифатило дека дискриминацијата е дел од факторите кои придонесуваат за пократкиот животен век или поголемата стапка на кардиоваскуларни заболувања или поголемото учество на одредена категорија на граѓани (на пр. од некоја ранлива група или со одредена етничка припадност) во затворската популација – кој е релативниот придонес на дискриминацијата како фактор? Како што веќе беше илустрирано претходно – мажите во просек имаат пократок животен век од жените во скоро сите општества. Сепак, не се тврди дека тоа е резултат на дискриминација.

Ова е извонредно значајна и општа тема во теоретската дебата за мерењето на дискриминацијата. Постојат различни пристапи во процесот на анализа и утврдување на причинско-последична поврзаност кои вклучуваат различна комбинација на квалитативна и напредна квантитативна анализа (мулти-варијантни статистички анализи).

Препорака е Комисијата да пристапи темелно кон утврдувањето на моделот на анализа, со широко учество на релевантни институции (особено ДЗС), ГОи, социјални партнери, академска јавност и експерти.

12. РЕЗИМЕ НА ПРЕПОРАЧАНИ ЧЕКОРИ

Комуникација на Комисијата со релевантните институции. Собирање на листи со податоци кои институциите ги собираат во нивното редовно работење. Податоците треба да бидат детално опишани (расчленетост, временска серија, формат во кој се чуваат, компатибилност за вкрстување, правна можност за споделување на податоците итн.)

Воведување на конечниот образец за дискриминаторските основи (Анекс 1) во процесот на собирање на податоци од страна на физички и правни лица, во согласност со законот.

(Паралелно со претходните активности) Работа на утврдување на конечен национален систем за мерење на дискриминација преку темелна и широко-инлузивна национална дебата.

Утврдување на конечна методологија за обработка на податоците.

Утврдување на дополнителна методологија за анкетно собирање на податоци за одредени индикатори.

Редовно собирање на податоци на годишно ниво: од институции, по анкетен пат.

Изготвување на годишни извештаи и на сеопфатен извештај за дискриминација во националниот контекст еднаш на секои две години.

13. АНЕКС 1. ОБРАЗЕЦ НА ДИСКРИМИНАТОРСКИ ОСНОВИ

Дискриминаторски основи					
Пол	Етничка припадност	Образование	Возраст	Попреченост (да се елаборира вид)	Место на живеење (село/град)

НАПОМЕНИ:

Образецот предлага шест дискриминаторски основи кои можат да се применат од институциите при собирањето на податоци во рамки на нивното редовно работење.

Основите се избрани од релативно поголемиот број на основи во законот (вкупно 23), врз основа на нивната релевантност, како и на можноста за нивно собирање.

Податоците за пол, степен на образование, возраст и место на живеење се сметаат за релативно лесни за собирање.

Податоците за попреченост се сметаат за тешки за собирање.

Сепак, реалната ефективност ќе зависи и од институцијата којашто ќе ги собира. Институција која реално има мандат во областа на правата и услугите за лицата со попреченост ќе биде во поповолна положба да ги собира.

Податоците за етничка припадност се извонредно битни и притоа контроверзни, како и во многу други држави. Од една страна овој податок често рутински се собира од граѓаните, на доброволна основа, преку разни формулари и постапки. Сепак нивното собирање, прикажување на официјални документи, чување, споделување итн. е строго регулирано. Одлуката на Уставниот суд од јули 2023 дополнително ја усложни состојбата со собирањето на податоци по етничка основа. Ставот на овој текст е дека тие податоци се од особена важност за документирање и мерење на дискриминацијата по извонредно важен основ и дека треба да се најде начин во натамошната дискусија помеѓу институциите тие да се користат во процесот на мерење на дискриминацијата.

14. АНЕКС 2. ЛИСТА НА ПРЕДЛОЖЕНИ ИНДИКАТОРИ

Вклучени како посебни документи по области:
Финални индикатори - Работа и работни односи
Финални индикатори – Социјална сигурност, вклучително и подрачјето на социјална заштита, пензиско и инвалидско осигурување
Финални индикатори – Здравствена заштита и здравствено осигурување
Финални индикатори – Членување и дејствување во политички партии, здруженија, фондации, синдикални или други организации засновани на членство
Финални индикатори – Правда, правосудна управа и институции за човекови права
Финални индикатори – Управа и администрација
Финални индикатори – Одбрана и безбедност
Финални индикатори – Јавно информирање и медиуми
Финални индикатори – Дигитализација и информатичка технологија
Финални индикатори – Домување
Финални индикатори – Пристап до добра и услуги
Финални индикатори – Земјоделство, климатски промени и животна средина
Финални индикатори – Економија и финансии
Финални индикатори – Култура
Финални индикатори – Образование, наука и спорт

15. ИНДИКАТОРИ (ИСХОД) РАЗДЕЛЕНИ ПО ОБЛАСТИ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА ФИНАЛНИ ИНДИКАТОРИ – МЕРЕЊЕ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА

1.	Област: Работа и работни односи		
Бр.	**Индикатор**	**Извор на податок**	**Белешка**
1.1	Стапка на: (а) вработеност (население на возраст 15+), еквивалент на полно работно време и (б) невработеност (население на возраст 15+), (i) краткорочна и (ii) долгорочна (в) активност на населението (на возраст од 15 години и повеќе) во (i) урбана средина и во (ii) рурална средина разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) возраст и место на живеење.	Административен Анкета	ДЗС/анкета на работна сила ЗРО во чл.5 ги дефинира поимите, вклучително и работен однос, работник, работодавач и сл Место на живеење/општина/урбана /рурална е тешко да биде релевантен податок зошто има голема миграција која е тешко да се евидентира. Попреченост за податоци е проблем, но Закон за проценка на лица со попреченост кој ќе воспостави нов систем и ќе биде лесно да собере податоци
1.2	Времетраење на работниот век на (а) општата популација (б) мажи и (в) жени разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) возраст и место на живеење.	административен	ДЗС
1.3	Структура на вработени според: (а) занимање (б) сектори и (в) вработени во сектор образование и сектор здравство и социјала како процент од	административен	ДЗС

	вкупно вработените лица во сите сектори (според НКД Рев.2) разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) возраст и место на живеење.		
1.4.	Процент на (а) лица во неформално вработување во не-земјоделскиот сектор (б) работници со несигурно вработување (на пример: краткорочно, на определено време, со скратено работно време, сезонски работници), и (в) работници со скратено работно време од вкупно вработеното население разделени по пол, етничка припадност, попреченост (вид на попреченост) и место на живеење.	административен	Скратеното работно време на родител на дете со развојни проблеми и посебни образовни потреби е уредено со ЗРП (чл.169). ЗРО предвидува склучување на договор за вработување на определено време (чл.46), сезонска работа (чл.47), договор за вработување со неполно работно време (чл.48), и договор за вработување на куќни помошници (чл.53.)
1.4.	Процент на лица кои ги искористиле активните мерки за вработување разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) возраст и место на живеење.	административен	
1.6	Број на лица со попреченост вработени во (а) заштитни друштва (б) само-вработени (в) државната администрација, единиците на локалната самоуправа, јавните претпријатија, установи, агенции и фондови и други државни институции (г) на отворениот пазар на трудот разделени по пол, етничка припадност, вид на попреченост, возраст и место на живеење.		Со ЗВИЛ се е уредуваат посебните услови за вработување и работење на лицата со попреченост кога самостојно вршат дејност како самовработено лице кај работодавец или има својство на работодавец во државната администрација, ЕЛС јавните претпријатија, установи, агенции и фондови и други државни институции, како и условите за основање и

			погодностите за работење на трговското друштво за вработување на лица со попреченост- заштитно друштво
1.7	Процент на лица со попреченост, кои биле корисници на: (а) соодветно приспособување на работното место (адаптација на работното место на кое ќе работи лицето со попреченост доколку таа е потребна и набавка на опрема) (б) неповратни средства за вработување на неопределено време на невработено лице со попреченост (в) професионална рехабилитација разделени по пол, етничка припадност, вид на попреченост и место на живеење.	административен	Посебната заштита на лицата со попреченост со право на професионална рехабилитација е уредена со ЗРО (чл.177-178). ЗВИЛ ги уредува погодностите за вработување и работно оспособување на лице со попреченост (чл.4-8, чл.12-14 и чл.16-а) како и погодностите на заштитните друштва (чл.9-11). Општа препорака на КСЗД од 03.12.2021 година, достапна на: Општа-препорака-КПЛП.pdf (kszd.mk)
1.8	Структура/процент на застапеност на лица во управни и надзорни одбори/органи и на раководни позиции и функции во претходните 12 месеци разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст.	административен	
1.9	Износ на: (а) просечни примања (на час) според професија (б) просечна месечна заработувачка (в) Процент на родовиот јаз во плати помеѓу мажите и жените разделени по (i) сектори и (ii) дејности разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	Во Глава VIII од ЗРО се уредени видовите на плаќања за работа (чл.105-107). Еднакво плаќања на мажи и на жени е уредено во ЗРО (чл.108).

1.10	Просечно време поминато на неплатени домашни или семејни работи (грижа и едукација на децата, возрасните лица или лица со потреба од поддршка) во изминатите 12 месеци, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.	административен	
1.11	Износ на индексот на кариерната перспективност [11]	административен	
1.12	Процент на: (а) население кое пријавило дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во областа на вработување, работа и работни односи разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во областа на вработување, работа и работни односи.	административен	Пред КСЗД, НП, ДИТ, судови. ЗРО ја забранува дискриминацијата (чл.6-10). ЗСЗД ја уредува работата и работните односи како една од дискриминаторските области (чл.3). Извештај на КСЗД за 2021 година, достапне на: Godisen-izvestaj-2021.pdf (kszd.mk) Извештај на КСЗД за 2022 година, достапен на: Годишен-Извештај-2022.pdf (kszd.mk) Дата база на случаи на дискриминација на КСЗД, достапна на: Пребарај усвоени мислења - KSZD
1.13	Број на лица кои побарале заштита пред надлежни органи како резултат на повреда на нивното работничко право: (а) во текот на бременоста (само жени) и/или (б) во текот на родителското отсуство разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) возраст и место на живеење.	административен	Пред ДИТ, судови. Заштита од дискриминација на работничка по основ на бременост, раѓање и родителство е уредена со ЗРО (чл.9-б). Судската заштита е предвидена со чл.181 од ЗРО: Посебната заштита за време на бременост и родителство е уредена со ЗРО (чл.161-168) како и правото на мајката доилка (чл.171). КСЗД, утврдена

11 Индексот на кариерната перспективност го мери квалитетот на работата преку комбинирање на индикаторите за статусот на вработување (самовработен или вработен), тип договор за работа, перцепција на работникот за перспективите за напредување во работа та и перцепција за веројатноста за губење на работата.

			интерсекциска дискриминација врз основа на пол, род и бременост, Претставка бр.08-185 од 21.02.2023 година, Мислење од 21.07.2023 година, достапно на: 08-185-од-21.07.23-утврдена-дискриминација.pdf (kszd.mk) КСЗД, утврдена интерсекциска директна дискриминација и виктимизација врз основа на бременост, пол и лично својство, Претставка бр.404/1 од 16.06.2023 година, Мислење од 25.08.2023 година, достапно на: 08-404-од-22.09.23-утврдена-дискриминација.pdf (kszd.mk)
1.14	Процент на лица кои имале пристап/остариле (а) финансиска поддршка во текот на бременоста (на жени земјоделки, хонорарно вработени и сл.), (б) родителско и/или породилно отсуство (на мажи и жени кои се занимаваат со земјоделие, хонорарно вработени и сл.) разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) возраст и место на живеење.	административен	Општа препорака на КСЗД од 28.11.2023 година, достапна на: Општа-препорака-за-Законот-за-здравствено-осигурување.pdf (kszd.mk)

2.	Област: Социјална сигурност, вклучително и подрачјето на социјална заштита, пензиско и инвалидско осигурување		
2.1	Процент на лица кои се идентификувани како лица во социјален ризик и/или социјално исклучени лица според тип на ризик/исклученост разделени по пол, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст, место/регион на живеење, етничка припадност (други основи)	административен	ДЗС во публикацијата насловена Социјална заштита на деца, млади и возрасни луѓе, под терминот Социјално исклучени и подразбира: Бездомници Жртви на семејно насилство Сторители на семејно насилство Лица што употребуваат/ злоупотребуваат алкохол Лица што употребуваат/ злоупотребуваат дроги
2.2	Процент на луѓе кои живеат под 60 проценти од просечен приход, разделени по пол, возраст и попреченост (да/не и вид на попреченост)	административен	ДЗС утврдува дека Основа за пресметките на сиромаштијата се приходите, а прагот на сиромаштијата е дефиниран на 60 % од медијалниот еквивалентен приход
2.3	Процент на корисници на социјални услуги според тип на социјална услуга, општина/урбално/рурално место на живеење, вид на попреченоста, возраст и етничка припадност	административен	Социјални услуги кои се обезбедуваат согласно Законот за социјална заштита се: 1. услуги на информирање и упатување; 2. услуги на стручна помош и поддршка; 3. услуги на советување; 4. услуги во домот (помош и нега во домот и лична асистенција); 5. услуги во заедницата (услуги на дневен престој и услуги на привремен престој) 6. услуги за вон-семејна заштита (живеење со поддршка, згрижување во друго семејство и сместување во установа).

2.4	Степен на достапност и задоволство на корисниците од социјалните услуги според тип на услуга, разделени по основ на пол, етничка припадност, општина/урбано/рурално место на живеење, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст	Анкета	Не постои ваква анкета спроведена од страна на државен орган
2.5	Процент на корисници на права на парична помош од социјална заштита според (а) тип на право (б) број на членови во домаќинството (в) носител на право разделено по основ на пол, етничка припадност, општина/урбано/рурално место на живеење, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст на носителот на правото	Административен	ДЗС и МТСП ДЗС и МТСП Според член 27 од Законот за социјална заштита Права на парична помош од социјална заштита се: 1. гарантирана минимална помош; 2. надоместок заради попреченост; 3. надоместок за помош и нега од друго лице; 4. надоместок на плата за скратено работно време; 5. додаток за домување; 6. траен надоместок и 7. еднократна парична помош.
2.6	Процент на корисници на права за заштита на децата според (а) тип на право (б) број на членови во домаќинството (в) носител на право, разделено по основ на пол, етничка припадност, општина/урбано/рурално место на живеење, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст на носителот на правото	Административен	Според член 6 од Законот за заштита на децата, права за заштита на децата, во смисла на овој закон, се: 1) детски додаток; 2) посебен додаток; 3) еднократна парична помош за новороденче; 4) родителски додаток за дете; 5) додаток за образование; 6) партиципација.

2.7	Процент на лица со попреченост според вид и степен на попреченост, општина/урбано/рурално место на живеење, пол и етничка припадност	Административен	ДЗС во во публикацијата насловена Социјална заштита на деца, млади и возрасни луѓе дава податоци за видот на попреченост. Сепак, Министерството за труд и социјална политика треба да направи Регистар на лица со попреченост според степен и вид, за што и КСЗД има дадено општа препорака достапна на следниот линк: Општа-препорака-КПЛП.pdf (kszd.mk)
2.8	Број и/или процент на лица кои остваруваат право на социјална сигурност за стари лица разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	Административен	Ова е многу важен податок со оглед дека во брачна заедница се дава право само на едниот сопружник да го оствари правото, а тоа во најголем дел е мажот, што ја става жената во нерамноправна положба. Истово е потврдено и во годишниот извештај на Народниот правобранител во 2022 година, кој бара ова право да се прошири на двата сопружници. GI-2022.pdf (ombudsman.mk)
2.9	Процент на вработени на (i) ниво на меѓуопштински центар за социјална работа, на (ii) ниво на инспекторат, (iii) на ниво на даватели на овластени социјални услуги и (iiii) на ниво на градинки кои посетиле обука за (а) родова еднаквост (б) недискриминција (в) вклучување на различностите (г) работа со лица со попреченост (д) работа со маргинализирани групи (ѓ) стекнување на вештини за користење со знаковен		

	јазик и/ или Браево писмо (е) пристап заснован на жртвата разделен по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место/општина на живеење		
2.10	Број на градинки според (а) капацитет на згрижување на деца (б) местоположба/општина – урбана/рурална заеднива	Административен	
2.11	Стапка на учество во предучилишното образование (јавни установи за згрижување и воспитание на деца-детски градинки) изразена: (а) до возраст од 3 години; (б) до возраст од 4 години; и (в) до возраст од 5 години разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и општина/урбано/рурално место на живеење.	Административен	
2.12	Степен на корисници на (i) Семејна пензија (ii) Инвалидска пензија (iii) Старосна пензија Според право на остварување (а) работно право (б) военo право (в) земјоделско право разделени според пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост)	Административен	Фондот за пензиско не води статистики разделени по основи
2.13	Процент на пристапни (а) центри за социјална работа и (б) градинки за лица со попреченост (и лица со отежната мобилност) и достапни на		

	јазиците на заедниците, вклучително и на заедницата на лица со оштетен слух и вид според местоположба/општина-урбана/рурална заедница.	Административен	
2.14	Процент на (i) пријави на дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во областа на социјална сигурност разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење на подносител/ката и (ii) процент на донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во областа на социјална сигурност и заштита.	Административен	КСЗД, НП, Судови, др.институции(инспекторат), Уставен суд
3	**Област: Здравствена заштита и здравствено осигурување**		
3.1	Просечен животен век според пол етничка припадност, место на живеење/општина/рурална /урбана област, попреченост (да/не и вид на попреченост) или Очекувано траење на животот во апсолутна вредност при раѓање (години)	Административен	ДСЗ и Институт за јавно здравје Индекс за родова еднаквост
3.2	Стапка на 100000 жители на умрени лица според возраст, пол, етничка припадност, место на живеење/општина/рурална /урбана област и причина за смрт	Административен	ДСЗ и Институт за јавно здравје
3.3	Стапка на смртност на (а) бремени жени и родилки, (б) новороденчиња (в) деца	Административен	Жените со мигранстки статус или со поднесено право на азил се

	под 5 години според карактеристиките на жената/мајката возраст, место на живеење/општина/урбана/рурална, попреченост (да/не и вид на попреченост), етничка припадност, здравствено осигурување (да/не)		соочуваат со ситуација да не се здравствено осигурани, како и лицата кои живеат во државата, но се без лични документи па затоа е и потребата за статусот на здравствено осигурување
3.4	Стапка на смртност од (а) кардиоваскуларни заболувања и (б) од рак според пол, возраст, место на живеење/општина/урбана /рурална, попреченост и етничка припадност	Административен	Институт за јавно здравје
3.5	Стапка на учество на незадоволена потреба за лекарски преглед или лекување на ниво на здравствена заштита (а) примарна, вклучително и гинеколог и стоматолог (б) секундарна (в) терцијарна разделено по пол место на живеење/општина/урбана/ рурална средина, возраст, попреченост (да/не и вид на попреченост)	Анкета	Во Анкетата за приходи и услови за живеење која ја изработува ДСЗ има дел од податоците, но методологијата треба да се прошири во однос на здравствените услуги (на приемр да се додаде гинеколог) и да се прошират/вкрстат податоците за карактеристиките на испитаниците
3.6	Степен на оценка на здравствената состојба според пол возраст, место на живеење/општина/урбана/ рурална средина, попреченост (да/не и вид на попреченост)	Анкета	Во Анкетата за приходи и услови за живеење која ја изработува ДСЗ има дел од податоците, но методологијата треба да се прошири во однос на карактеристиките на испитаниците
3.7	Процент на лица што физички се активни барем 150 минути неделно и/или консумираат најмалку пет порции на ден овошје и зеленчук разделено по пол, место на живеење/општина/урбана/ рурална средина, возраст, попреченост (да/не и вид на попреченост)	Анкета	Индекс на родова еднаквост го мери овој податок само врз основа на пол Овие аспекти се дел од официјалните препораки на Светската здравствена организација. Евростат обезбедува информации за времето поминато на

			подобрување на здравјето (што не е поврзано со работата) како аеробна физичка активност (во минути неделно), вклучително спортови и возење велосипед како превозно средство. Пет порции (400 грама) овошје и зеленчук не вклучуваат овошни сокови од концентрати и компири (скроб)
3.8	Степен на учество според причина поради која не е остварен медицински преглед или лекување (а) оддалеченост на установата/докторот (б) долго чекање (в) немање финансиски средства (г) не познавање на добар лекар/специјалист (д) отпор да се оди на доктор поради претходен лош третман/искуство (ѓ) чекање здравствениот проблем сам да се реши (е) претходно дискриминаторско искуство (ж) непристапност и недостапност на здравствената установа/доктор /здравствена услуга (з) одбивање од страна на докторот/установата да ја обезбеди здравствената услуга разделено според пол, возраст, место на живеење/општина/урбана/рурална средина, попреченост (да/не и вид на попреченост), етничка припадност	Анкета	Во Анкетата за приходи и услови за живеење која ја изработува ДСЗ има дел од податоците, но методологијата треба да се прошири во однос на прашањата за причините поради кои не се остварува здравствен преглед и карактеристиките на испитаниците
3.9	Процент на (i) пристапни и (ii) достапни здравствени установи на достапни на јазиците на заедниците, вклучително и на заедницата на лица со	Анкета Административен Проценка	КСЗД заедно со ДСЗ/Ова може да биде и генерален индикатор за сите установи и области

	оштетен слух и вид на ниво на здравствена заштита (а) примарна, вклучително и гинеколог и стоматолог (б) секундарна (в) терцијарна според местоположба/општина/ рурална/урбана средина		
3.10	Процент на здравствено осигурани лица разделено по основ напол , возраст, етничка припадност, не/вработеност	Административен	КСЗД, ФЗО и ДСЗ
3.11	Процент на (i) пријави за дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во областа на здравствената заштита и здравственото осигурување разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живееење на подносител/ката и (ii) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во областа на здравствена заштита и осигурување.	Административен	КСЗД, Народен правобранител, Државен здравствевн и санитарен инспекторат, суд/ Ова може да биде и генерален индикатор за сите установи и области
3.12	Процент на лица кои работат во (i) Минситерството за здравство (ii) здравствените институции (iii) Државниот санитарен и здарвствен инспекторат кои посетиле обука за (а) родова еднаквост (б) недискриминција (в) вклучување на различностите (г) работа со лица со попреченост (д) работа со маргинализирани групи на деца		

	(ѓ) стекнување на вештини за користење со знаковен јазик и/ или Браево писмо и (е) сексуално и репродуктивно здравје разделен по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење		
4.	**Област: Членување и дејствување во политички партии, здруженија, фондации, синдикални или други организации засновани на членство**		
Бр.	**Индикатор**	**Извор на податок**	**Белешка**
4.1	Стапка на учество на (а) млади (до 29 години) и (б) возрасни во здруженија на граѓани, фондации и сојузи во претходните 12 месеци, разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	Административен	Млади до 29 години се дефинирани согласно Законот за младинско учество и младински политики (чл.3 ст.1 т.1). ЗЗФ предвидува дека здружение на граѓани може да основаат и малолетни лица со навршена 15-годишна возраст (чл.15 ст.3) а членови може да се јават со наполнети 14 години Млади до 29 години се дефинирани согласно Законот за младинско учество и младински политики (чл.3 ст.1 т.1). ЗЗФ предвидува дека

12 Забелешка: При изработка на индикаторите за исход во областа Членување и дејствување во политички партии, здруженија, фондации, синдикални или други организации засновани на членство се консултирани следниве закони, и тоа: Закон за политичките партии („Службен весник на Република Македонија“ бр. 76/2004; 5/2007; 8/2007; 5/2008 и 23/2013 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 236/2022), Закон за здруженија и фондации („Службен весник на Република Македонија“ бр. 52/2010, 135/2011 и 55/2016 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 239/2022), Закон за работните односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/2005, 106/2008, 161/2008, 114/2009, 130/2009, 149/2009, 50/2010, 52/2010, 124/2010, 47/2011, 11/2012, 39/2012, 13/2013, 25/2013, 170/2013, 187/2013, 113/2014, 20/2015, 33/2015, 72/2015, 129/2015, 27/2016 и 120/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 110/2019, 267/2020, 151/2021, 288/2021 и 111/2023), Закон за инвалидски организации („Службен весник на Република Македонија“ бр. 89/2008, 59/2012, 23/2013, 150/2015 и 27/2016 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 317/2020) и Законот за младинско учество и младински политики („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 10/2020).
Постојат три случаи на утврдена дискриминација пред КСЗД во оваа област, и тоа:

- Утврдена директна дискриминација врз основа на општествен статус, Претставка бр.08-325/1 од 19.04.2023 година, Мислење од 28.07.2023 година, достапно на: 08-325-од-28.07.23-утврдена-дискриминација.pdf (kszd.mk)
- Утврдена директна дискриминација врз основа на сексуална ориентација, Претставка бр.0801-139 од 28.06.2021 година, Мислење од 30.06.2021 година, достапно на: SKM_308e21111711141 (kszd.mk)
- Утврдена продолжено и повеќекратно вознемирување како потежок вид на дискриминација врз основа на национална и етничка припадност, друго уверување и личен и општествен статус, Претставка бр.08-368 од 30.06.2022 година, Мислење од 12.10.2022 година, достапно на: 0802-368_20_Мислење-се-утврдува-продолжено-и-повеќекратно-вознемирување-како-потежок-вид-на-дискриминација.pdf (kszd.mk)

			здружение на граѓани може да основаат и малолетни лица со навршена 15-годишна возраст (чл.15 ст.3) а членови може да се јават со наполнети 14 години (чл,19 ст.4). ЗЗФ предвидува дека лицата со ограничена деловна способност или лицата на кои им е одземена деловната способност можат да бидат членови на здружението со давање потпишана изјава за согласност на неговиот законски застапник (чл.19 ст.5). Според ЗЗФ, здружението води регистар на членови и евиденција на членовите на органите (чл.20 ст.1). исто така, Регистарот води: регистар на здруженија и регистар на сојузи, регистар на фондации и регистар на организациони облици на странските организации (чл.40 ЗЗФ). Регистарот на младински организации и организации за млади го води Агенцијата за млади и спорт (чл.13 ЗМУМП). Министерството за труд и социјална политика го води регистарот на инвалидските организации (чл.16 ст.1 ЗИО) како и регистарот на националните инвалидски организации (чл.25 ЗИО).
4.2	Стапка на учество во синдикални организации (број на работници/чки кои членуваат во синдикални организации во однос на вкупниот број на вработени лица) во претходните 12 месеци во (а) јавен сектор (б) приватен сектор	административен	Според ЗРО, регистарот на синдикати, односно регистарот на здруженија на работодавачи се води во министерството надлежно за работите од областа на трудот (чл.190 ст.1).

	разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
4.3	Процент на луѓе кои членуваат во политички партии во претходните 12 месеци, разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	Постои Единствениот судски регистар на политички партии (чл.11, 17 и 17-а од ЗПП)
4.4	Процент на (i) пријави на дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во областа на членување и дејствување во: (а) политички партии (б) здруженија и фондации (в) синдикални организации (г) други организации засновани на членство разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење на подносител/ката и (ii) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика.	административен	КСЗД Пред КСЗД, НП, инспекторати, судови, Уставен суд Под други организации засновани на членство може да се подразберат и верските заедници и религиозните групи, коморите и здруженијата на работодавачи, синдикатите и здруженијата на работодавачите на повисоко ниво (чл.187 ЗРО), здружение на пензионери, организациони облици на странски организации и други.
4.5	Процент на застапеност на лица во органи, вклучително и органи за надзор, и на раководни позиции и функции во претходните 12 месеци во рамките на: (а) политички партии (б) здруженија и фондации (в) синдикални организации (г) други организации засновани на членство	административен	Постојат функции во политичката партија (чл.4 ЗПП), органи во здруженијата (чл.26 ЗЗФ), орган за надзор (чл.56 ЗЗФ), одбор, директор и други органи во фондацијата (чл.33 ЗЗФ). Постојат органи во синдикатите и здруженијата на работодавачи, како и синдикален претставник (чл.199 ЗРО).

	разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
4.6	Процент на пристапни седишта, подружници, канцеларии и други објекти за лица со попреченост (и лица со отежната мобилност) во кои се сместени: (а) политички партии (б) здруженија и фондации (в) синдикални организации (г) други организации засновани на членство во претходните 12 месеци.	административен, анкета	Анкетата може да ја спроведува КСЗД заедно со НП.
4.7	Процент на членови на: (а) политички партии (б) здруженија и фондации (в) синдикални организации (г) други организации засновани на членство кои посетувале обука за недискриминација и еднаквост, вклучително и родова еднаквост и вклучување на различностите, разделен по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	
4.8	Процент на членови со попреченост на: (а) политички партии (б) здруженија и фондации (в) синдикални организации (г) други организации засновани на членство на кои им е обезбедено соодветно приспособување (личен асистент, асистивна технологија, толкување на знаковен јазик, материјали на Браево писмо, субвенциониран јавен превоз и слично) разделен по пол/род, етничка припадност, вид на попреченост, возраст и место на живеење.	административен, анкета	Анкетата може да ја спроведува КСЗД заедно со НП.

5	Област: Правда, правосудна управа и институции за човекови права		
5.1	Степен на задоволство од обезбедените услуги за правна помош од (i) регистрираните даватели на бесплатна правна помош (ii) подрачните одделенија за бесплатна правна помош (iii) адвокат/ките регистрирани за обезбедување секундарна правна помош разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост, возраст, место на живеење/општина/урбана/руирална средина на испитаникот/чката	Анкета	КСЗД со Мин за правда
5.2	Процент на достапни и пристапни (i) регистрираните даватели на примарна правна помош, (ii) подрачните одделенија за бесплатна правна помош (iii) адвокат/ките регистрирани за обезбедување секундарна правна помош (iv) судови (v) јавни обвинителства (vi) Народен правобранител и подрачни одделенија и (vii) Комисија за спречување и заштита од дискриминација според (а) место на обезбедување на дејноста (б) оддалеченост од селата кои се дел од општината (в) пристапни за лица со физичка попреченост (г) достапни на јазиците на заедниците, вклучително и на заедницата на лица со оштетен слух и вид.	Анкета/Проценка	КСЗД
5.3	Стапка на доверба во правосудниот систем разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост, возраст, место на живеење/општина/урбана/руирална средина на	Анкета на искуства	КСЗД со Министерство за правда

	испитаникот/чката, припадност на маргинализирана група.		
5.4	Процент на (i) добиени и (ii) одобрени барања за секундарна правна помош во областа на дискриминација разделени според пол, место на живеење, етничката припадност, возрасната група и попреченост на барателот.	административен	Мин за правда
5.5	Процент на населението кое (а) лично се чувствувало дискриминирано или вознемирувано или (б) сведочело дискриминација или вознемирување во претходните 12 месеци врз основа на една или повеќе заштитени карактеристики забранети со Законот за спречување и заштита од дискриминација	Анкета	КСЗД со ДСЗ
5.6	Сооднос меѓу број на пријави и позитивни одлуки со кои се утврдува дискриминација од страна на (i) суд, (ii) Комисија за спречување и заштита од дискриминација и (iii) Народен правобранител разделени според (а) заштитена карактеристика и (б) област.	административен	
5.7	Број на (i) кривични пријави, (ii) обвиненија и (iii) пресуди за сексуално и родово-базирано насилство според видот на делото	Административен	Полиција, суд, обвинителство
5.8	Број на (i) кривични пријави, (ii) обвиненија и (iii) пресуди за дела од омраза	Административен	Полиција, суд, обвинителство
5.9	Број на (а) пријавени, обвинети и осудени лица кои		

	издржуваат казна затвор и (б) лица кои издржуваат заводска мерка во воспитно-поправен дом (в) жртви разделени според (i) видот на кривичното дело и (ii) по основ на пол, етничка припадност, попреченост и возраст и урбана/рурална средина.	Административен	ДЗС, Полиција, суд, обвинителство
5.10	Број на лица кои го завршуваат своето (а) основно образование или (б) средно образование во воспитно-поправна или казнено-поправна установа, разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење-урбана/рурална средина.	Административен	Управа за извршување санкции
5.11	Број на мерки и активности преземени за да се овозможи адаптирање, конструкција и реконструкција на инфраструктурата во воспитно-поправните и казнено-поправните домови за да се овозможи (а) пристапност на и во објектите во кои се сместени осудените лица со попреченост (б) еднаквост на осудените лица по основ на пол/род	Извештај	КСЗД Народен правобранител Општа препорака на КСЗД Општа-препорака-затвори.pdf (kszd.mk) Општа-препорака-Управа-за-извршување-на-санкции-и-други-релевантни-органи.pdf (kszd.mk) МАЛОЛЕТНИЧКИТЕ ВО ЗАТВОРОТ „ИДРИЗОВО" ЗАГРОЗЕНИ ОД ПОЛНОЛЕТНИТЕ ОСУДЕНИЧКИ, ОМБУДСМАНОТ ЌЕ БАРА ДА СЕ ТРГНАТ ОТТАМУ - Сакам Да Кажам (sdk.mk)
5.12	Стапка на учество на мажите и жените како (а) судии (б) јавни обвинители (в) судии поротници (г) извршители и (д) нотари разделени по пол, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст, место на извршување на функцијата/апелационо	Административен	

	подрачје, етничка припадност.		
5.13	Процент на лица кои работат во (i) судот (ii) јавното обвинителство (iii) Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и (iv) Народниот правобранител кои посетиле обука за (а) родова еднаквост (б) недискриминција (в) вклучување на различностите (г) работа со лица со попреченост (д) работа со маргинализирани групи на деца (ѓ) стекнување на вештини за користење со знаковен јазик и/ или Браево писмо и (е) пристап заснован на жртва разделен по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост).	Анкета	КСЗД
5.14	Процент на жени и мажи (а) примени за кандидати на почетната обука на Академијата за судии и јавни обвинители (б) кои ја завршиле почетната обука на Академијата за судии и јавни обвинители разделени според пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст.		
6.	**Област: Управа и администрација**		
Бр.	**Индикатор**	**Извор на податок**	**Белешка**
6.1	Процент на застапеност на мажи и жени: (а) министри/министерки (б) пратеници/пратенички разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст.	административен	

6.2	Процент на застапеност на мажи и жени во (I) Владата и (ii) министерствата како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	Извештај на Народен правобранител
6.3	Процент на застапеност на мажи и жени во Собранието како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	
6.4	Процент на застапеност на мажи и жени во кабинет на Претседателот на РСМ како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	
6.5	Процент на застапеност на мажи и жени во кабинет на Претседателот на РСМ и стручната служба како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	
6.6	Процент на застапеност на мажи и жени во независни, самостојни и државни органи за човекови права како (а) именувани или избрани лица	административен	

	(б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции разделени според институција и по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст		
6.7	Процент на застапеност на мажи и жени во Народната банка како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	
6.8	Процент на застапеност на мажи и жени во Македонската акдемија за науките и уметностите како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	
6.9	Процент на застапеност на мажи и жени во (i) казнено-поправни и (ii) воспитно-поправни установи како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции разделени според институција и по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	
6.10	Процент на застапеност на мажи и жени во (i) јавните претпријатија и (ii) фондовите како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции	административен	

	разделени според институција и по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст		
6.11	Процент на застапеност на мажи и жени во градинките како (а) именувани или избрани лица (б) неговател/ки (в) воспитувач/ки разделени според регион (урбана/рурално подрачје) и по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	
6.12	Процент на застапеност на мажи и жени во центрите за социјална работа како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции разделени според институција и по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	
6.13	Процент на застапеност на мажи и жени во единиците на локалната самоуправа како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции (г) советници/чки во локалните совети (д) претседател/ки на локалните совети разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	
6.14	Процент на застапеност на мажи и жени во јавните здравствени установи како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни	административен	

	позиции (г) доктори (д) помошен и технички персонал разделени според тип на институција, место на институцијата и по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст		
6.15	Процент на застапеност на мажи и жени во образовните институции во (i) основно, (ii) средно и (iii)високо образование како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции (г) наставници (д) професори разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и возраст	административен	
6.16	Процен на застапеност на мажи и жени како (а) пријавени лица за вработување во јавната администрација (б) избрани лица за вработување во јавната администрација разделени по позиција, етничка припадност, попреченост, возраст, државна/локална власт.		
6.17	Процент на: (а) население кое пријавило дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во полицијата и/или Армијата или од страна на овластени лица во полицијата и/или Армијата, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика против полицијата и/или Армијата.		

7.	Област: Одбрана и безбедност		
7.1	Процент на: (а) население кое пријавило дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во областа на управа и админситрација, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во областа на управа и администрација.		
7.2	Процент на мажи и жени во полицијата како (а) именувани или избрани лица (б) на раководни позиции (в) на нераководни позиции разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и мест Процент на жени и мажи		
7.3	Процент на мажи и жени (а) примени на полициската академија (б) кои ја завршиле полициската акдемија разделени според пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст на живеење.		
7.4	Процент на мажи и жени во Армијата како (а) воен персонал (б) техничко помошен персонал разделени по етничка припадност, возраст и попреченост (да/не и вид на попреченост)		
7.5	Процент на жени и мажи (а) примени за кандидати за питомци на Воената академија		

	(б) кои ја завршиле Воената академија и се стекнале со звањето питомец/ка разделени според пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст.		
7.6	Број на (i) кривични пријави, (ii) обвиненија и (iii) пресуди за сексуално и родово-базирано насилство според видот на делото	административен	Полиција, суд, обвинителство
7.7	Број на (i) кривични пријави, (ii) обвиненија и (iii) пресуди за дела од омраза	административен	Полиција, суд, обвинителство
7.8	Број на (а) пријавени, обвинети и осудени лица кои издржуваат казна затвор и (б) лица кои издржуваат заводска мерка во воспитно-поправен дом (в) жртви разделени според (i) видот на кривичното дело и (ii) по основ на пол, етничка припадност, попреченост и возраст и урбана/рурална средина.	административен	ДЗС, Полиција, суд, обвинителство
7.9	Број на лица кои го завршуваат своето (а) основно образование или (б) средно образование во воспитно-поправна или казнено-поправна установа, разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење-урбана/рурална средина.	административен	Управа за извршување санкции
7.10	Број на мерки и активности преземени за да се овозможи адаптирање, конструкција и реконструкција на инфраструктурата во воспитно-поправните и казнено-поправните домови за да се овозможи (а) пристапност на и во објектите во кои се сместени осудените лица со попреченост (б) еднаквост на осудените лица по основ на пол/род	Извештај	

8.	Област: Јавно информирање и медиуми		
Бр.	**Индикатор**	**Извор на податок**	**Белешка**
8.1	Број на (а) радиодифузери (б) даватели на аудиовизуелни медиумски услуги по барање (нелинеарни аудио и аудиовизуелни медиумски услуги) (в) даватели на услуги платформи за споделување видеа (г) оператори на јавни електронски комуникациски мрежи кои ги емитуваат или реемитуваат програмските сервиси на радиодифузерите и (д) кинотеки кои се/е (i) јавно претпријатие, (ii) трговско друштво или (iii) непрофитна установа.	Административен	
8.2	Број на (а) аудиовизуелни програми (б) аудио или радио програми и (в) електронски верзии на весници и магазини кои се емитуваат/издаваат на (i) македонски јазик и кирилско писмо, (ii) јазикот и писмото што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кој е различен од македонскиот јазики (iii) јазиците на другите не мнозински заедници и (iv) се пристапни на лицата со попреченост.	Административен	
8.3	Број на (а) аудиовизуелни дела и (б) придружни материјали издадени/објавени во изминатите 12 месеци.	Административен	
8.4	Број на (а) дозволи за телевизиско или радио емитување (i) доделени, (ii) одземени и (iii) продолжени и (б) извршени програмски, административни и стручни надзори (i) редовни, (ii) вонредни и (iii)	Административен	

	програмски во изминатите 12 месеци.		
8.5	Број на лица кои се (а) издавачи на медиуми (б) сопственици/чки на ТВ и радиостаници (в) директори/ки на медиуми (г) одговорен/а уредник/чка на медиуми (д) членови во управни органи на национални радиодифузни организации (ѓ) вработени новинари/ки и (е) стручни работници/чки во кинотеки во (i) државни и (ii) приватни медиуми, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	Административен	
8.6	Процент на: (а) население кое пријавило дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во областа на јавно информирање и медиуми разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во областа на јавно информирање и медиуми.	Административен	Пред КСЗД, НП, инспекторати, судови.
9.	**Област: Дигитализација и информатичка технологија**		
Бр.	**Индикатор**	**Извор на податок**	**Белешка**
9.1	Процент на лица (а) корисници/чки на Интернет секој ден или речиси секој ден (б) учесници/чки во социј ални мрежи (креирање кориснички профил, испраќање порака или други прилози на Фејсбук, Твитер итн.)	Административен	

	(в) потрошувачи/ки на добра преку купување на Интернет (E-sales и Web sales) (г) корисници/чки на е-услуги од јавни институции преку Националниот портал на електронски услуги и (д) корисници/чки на е-банкарски услуги со (i) основно или (ii) напредно познавање/знаење, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
9.2	Број на вработени кои во текот на својот работен ден користат (а) компјутер (б) Интернет (в) услуги на cloud computing (г) вештачка интелегенција и (д) отворен формат (open data) разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	
9.3	Број на институции и организации кои (а) имаат вработено посебно лице за ИКТ (б) имаат веб страница (в) користат е-фактури и (г) обезбедуваат е-услуги во изминатите 12 месеци.	административен	
9.4	Број на (а) ИКТ иновации и (б) инвестиции во јавните електронски комуникациски мрежи во изминатите 12 месеци.	административен	МИОА
9.5	Број на е-услуги во јавниот сектор обезбедени во изминатите 12 месеци, разделени по вид на услуга, област и корисници, (i) правни лица или (ii) физички лица разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	

9.6	Процент на: (а) население кое пријавило дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во друга област а се однесува на дигитализација и информатичка технологија разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во друга област, а се однесува на дигитализација и информатичка технологија.	административен	
10.	**Област: Домување**		
Бр.	**Индикатор**	**Извор на податок**	**Белешка**
10.1	Процент на лица кои (а) живеат во сопствен дом (б) живеат во заедничко домаќинство (повеќе семејства во едно домаќинство) (в) немаат сопствен дом и живеат под кирија или друго (времено) домување (г) се бездомници разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	
10.2	Процент на лица кои во изминатите 12 месеци имаат стекнато сопственост со: (а) купопродажба (б) наследување (в) друго (на пример, дар) разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	
10.3	Процент на лица кои имаат сопственост : (а) врз земјиште	административен	

	(б) друг недвижен имот на свое име (в) заедничка сопственост со сопруг/сопруга/деца разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
10.4	Процент на домаќинства на кои им е овозможено право на домување од страна на на1) државата и/или 2) општината преку: (а) времено домување (б) владение разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
10.5	Процент на домаќинства кои живеат во: (а) урбанизирани населби (б) неформални населби разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
10.6	Процент на лица кои имаат пристап до: (а) вода (вклучително и квалитет на вода) (б) канализација (в) струја (г) пат разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	
10.7	Процент на лица кои можат да си дозволат кредит/и за купување на сопствен дом разделени по пол, етничка припадност, вид на попреченост, возраст и место на живеење.	административен, анкета	Анкетата може да ја спроведува КСЗД заедно со НП.
10.8	Процент на лица кои користат социјално домување по еден или повеќе основи од вкупниот број на лица кои немаат сопствен дом:		

	(а) Деца без родители или родителска грижа - лица над 18 години кои до својата осумнаесетта година биле згрижени во институции и други облици за згрижување за деца без родители (б) Корисници на правото на гарантирана минимална помош (в) Лица погодени од елементарни-природни непогоди без разлика на правниот статус на нивните постојни (примарни) живеалишта (г) Лица со попреченост и семејства со лица со попреченост (д) Лица припадници на ромската заедница социјално загрозени согласно Стратегијата за Ромите на Република Северна Македонија и (ѓ) Самохрани родители со малолетни деца. разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
10.9	Процент на лица од вкупниот број на лица кои немаат сопствен дом кои користат додаток за домување со статус материјално и станбено необезбедено лице: - корисник на гарантирана минимална помош и - лице кое до 18-годишна возраст имало статус на дете без родители и без родителска грижа, односно и по престанување на старателството, а најмногу до 26-годишна возраст разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	
10.10	Процент на станбени објекти кои имаат: (а) пристапна рампа (б) лифт (в) звучна сигнализација во лифтот разделен според населено место во кој се наоѓа станбениот објект.		

10.11	Процент на (а) население кое пријавило дискриминација во областа на домување кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во областа на домување.		
10.12	Процент на буџет алоциран од државата/општините за домување за различни групи, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
11.	**Област: Пристап до добра и услуги**		
11.1	Стапка на учество на жени и девојки кои имаат 1) потреба 2) користат услуги поврзани со сексуално и репродуктивно здравје, вклучително и: (а) пристап до гинеколошки услуги (б) пристап до услуги за прекин на бременост (в) услуги поврзани со пост-породилен период разделени по етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен Анкета	
11.2	Процент на лица подложни на дискриминација на кои им е оневозможен пристап до објекти во (i) јавна или (ii) приватна сопственост вклучително и: (а) базени (б) игротеки (в) ресторани и барови (г) банки (д) друго разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење	анкета	

11.3	Процент на лица подложни на дискриминација на кои им е оневозможен пристап до транспорт во (i) јавна или (ii) приватна сопственост разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење	анкета	
11.4	Процент на лица од вкупната популација на кои им е оневозможен пристап до јавни услуги како резултат на неприлагодени, непристапни и недостапни сервиси поврзани со: (а) попреченоста на лицето (б) јазични бариери (в) недостаток на дополнителна услуга неопходна да се реализира друга услуга (на пример, јавен транспорт) разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
11.5	Процент на лица 1) регистрирани и/или 2) лиценцирани како даватели на услуги разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
11.6	Процент на: (а) население кое пријавило дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во областа на пристап до добра и услуги разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во областа на пристап до добра и услуги.	административен	

	Процент на буџет алоциран од (а) државата (б) општината (в) давателот на услуга (г) давателот на добра со цел овозможување на соодветно приспособување или пристапност на доброто или услугата за различни групи на корисници/чки.		
11.7	Процент на буџет алоциран од (а) државата (б) општината (в) давателот на услуга (г) давателот на добра со цел овозможување на соодветно приспособување или пристапност на доброто или услугата за различни групи на корисници/чки.	административен, анкета	
12.	**Област: Земјоделство, климатски промени и животна средина**		
12.1	Процент на домаќинства/лица кои се занимаваат со (i) земјоделие и (ii) производство на храна по сектори разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
12.2	Процент на лица кои користеле (а) земјоделски субвенции (б) капитални субвенции во изминатите 12 месеци разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
12.3	Процент на лица кои користеле субвенции заради претрпена штета во изминатите 12 месеци како резултат на климатските промени и/или елементарните непогоди разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		

12.4	Процент на лица кои имаат т.н.земјоделско осигурување разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
12.5	Процент на лица кои се раселени под влијание на климатските промени / и/или елементарните непогоди разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
12.6	Процент на буџет алоциран од (i) државата и/или (ii) ошштината за домаќинства и за: (а) адаптација на климатските промени (б) ублажување на последиците од климатските промени	административен, анкета	
12.7	Процент на /корисници/чки на буџет алоциран од државата/ошштината за домаќинства активни во сектори попогодени со климатските промени разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
12.8	Процент на домаќинства/лица кои се погодени со енергетска сиромаштија[13] разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
12.9	Процент на буџет алоциран од (i) државата и/или (ii) ошштината за намалување на енергетска сиромаштија по корисник/чка разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	

13 Според Државниот завод за статистика, согласно податоците од Анкетата за приходите и условите за живеење, прагот на сиромаштијата е дефиниран на 60 % од медијалниот еквивалентен приход. Стапката на сиромашни лица ВО 2020 година е 21.8 %.

12.10	Процент на домаќинства и лица кои користат обновливи извори на енергија за потребите на домаќинството разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
12.11	Процент на буџет алоциран од (i) државата и/или (ii) ошштината за поддршка на транзицијата на домаќинствата за користење на обновливи извори на енергија по корисник разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
12.12	Стапка на домаќинства и лица кои рециклираат отпад од домаќинствата разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
12.13	Процент на буџет алоциран од (i) државата и/или (ii) ошштината за поддршка на рециклирање во домаќинствата по корисник разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
12.14	Процент на лица кои останале без работа како резултат на напуштање на употребата на фосилни горива во индустријата и енергетиката разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
12.15	Процент на лица кои се преквалификувале и/или доквалификувале како резултат на напуштање на употребата на фосилни горива во индустријата и енергетиката разделени по пол, етничка припадност,	административен, анкета	

	попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
12.16	Процент на лица со намалена работоспособност како резултат на влошено здравје заради: (а) загаденоста на воздухот (б) квалитет на вода за пиење (в) загаденост на почвата разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	
12.17	Процент на: (а) население кое пријавило дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во друга област, а се однесува на животната средина и климатските промени разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во друга област, а се однесува на животната средина и климатските промени.	административен	
13.	**Област: Економија и финансии**		
13.1	Просечна месечна заработувачка по лице, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен анкета за структурата на заработувачката, индикаторот е веќе пресметан и објавен на веб страницата на Евростат	
13.2	Неизложеност на ризик од сиромаштија, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен анкета за приходи и услови за живеење, индикаторот е веќе пресметан и објавен на веб страницата на Евростат.	

13.3	Стапка на еднаквост (Gini), разделен по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	
13.4	Број на деловни субјекти во изминатите 12 месеци кои се (i) новосоздадени и (ii) згаснати, разделени според (а) секторот (б) правната форма на регистрација (в) правни лица и (г) физички лица.	административен	
13.5	Структура на лица кои наследиле недвижен имот во изминатите 12 месеци, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	ДЗС
13.6	Процент на учество на членови во (i) управни одбори, (ii) надзорни одбори, (iii) одбори на директори во највисоко котирани компании (iv) банки и (v) Народната банка на Северна Македонија, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	Индекс за родова еднаквост. Индикаторот е пресметан како учество на членови во управни одбори, надзорни одбори или одбори на директори во највисоко котирани компании, во вкупното население во земјата на возраст од 18+ години. Податоците се достапни во дата-базата за жените и мажите во процесот на донесување одлуки на Европскиот институт за родова еднаквост (ЕИГЕ).
13.7	Број на трговски услуги обезбедени во изминатите 12 месеци, разделени по вид на услуга, област и корисници, (i) правни лица или (ii) физички лица, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	ДЗС
13.8	Број на финансиски услуги пристапни за лицата со сензорна попреченост во изминатите 12 месеци.	административен	

13.9	Финална потрошувачка на електрична енергија во домаќинствата, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење	административен	ДЗС, Потрошувачка на енергенти во домаќинствата, достапна на: Државен завод за статистика - публикација: Потрошувачка на енергенти во домаќинствата, 2019 (stat.gov.mk)
13.10	Процент на: (а) население кое пријавило дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во друга област, а се однесува на економија и финансии разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во друга област, а се однесува на економија и финансии.	административен	

14.	**Област: Култура**		
Бр.	**Индикатор**	**Извор на податок**	**Белешка**
14.1	Број на (а) проекти од областа на културата (б) носители/ки на проекти од областа на културата (в) дела и (г) настани кои се финансирани од државен буџет преку (i) Министерството за култура, (ii) други јавни културни институции и установи и (iii) ЕЛС, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	ЗК предвидува поединечен интерес во културата (чл.6), локален интерес во културата (чл.7) и национален интерес во културата (чл.8).
14.2	Број на (а) автори/ки на издадени книги и (б) преведувачи/ки на издадени книги кои се финансирани од државен буџет преку	административен	Дејности од областа на културата, во смисла на овој закон, се дејности за објавување и дејности за заштита и користење (чл.45 ЗК).

	Министерството за култура, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		
14.3	Број на (а) прикажани претстави на професионалните театри (б) концерти на Македонската филхармонија (в) прикажани изведби на Македонската опера и балет и (г) организирани ликовни изложби и колонии кои се финансирани од државен буџет преку Министерството за култура разделени според јазикот.	административен	ДЗС
14.4	Број на членови во управни одбори и директори во установи што вршат дејност од областа на културата, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.	административен	Органи на национална установа се директор и управен одбор (чл.27 ЗК).
14.5	Процент на лица на кои им биле доделени (а) републички награди и признанија во областа на културата или (б) стипендија во областа на културата разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	Утврдено со ЗК (чл.2 ст.1 т.7 и 8).
14.6	Пропорција на објекти во кои се сместени установи на културата кои се пристапни за лица со попреченост.	административен	Општа препорака од 03.12.2021 година.
14.7	Број на вработени во установа што врши дејност од областа на културата (а) државни и тоа (i) национални или (ii) локална (општинска-градска) или (б) приватни, разделени по пол, етничка припадност,	административен	Според ЗК, установата, според основачот, може да биде приватна или јавна. Јавната установа може да биде локална кога ја основа единицата на локалната самоуправа (општинска-градска) или

	попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.		национална, кога ја основа државата (чл.20 ст.1 и 2). Правата на вработените се уредуваат со ЗК (чл.76-78).
14.8	Процент на: (а) население кое пријавило дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во областа на култура разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на надлежните институции според заштитена карактеристика во областа на култура.	административен	Пред КСЗД, НП, инспекторати, судови. Секој има право независно од возраста, образованието, верската, етничката или друга припадност на слободно творештво, непрофесионално или професионално, како и право независно од возраста, образованието, верската, етничката или друга припадност на образование за областа култура (чл.4 ст.1 ЗК).

15.	**Област: Образование, наука и спорт**		
Бр.	**Индикатор**	**Извор на податок**	**Белешка**
15.1	Процент на деца и млади кои се стекнале со бесплатно, еднакво и квалитетно образование изразена: (а) во оценки 2 (два) и 3 (три) (б) на крајот од основното и (в) на крајот од средното образование со минимално ниво на владеење на (i) читање и (ii) математика, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.	административен	ЗОО предвидува дека секое дете има право на бесплатно и квалитетно основно воспитание и образование во основно училиште (чл.3 ст.1). Средното образование во јавните средни училишта е бесплатно (чл.3 ст.2 ЗСО). Начела на основното образование (чл.4 ЗОО), начелата на високото образование (чл.3 ЗВО).
15.2	Процент на (а) лица со завршено високо (терцијарно) образование (%, население 15+) на (i) додипломски студии, (ii) постдипломски студии и (iii) докторски студии (б) студенти/ки во високото (терцијарно) образование во областа образование, здравство и социјала, хуманистички науки и уметности – нивоа од 5 до 8	административен	

	според ISCED (%, студенти во високото образование) (в) лица кои се стекнале со научни звања (i) специјалист, (ii) магистер на науки и/или (iIi) доктор на науки и (г) лица кои се стекнале со звања (i) доцент, (ii) вонреден прфесор и (iii) редовен професор разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.		
15.3	Процент на (а) ученици/чки во основно образование (б) ученици/чки во средно образование и (в) студенти/студентки кои се (i) запишани во последната учебна/академска година и (ii) испишани од формалното образование пред да го комплетираат нивото на образование, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	Задолжителност и периоди на основното образование (чл.8 ЗОО). Запишување во средно обазование (чл.33-37) ЗСО. Статус на ученик во средното образование се стекнува со запишување во средното училиште (чл.41 ст.1 ЗСО). Статус на студент/ка (чл.26) и права и обврски (чл.27), како и начин на запишување на студии (чл.149) се уредуваат во ЗВО.
15.4	Процент на (а) деца (на возраст од 5-18) и (б) млади (на возраст од 18-26 години) кои не се вклучени во образование, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.	административен	Образование на деца кои не биле вклучени во настава (чл.14 ЗОО). Основното училиште е должно да го извести просветниот инспектор за децата кои не се запишани во прво одделение и за учениците кои неоправдано не го посетуваат основното училиште повеќе од еден месец (чл.64 ЗОО).
15.5	Пропорција на (а) млади (до 29 години) и (б) возрасни (над 29 години) кои постигнале барем фиксно (основно) ниво на владеење во функционалните вештини на јазичната и нумеричката писменост како (i) писменост и (ii) математички вештини,	административен	Во основното образование можат да се вклучат и возрасни лица, согласно со Законот за образование на возрасните (чл.3 ст.2 ЗОО). Образование на возрасните се остварува во установите за стручно образование и обука како интегрален дел на

	разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.		доживотното учење, кое ги поврзува одделните сегменти и облици на образованието во единствен систем (чл.18 ст.1 т.5 ЗСОО)
15.6	Процент на (а) ученици/чки во основно образование и (б) ученици/чки во средно образование кои не се чувствуваат безбедни во училиштето, вклучително и поради врсничко насилство, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен, анкета	Заштитата на интегритетот на учениците и спречувањето на насилството врз учениците е уредено со ЗОО (чл.65-66). Телесното казнување и психичкото малтретирање на ученикот е забрането согласно ЗСО (чл.51).
15.7	Процент на деца под 5-годишна возраст кои се развиваат соодветно на возраста во делот на здравје, учење и психосоцијална благосостојба (квалитетен ран детски развој, грижа и предучилишно образование), разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.	административен	Дел од SDG кој треба да го собира ДЗС
15.8	Број на изречени педагошки мерки (усна опомена, писмена опомена, укор, преместување на ученикот/чката во друга паралелка, намалување на поведението, опомена пред отстранување и отстранување) и дисциплински мерки (опомена, јавна опомена и исклучување), на (i) ниво на училиште и на (ii) ниво на високообразовна установа, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.	административен	Видовите и изрекувањето на педагошките мерки се уредени со ЗОО (чл.72) и ЗСО (чл.57), а дисциплинските мерки со ЗВО (чл.30).
15.9	Број на лица кои биле вклучени во претходните 12 месеци во обука според верификувани програми за	административен	За знаењата, вештините, способностите и компетенциите стекнати од посебните програми

	здобивање со квалификации, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.		за образование на возрасните се добива сертификат (чл.24 ЗОВ).
15.10	Пропорција на (i) училишта (ii) високообразовни и научни објекти или установи и (iii) ученици/чки и студенти/ки со пристап до (а) електрична енергија (б) чиста вода за пиење (в) основни санитарни јазли за секој пол (г) основни капацитети за миење раце (како на WASH[14] дефиниции на индикатори) (д) Интернет за педагошки цели (ѓ) компјутери за педагошки цели (е) адаптирана инфраструктура и материјали за ученици/чки и/или студенти/ки со попреченост вклучително и сензорна попреченост (оштетен вид, слух и говор) и (ж) асистивна технологија.	административен	Инклузивното образование е уредено со ЗОО (чл.11). Средното образование за ученици со посебни образовни потреби е уредено со ЗСО (чл.39-40).
15.11	Број на барања од родители, односно старатели за запишување на ученик/чка во друго основно училиште во истиот или друг реон во кој живее или каде што постојано престојува, и број на согласности од училиштата во кои се запишуваат и од училиштата од реонот во кој живеат или каде што постојано престојуваат учениците/чките разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.	административен	Реонизација на училиштата (чл.63 ЗОО). Мислење од 3.2.2022 година, Претставка бр. 08-92/1 од 9.2.2022 година, Мислење од 13.4.2022 година и Општа препорака бр. 08-244/1 од 27.4.2022 година. Претставката бр. 08-82/1, Одлука од 3.2.2022 година, Мислење од 7.3.2022 година.
15.12	Процент на лица кои посетуваат (а) основно образование (б) средно образование или (в) високо образование на кои им е обезбеден или субвенциониран (i) јавниот	административен	Начелата на основното образование се уредени во ЗОО (чл.4), афирмативните мерки (чл.6), а инклузивното образование во чл.11. Дополнително, ЗОО

14 Кратенката WASH ги вклучува зборовите Wash – Миење, Sanitation – Санитација и Hygiene – Хигиена

	превоз до и од училиштето, (ii) бесплатен оброк, (iii) образовен асистент, (iv) асистивна технологија, (v) образовен медијатор, (vi) стипендија и (vii) парична награда, разделени по пол/род, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост) и место на живеење.		предвидува и поддршката на учењето на учениците со попреченост (чл.16-19 и чл.35). За учениците Роми кои потекнуваат од социјално загрозени семејства и/или се подолго време надвор од образовниот систем, ЗОО овозможува ангажирање на образовни медијатори (чл.37). Правото на бесплатен превоз (чл.73 ЗОО), обезбедување на оброк во училиштата (чл.74 ЗОО), парична награда за натрпревари на ученици/чки (чл.44). Парична награда се исплатува и во средно образование (чл.24-б ЗСО). За ученикот кој е со статус на редовен ученик во средно училиште се организира бесплатен превоз до училиштето, ако ученикот не се смести во ученички дом (чл.41-а ст.1 ЗСО). Ослободување од плаќање партиципација е уредено со ЗВО (чл.128). Општа препорака за бесплатен јавен превоз за студентите во приватните универзитети од 01.06.2023 година. Претставка бр. 0801-275 од 21.9.2021 година, Мислење од 14.12.2021 година и Претставка бр. 0801-259 од 6.9.2021 година, Мислење од 24.12.2021 година.
15.13	Процент на ученици/чки во (i) основно и (ii) средното образование кои патуваат повеќе од 2 километри од својот дом до основното училиште или 2,5 километри до средното училиште, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	ДЗС, податокот да го обезбедат општините

15.14	Број на наставници/чки и соработници/чки во (а) основни училишта (б) средни училишта (в) вискообразовни установи и (г) научни и истражувачки установи (i) државни, (ii) мешовити, (iii) приватни установи и (iv) самостојни истражувачи/ки, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	Правата и обврските на вработените во основните училишта се урдени со ЗОО (чл.79-91), а во средните со ЗСО (чл.59-64). Вработените лица на високообразовните установи се уредени со ЗВО (чл.160). Истражувачите во субјектите за вршење на научно-истражувачка дејност се избираат во научни звања: научен соработник, виш научен соработник и научен советник (чл.35 ЗНИД).
15.15	Процент на лица кои се занимаваат со спорт (а) рекреативно (б) професионално и (в) како тренери кои се финансиски поддржани од страна на (i) државата, (ii) општината и/или (iii) друго правно лице разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	Спортот е дејност која ги опфаќа сите форми на спортски активности на спортистите од сите возрасти, како и спортско - рекреативните активности на граѓаните (чл.2 ЗС). Спортските активности се извршуваат професионално и аматерски (чл.31 ЗС).
15.16	Учество на членови во управни органи на (а) Македонскиот олимписко комитет и (б) 10 најпопуларни национални олимписки спортски организации во изминатите 12 месеци, разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење.	административен	Агенција за млади и спорт, ДЗС
15.17	Процент на: (а) население кое пријавило дискриминација кај надлежни институции во претходните 12 месеци врз основа на заштитена карактеристика во областа на образование, наука и спорт разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење. (б) донесени позитивни мислења од страна на	административен	Пред КСЗД, НП, инспекторати, судови. Заштитата од дискриминација и промоцијата на еднаквоста е уредена во ЗОО (чл.5), ЗНССОСУ (чл.5) и ЗСО (чл.3 ст.3). Извештај на КСЗД за 2021 година, достапне на: Godisen-izvestaj-2021.pdf (kszd.mk) Извештај на КСЗД за 2022 година, достапен на:

	надлежните институции според заштитена карактеристика во областа на образование, наука и спорт. (в) ученици/чки во (i) основно образование и (ii) средно образование кои биле изложени и кои пријавиле врсничко насилство.		Годишен-Извештај-2022.pdf (kszd.mk) Дата база на случаи на дискриминација на КСЗД, достапна на: Пребарај усвоени мислења - KSZD

16. АНЕКС 3. ТЕМАТСКА АНАЛИЗА

Тематска анализа за собирање на податоци за промовирање на еднаквост и превенција на дискриминација, д-р Ристо Карајков, изработена за потребите на Мисијата на ОБСЕ во Скопје, 2019 (вклучена како дополнителен документ).

Целосната Тематска анализа е достапна на веб страната на АДИ www.adimacedonia.org

Botues: **Asociacioni për Iniciativa Demokratike (ADI)**
Bul. Braka Ginoski 61/3, Gostivar
Web: www.adimacedonia.org

Autorë: **D-r Risto Karajkov**
Neda Çallovska

Përkthimi dhe lektura: **ADORA** DOOEL

Ky bublikim është përgatitur me ndihmën e Bashkimit Evropian. Përmbajtja e tij është përgjegjësi e vet Asociacionit për Iniciativa Demokratike dhe në asnjë mënyrë nuk mund të konsiderohet se pasqyron pikëpamjet e Bashkimit Evropian.

DORACAK METODOLOGJIK ME INDIKATORË PËR MBLEDHJEN E TË DHËNAVE PËR MATJEN E DISKRIMINIMIT NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

Janar 2025

PËRMBAJTJA

1. Hyrja 95
2. Llojet e sistemeve të matjes së diskriminimit 97
2.1 Sistem i centralizuar i matjeve të diskriminimit 97
2.2 Sistem i decentralizuar i matjeve të diskriminimit 97
3. Sistemi i qëndrueshëm dhe matja longitudinale 99
3.1 Përfundimi 100
4. Zbërthimi në baza diskriminuese 101
4.1 Kundërthëniet rreth disa llojeve të të dhënave 102
4.2 Një rast i shkurtër studimi: Brazili 102
4.3 Të dhënat sipas vështirësisë së sigurimit të tyre 103
4.4 Numri optimal i bazave diskriminuese 105
4.5 Studim i shkurtër i rastit: Kompleksitetet e identitetit 107
4.6 Detyrimi për mbledhjen e të dhënave të ndara sipas ligjit 108
4.7 Përfundimi 110
5 Të dhënat administrative nga institucionet kompetente 110
5.1 Të dhënat sipas qëllimit për të cilin janë mbledhur 110
5.2 Përzgjedhja e bazave diskriminuese 112
6 Fillimi i matjes 115
7 Të dhënat ekzistuese kundrejt të dhënave të reja 116
7.1 Përfundimi 117
8 Mbështetja në disa lloje të dhënash 117
9 Kryqëzimi i të dhënave 120
10 Indikatorët e propozuar për matjen e diskriminimit 122
11 Analiza 123
12 Përmbledhja e hapave të rekomanduara 124
13 Shtojca 1. Formular i bazave diskriminuese 125
14 Shtojca 2. Lista e indikatorëve të propozuar 126
15 Shtojca 3. Analizë tematike 127

1. HYRJE

Teksti[1] që vijon është propozim i metodologjisë për mbledhjen e të dhënave për matjen e diskriminimit në Maqedoninë e Veriut. Teksti duhet të shërbejë si një grup udhëzimesh për punën e Komisionit për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi (në tekstin e mëtejmë: Komisioni) në përputhje me Ligjin për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, si dhe për autoritetet shtetërore dhe subjektet e tjera juridike.

Teksti është produkt i gjashtë punëtorive dhe konsultimeve që janë realizuar në kuadër të projektit "Barazia nëpër prizmin e statistikave", të implementuar nga Asociacioni për Iniciativa Demokratike (ADI) nga Gostivari dhe HOPS – Opsioni për jetë të shëndetshme Shkup, dhe mbështetur financiarisht nga Bashkimi Evropian në kuadër të programit të granteve "Mbështetje për shoqërinë civile", Instrumenti Evropian për Demokraci dhe të Drejtat e Njeriut. Punëtoritë u zhvilluan në periudhën shkurt-mars 2024.

Megjithatë, teksti nuk duhet të konsiderohet si metodologji definitive përfundimtare për mbledhjen e të dhënave për të matur diskriminimin. Para së gjithash, ai mund të shërbejë si një kornizë udhëzimesh dhe rekomandimesh, domethënë si një lloj doracaku ose manuali (në përputhje me rrethanat dhe titulli i dokumentit), nga i cili autoritetet do të marrin ato rekomandime që ata i konsiderojnë më të rëndësishmet.

Në këtë kuptim, metodologjia mund dhe duhet të diskutohet dhe përcaktohet më tej nga Komisioni në përputhje me mandatin e tij, në konsultim me autoritetet shtetërore përgjegjëse për mbledhjen e të dhënave në këtë fushë. Rekomandimi është që kjo të bëhet në një proces të debatit të vazhdueshëm. Mbledhja e të dhënave për të matur diskriminimin është një proces i vazhdueshëm që përfshin vite dhe dekada. Është krejt e natyrshme që pjesët dhe komponentët e metodologjisë të jenë subjekt i ndryshimeve dhe përmirësimeve në atë proces.

1 Baza e tekstit është dokumenti Metodologjia e propozuar për mbledhjen e të dhënave për matjen e diskriminimit në Maqedoninë e Veriut i përgatitur nga Dr. Risto Karajkov për nevojat e misionit të OSBE-së në Shkup në vitin 2020. Ai dokument është përgatitur në periudhën para rishpalljes së Ligjit për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi dhe para konstituimit të Komisionit.

Teksti është shkruar në formën e udhëzimeve dhe rekomandimeve koncize. Ai përmban një elaborim të shkurtër të disa prej koncepteve dhe çështjeve bazë të përfshira në debatin ndërkombëtar mbi këtë temë, por nuk përfshin një përshkrim të detajuar të koncepteve apo shumë çështjeve të ndërlidhura. Qasja drejtohet nga qëllimi: t'i ofrohet Komisionit dhe autoriteteve të tjera shtetërore një dokument lehtësisht i lexueshëm me udhëzime dhe rekomandime të qarta që duhen përpunuar më tej.

Për informacion më të detajuar rreth këtyre temave, sugjerohet që ky tekst të përdoret së bashku me tekstin: Analizë tematike për mbledhjen e të dhënave për promovimin e barazisë dhe parandalimin e diskriminimit, Risto Karajkov, Misioni i OSBE-së në Shkup, 2019 (Shtojca 3 në këtë dokument). Kjo analizë përmban diskutime më të detajuara të disa çështjeve kyçe në debatin rreth mbledhjes së të dhënave për të matur diskriminimin. Të dy tekstet janë të lidhur ngushtë në përmbajtje.

Pjesë përbërëse e kësaj metodologjie është formulari për bazat e mbrojtura (Shtojca 1), si dhe lista gjithëpërfshirëse e propozuar e indikatorëve (Shtojca 2) për matjen e diskriminimit sipas zonës. Lista e propozuar përmban një numër të konsiderueshëm indikatorësh dhe është e mundur që autoritetet të mos jenë në gjendje ta zbatojnë plotësisht menjëherë. Është e mundur, duke ndjekur përvojën e vendeve të tjera, të fillohet mbledhja e të dhënave për disa nga ata indikatorë dhe më pas të përmirësohet sistemi, me shtim të vazhdueshëm indikatorësh.

Propozim Metodologjia përmban informacion konciz dhe udhëzime në lidhje me llojet e sistemeve të mundshme për matjen e diskriminimit, karakteristikat themelore të një sistemi nacional për matjen e diskriminimit me theks në nevojën për qëndrueshmëri dhe një qasje afatgjatë, dhe natyrisht nevojën bazë për zbërthimin e të dhënave të ndara mbi baza kryesore diskriminuese.

2. LLOJET E SISTEMEVE TË MATJES SË DISKRIMINIMIT

Sistemi për matjen e diskriminimit është një grup koherent indikatorësh nga disa fusha që pasqyrojnë situata të caktuara që janë të rëndësishme për matjen e diskriminimit në një shoqëri. Një cilësi kryesore e këtyre indikatorëve është se ato janë të ndara, domethënë të zbërthyera sipas një ose më shumë bazave diskriminuese.

SHEMBUJ:

Fusha	Baza diskriminuese	Indikatori
Arsimi	Gjinia	struktura për studentët e regjistruar në një nivel të caktuar arsimor në baza vjetore
Arsimi	Përkatësia etnike	struktura për studentët e regjistruar në një nivel të caktuar arsimor në baza vjetore
Punësimi	Përkatësia etnike	struktura etnike e të ` punësuarve në administratën publike

2.1 Sistem i centralizuar i matjeve të diskriminimit

Sistemi i matjes së diskriminimit mund të jetë i centralizuar ose i decentralizuar. Sistemi i centralizuar ekziston kur matja e diskriminimit në nivel kombëtar në të gjitha fushat përkatëse kryhet nga një ose më shumë organe të koordinuara. Në kuadër të këtij sistemi përcaktohen të gjithë indikatorët përkatës, të dhënat e nevojshme për plotësimin e indikatorëve, mënyra e mbledhjes së tyre, organet dhe autoritetet kompetente për mbledhjen e tyre. I gjithë procesi, duke filluar nga përcaktimi i sistemit, mbledhja, përpunimi dhe analiza e të dhënave kryhet në kuadër të këtij sistemi. Sot, ka ende vetëm shembuj të kufizuar të sistemeve të tilla në botë.

2.2 Sistem i decentralizuar i matjeve të diskriminimit

Sistemi i decentralizuar ekziston kur disa institucione dhe organizata

të ndryshme matin diskriminimin në zonën e tyre, në nivele të ndryshme (p.sh. rajonal, kombëtar, lokal, etj.), dhe në mënyra të ndryshme, duke përdorur metodologji të ndryshme që nuk janë të koordinuara reciprokisht. Për shembull, Ministria e Arsimit dhe Shkencës mat diskriminimin në fushën e arsimit, qoftë vetëm në arsimin fillor, qoftë vetëm në arsimin e lartë Ministria e Punës dhe Politikës Sociale mat situatat në juridiksionin e saj, agjencia me kompetencë në fushën e banimit kryen matje në fushën e saj etj.

Matja e decentralizuar e diskriminimit është praktikë e zakonshme ndërkombëtare. Në shumë vende ka një numër të madh matjesh të ndryshme të kryera nga institucione dhe organizata të ndryshme, duke përdorur metodologji të ndryshme, me periudha të ndryshme të mbledhjes së të dhënave, etj.

Sistemet e centralizuara dhe të decentralizuara nuk përjashtojnë njëra-tjetrën. Ekzistenca e një sistemi të centralizuar për matjen e diskriminimit nuk përjashton matje të ndryshme individuale nga struktura të ndryshme organizative.

Të dy sistemet janë modele konceptuale. Kombinimet janë të mundshme. Për shembull, një sistem që siguron koordinim fleksibël ndërmjet punës së dy ose më shumë institucioneve dhe organizatave që masin në mënyrë të pavarur diskriminimin në fushën e tyre të veprimit.

Mund të supozohet në një situatë ku Komisioni do të krijojë një sistem dhe do të fillojë me mbledhjen e vazhdueshme të të dhënave për të matur diskriminimin, por ende do të ketë përpjekje/matje të veçanta në fusha të caktuara të kryera nga, për shembull, organizatat e shoqërisë civile (OSHC , të cilat janë veçanërisht të interesuara për atë fushë ose indikatorë të veçantë etj .) që është zakonisht produkti kryesor i sistemit të matjes së diskriminimit.

3. SISTEMI I QËNDRUESHËM DHE MATJA LONGITUDINALE

Cilësia kryesore e sistemit të matjes së diskriminimit është qëndrueshmëria e tij, pra pandryshueshmëria në terma afatgjatë. Kjo do të thotë se pasi të jenë përcaktuar indikatorët dhe metodologjia për mbledhjen e të dhënave për plotësimin e këtyre indikatorëve, ata mblidhen gjithmonë në të njëjtën mënyrë me periodicitetin e përcaktuar, për një periudhë të gjatë kohore. Kjo lejon krahasueshmërinë me kalimin e kohës. Nëse ka ndryshime në model, për shembull, në indikatorë ose në mënyrën se si mblidhen të dhënat, krahasueshmëria do të dëmtohet.

Matjet që kryhen pa periodicitet të rregullt, herë pas here, ose vetëm një herë (të ashtuquajturat ndërseksionale), mund të jenë të dobishme për pasqyrimin e situatës aktuale, aktuale, por nuk lejojnë krahasueshmëri longitudinale (periudhë më të gjatë). Kjo do të thotë se ata nuk mund të pasqyrojnë trendin, domethënë nëse situata në një zonë të caktuar është duke u përmirësuar apo përkeqësuar.

Qëndrueshmëria, domethënë qëndrueshmëria afatgjatë e sistemit, është një nga karakteristikat më të rëndësishme të sistemit të matjes së diskriminimit. Pavarësisht nëse do të ketë një sistem të centralizuar, apo do të ketë disa sisteme të veçanta në zona të ndryshme, është e rëndësishme që ato të jenë të qëndrueshme në terma afatgjatë, domethënë që matja të kryhet në bazë të të njëjtëve indikatorë dhe se të dhënat janë mbledhur duke përdorur të njëjtën metodologji për disa vite. Është e kuptueshme që kjo cilësi e sistemit është më e vështirë për t'u arritur në një sistem të decentralizuar, ku subjekte të ndryshme do të ishin të interesuara për kontrollin sovran mbi metodologjitë e tyre. Në ato kushte nevojitet një koordinim shumë më i madh ndërmjet subjekteve, gjë që nuk është e lehtë të arrihet.

Stabiliteti i sistemit presupozon: a) angazhimin afatgjatë të institucionit për mbledhjen e të dhënave për monitorimin e diskriminimit në mënyrë të shëndoshë metodologjikisht, b) sigurimin e burimeve financiare për mbledhjen e të dhënave në terma afatgjatë.

SHEMBULL:

Fusha	Baza diskriminuese	Indikatori
Qasja në mallra dhe shërbime	Përkatësia etnike (përqendrimi te romët)	% e romëve të cilëve iu refuzua hyrja në një bar kafe/restorant vitin e fundit

Shembulli ende pasqyron realitetin e përditshëm të romëve në Maqedoninë e Veriut. Disa variante të ndryshme të këtij indikatori janë të

mundshme. Gjithashtu, ka mënyra të ndryshme për të mbledhur këto të dhëna. Për shembull, a) një anketë e rregullt me romët, b) një metodë eksperimentale përmes të ashtuquajturës testim të një situate (nëpërmjet vëzhgimit të një situate të krijuar diskriminimi).

Ajo që është thelbësore është si vijon: pasi të vendoset metodologjia e mbledhjes së të dhënave, ajo nuk duhet të ndryshohet; duhet të mbetet e njëjtë në afat të gjatë.

Metodologjia përfshin (nëse metoda e mbledhjes së të dhënave është anketë): një mostër e përpunuar detajisht, një pyetësor specifik, një mënyrë të detajuar të administrimit (zbatimit) të pyetësorit. Edhe dryshime të vogla në metodologji, p.sh. ndryshimi i numrit të të anketuarve sipas qytetit, ndryshimi i strukturës së moshës ose gjinisë së të anketuarve, si dhe mënyra e administrimit të pyetësorit, mund të dëmtojë krahasueshmërinë. Stabiliteti i sistemit të matjes së diskriminimit varet edhe nga llojet e të dhënave të përfshira në të. Të dhënat e mbledhura përmes një ankete (intervistë me një të anketuar) mund të mblidhen drejtpërdrejt nga institucioni kompetent përmes bashkëpunimit me një kontraktues, ose për shembull me Entin Shtetëror të Statistikave (ESSH), dhe në këtë kontekst është një kontroll më i fortë mbi metodologjinë e mbledhjes. Por nëse sistemi mbështetet në masë të madhe në të dhënat administrative të mbledhura nga institucione të ndryshme në kuadër të funksionimit të tyre të rregullt, ka mundësi që disa prej institucioneve të bëjnë ndryshime në mënyrën e grumbullimit me kalimin e viteve. Ky nuk është moment që duhet marrë parasysh dhe kontrolluar nga institucioni kompetent për matjen e diskriminimit. Kjo nuk do të thotë që institucioni kompetent, në kontekstin tonë Komisioni, duhet t'i kushtojë vëmendje ndryshimeve të caktuara në të dhëna dhe nëse vërehen palogjikshmëri, mund të vendosë të mos përdorë disa kategori të dhënash, ose t'i zëvendësojë ato me të tjera. Koordinimi më i ngushtë me institucionin grumbullues, të dhënat e të cilit përdoren për të matur një dimension të caktuar të diskriminimit, është sigurisht i mundur.

3.1 Përfundimi

Pasi të jenë përcaktuar indikatorët për matjen e diskriminimit dhe metodologjia për mbledhjen e të dhënave – duhet të sigurohet që ato të mblidhen në mënyrë identike në afat të gjatë.

Mund të vërehet se shtimi i indikatorëve të rinj në sistem nuk dëmton krahasueshmërinë e indikatorëve tashmë ekzistues. Por çdo ndryshim në indikatorët ekzistues ose metodat e mbledhjes së të dhënave nuk rekomandohet.

Kjo tregon se përcaktimi i indikatorëve përfundimtarë nuk duhet të trajtohet me nxitim dhe me një qasje afatshkurtër. Është më mirë që sistemi

të mendohet për një kohë të gjatë me përfshirjen e të gjithë aktorëve, sepse pasi të krijohet, edhe ndryshimet e vogla janë të pafavorshme. Në këtë drejtim, janë të dëshirueshme konsultime të rregullta, për shembull në baza vjetore ose 2-vjeçare, ndërmjet palëve kryesore të interesit, të cilat do të diskutonin çështje të rëndësishme me rëndësi për sistemin dhe mbledhjen e të dhënave.

4. Zbërthimi në baza diskriminuese

Një cilësi kryesore e indikatorëve dhe e të dhënave është se ata duhet të ndahen në baza diskriminuese. Ndarja e të dhënave sipas bazave të ndaluara[16] është një parakusht kyç për matjen e suksesshme të diskriminimit në çdo shoqëri. Është e nevojshme të mundësohet vlerësimi i gjendjes së personave të cilët janë të rrezikuar nga diskriminimi mbi baza apo baza të caktuara të ndaluara, ose thënë ndryshe, i përkasin një kategorie të qytetarëve që zakonisht paraqiten si viktima të diskriminimit. Krahasimi zakonisht bëhet me kategori të tjera qytetarësh që normalisht nuk janë në rrezik diskriminimi dhe/ose me mesataren kombëtare (rajonale, etj.).

Baza diskriminuese	Kategoria e personit (vlera e ndryshueshme)
Gjinia	Burrë dhe grua. Në përgjithësi pranohet se gratë zakonisht janë më të ekspozuara ndaj diskriminimit në shumë fusha
Përkatësia etnike	maqedonas, shqiptar, turk, rom, serb, vllehë etj. Sipas klasifikimit kushtetues. Në përgjithësi pranohet se qytetarët nga komunitetet joshumicë zakonisht janë më të ekspozuar ndaj diskriminimit në disa fusha.
Gjuha	Në Maqedoninë e Veriut ajo kryesisht (por jo plotësisht) mbivendoset me përkatësinë etnike.
Aftësia e kufizuar	Një person pa aftësi të kufizuara dhe një person me aftësi të kufizuara. Ka një kategorizim sipas llojit dhe shkallës së personave me aftësi të kufizuara.

16 Termat e ndaluar, diskriminuese dhe baza mbrojtëse përdoren si sinonime për të shmangur monotoninë leksikore të tekstit. Të tre termat nënkuptojnë të njëjtën gjë dhe janë të gjithë në përdorim në praktikën krahasuese.

Një pjesë e konsiderueshme e punës për ngritjen e një sistemi për matjen e diskriminimit në çdo vend i referohet sigurimit të ndarjes së të dhënave sipas bazave diskriminuese.

4.1 Kundërthëniet rreth disa llojeve të të dhënave

Ky mund të jetë një problem i rëndësishëm në një numër vendesh ku disa nga këto të dhëna konsiderohen private dhe mbledhja e tyre nuk lejohet ose konsiderohet e papranueshme nga ana kulturore.

Për shembull, në shumë vende të Evropës Perëndimore, të dhënat për origjinën etnike nuk mblidhen. Arsyeja është se këto të dhëna konsiderohen si domen privat i qytetarit dhe mbledhja e tyre konsiderohet shkelje e privatësisë.

Ky qëndrim kulturor në disa vende buron nga përvojat traumatike historike të persekutimit të qytetarëve në baza etnike, gjë që ishte e mundur pikërisht sepse identiteti etnik ose fetar ishte informacion publik.
Në disa vende, rezistenca ndaj mbledhjes së të dhënave për përkatësinë etnike buron nga një ideologji kombëtare e ndërtimit të një identiteti kombëtar homogjen, ose (historikisht) nga ideologjia e hegjemonisë së një identiteti të caktuar ndaj të tjerëve.

Arsyet për moszbërthimin e të dhënave mund të jenë të ndryshme, por rezultati është i njëjtë. Nëse nuk ka të dhëna të ndara (në bazë të identitetit kulturor, p.sh. etnik, fetar, etj.) matja e diskriminimit mbi atë bazë, e cila zakonisht është një nga më të rrënjosurat në shumë shoqëri, nuk do të jetë e mundur.

4.2 Një rast i shkurtër studimi: Brazili

SHEMBULL: Mbledhja e të dhënave të ndara në Brazil
Në historinë e debatit, shembulli i Brazilit është interesant, ku autoritetet refuzuan të mbledhin të dhëna të ndara sipas racave për një periudhë prej disa dekadash (1960-1980), nga një pozicion i ideologjisë politike kombëtare që Brazili është në demokraci "jo- racore" dhe raca nuk ka rëndësi, nuk ka ndikim në pozitën social-ekonomike të qytetarit në shoqëri. Kur, pas presionit të fortë nga komuniteti akademik dhe shoqëria civile, autoritetet më në fund filluan të mbledhin të dhëna të ndara (anketimi i parë i zbërthyer u bë për fuqinë punëtore), rezultatet ishin shkatërruese. Ideologjia e barazisë racore u copëtua. Të dhënat e analizuara treguan se sa më e errët të jetë ngjyra e lëkurës së individit, si bazë morfologjike për përcaktimin kulturor (jo normativ formal) të identitetit racor, aq më e keqe është gjendja e tij socio-ekonomike në shoqëri.

4.3 TË DHËNAT SIPAS VËSHTIRËSISË SË SIGURIMIT TË TYRE

Nga pikëpamja e vështirësive të mundshme që lidhen me sigurimin e ndarjes në baza diskriminuese, bëhet fjalë për të dhëna për të cilat ka vështirësi ose nuk ka vështirësi në mbledhjen e të dhënave të ndara.

PËR SHEMBULL:

Baza diskriminuese	Ekzistenca e të dhënave të ndara	Situata në Maqedoninë e Veriut
Gjinia	Do të thotë gjinia e caktuar në lindje. Nuk përfshin identitetin gjinor. Zakonisht nuk është problem. Të dhënat e ndara sipas gjinisë mblidhen (ose mund të mblidhen) në mënyrë rutinore në të gjitha vendet	Të dhënat e ndara sipas gjinisë mblidhen në mënyrë rutinore për një numër indikatorësh.
Etnia, raca, kombësia	Një temë e polemikave në shumë vende. Në disa vende nuk lejohet mbledhja në bazë të së drejtës së përkatësisë; në disa vende nuk mblidhen qëllimisht sepse ideologjia zyrtare pretendon se nuk janë relevante, etj.	Në Maqedoninë e Veriut, mbledhja e të dhënave të ndara sipas përkatësisë etnike zakonisht nuk është problem. Qytetarët deklarojnë në mënyrë rutinore përkatësinë etnike dhe kjo nuk konsiderohet problematike. Megjithatë, ndarja e të dhënave për përkatësinë etnike të qytetarëve, për shembull ndërmjet institucioneve, nuk lejohet. Ruajtja e të dhënave për përkatësinë etnike në bazat e të dhënave

		është gjithashtu e rregulluar rreptësisht. Megjithatë, kjo nuk do të thotë se kjo çështje është mbyllur plotësisht. [17]
Aftësia e kufizuar	Problemet janë të mundshme. Zakonisht ato janë rezultat i përkufizimeve të ndryshme të aftësisë së kufizuar të përdorura nga institucione ose organizata të ndryshme që mbledhin të dhëna. Shtrirja e përkufizimit të aftësisë së kufizuar është e ndryshme nga aspekti i mbrojtjes sociale (sfera më e ngushtë personale) kundrejt anti-diskriminimit (sfera më e gjerë personale).	Ka pak të dhëna që ndahen sipas aftësisë së kufizuar.
Orientimi seksual	Është një problem i zakonshëm në pothuajse të gjitha shtetet. Këto të dhëna ekzistojnë në një numër të vogël vendesh. Dhe në ato vende ku mblidhen të dhëna për këtë tregues, ato janë të pakta, janë mbledhur pothuajse prej tyre dhe një numër relativisht i vogël qytetarësh janë të gatshëm të japin të dhënat.	Ka shumë pak të dhëna. Mbledhja e të dhënave të analizuara mbi këtë bazë është jashtëzakonisht e vështirë.

17 Në korrik të vitit 2023, Gjykata Kushtetuese e Republikës së Maqedonisë së Veriut e hoqi përkohësisht rubrikën për përkatësinë etnike në çertifikatat e lindjes së qytetarëve, e cila ishte paraparë me Udhëzimin për librat e lindjes. Shih për shembull, Gjykata Kushtetuese – rubrika e përkatësisë etnike në deklarata nuk do të jetë e vlefshme përkohësisht, Radio Slobodna Evropa, 5 korrik 2023, https://www.slobodnaevropa.mk/a/32490240.html. Kjo është një situatë e njohur në praktikën ndërkombëtare, pavarësisht nga shtytja ideologjike për kufizimin. Diku është mbrojtja e supozuar e multikulturalizmit, mbrojtja e komuniteteve pakicë, diku është nacionalizmi i fshehur apo i hapur.

4.4 NUMRI OPTIMAL I BAZAVE DISKRIMINUESE

Në praktikë, është e vështirë të pritet që çdo indikator interesi të zbërthehet nga të gjitha bazat diskriminuese të interesit. Duhet të ketë një ndarje sipas bazave kryesore diskriminuese që janë më të rëndësishme në një kontekst të caktuar kombëtar.

SHEMBULL: Indikatori "struktura e studentëve të regjistruar në një universitet në vitin aktual", nuk mund të pritet të zbërthehet për të gjitha arsyet diskriminuese. Plotësohet nga të dhënat administrative për regjistrimin e studentëve. Formulari i bazës së të dhënave të regjistrimit të studentëve mund të përmbajë një sërë arsyesh diskriminuese, por ndoshta jo të gjitha, siç është orientimi seksual. Edhe nëse kërkohen të dhëna, mbledhja e të cilave është problematike ose e diskutueshme, subjektet nuk do t'i japin ato të dhëna, ose me detyrim do të japin të dhëna të pasakta. Për këto arsye, nuk është efektive të kërkohen të dhëna me detyrim, veçanërisht nëse kanë të bëjnë me sferën private të qytetarit.

Zbërthimi do të jetë i rëndësishëm që nga momenti i prezantimit të shabllonit në vijim.

Për disa indikatorë që janë të mbushur me të dhëna administrative, do të ishte problematike të këmbëngulje në ndarjen nga të gjitha, ose shumica e arsyeve diskriminuese.

Shembull: Indikatori "jetëgjatësia mesatare" mund të ketë një rëndësi potencialisht të madhe. Disa variante të këtij Indikatori janë të mundshme. Në debatin ndërkombëtar për matjen e diskriminimit, shpesh përmendet shembulli i këtij Indikatori në Mbretërinë e Bashkuar. Për shkak se modeli i certifikatës së vdekjes së personit të vdekur nuk përmban një vlerë për variablin e përkatësisë etnike, nuk është e mundur të përdoret për të analizuar barazinë në shoqërinë britanike. Është mjaft e qartë se forma e të dhënave të kërkuara për të përpiluar një certifikatë vdekjeje nuk mund të kërkojë të dhëna të ndara për shumë nga bazat diskriminuese. Në të njëjtën kohë, të dhënat e zbërthyera për këtë variabël (Indikator) aktualisht nuk ekzistojnë as në Maqedoninë e Veriut (ajo janë mbledhur nga regjistri i personave të vdekur).

Në Republikën e Maqedonisë së Veriut, bazat diskriminuese janë renditur në nenin 5 të Ligjit për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi.

Dispozita e nenit 5 e titulluar "baza diskriminuese" thotë:

"Ndalohet çdo diskriminim në bazë të racës, ngjyrës, origjinës, origjinës kombëtare ose etnike, seksit, gjinisë, orientimit seksual, identitetit gjinor, përkatësisë në një grup të margjinalizuar, gjuhës, shtetësisë, origjinës sociale, arsimimit, fesë ose besimit fetar, besimit tjetër, paaftësisë, moshës, gjendjes familjare ose martesore, gjendjes pasurore, gjendjes shëndetësore,

karakteristikë personale dhe statusit social ose ndonjë bazë tjetër (në tekstin e mëtejmë: baza diskriminuese)."

Neni 5 i ligjit përmban 23 arsye diskriminuese të paraqitura më poshtë, dhe më pas shton përkufizimin e përgjithshëm për një listë të hapur të arsyeve "ose çdo bazë tjetër" që lejon shtimin e arsyeve të tjera.

Një sërë arsyesh të ndaluara në nenin 5 janë:
"(1) raca, (2) ngjyra e lëkurës, (3) origjina, (4) origjina kombëtare ose etnike, (5) seksi, (6) gjinia, (7) orientimi seksual, (8) identiteti gjinor, (9) që i përkasin një grupi të margjinalizuar, (10) gjuha, (11) shtetësi, (12) origjinë sociale, (13) arsim, (14) besim fetar ose fetar, (15) besim politik, (16) besim tjetër, (17) paaftësia, (18) mosha, (19) gjendja familjare ose martesore, (20) gjendja pasurore, (21) gjendja shëndetësore, (22) karakteristikat personale dhe (23) statusi social..."

Renditja shteruese e bazave të mundshme të diskriminimit justifikohet nga aspekti i mbrojtjes individuale të qytetarit. Megjithatë, një rishikim i gamës së bazave diskriminuese tregon konkluzionet e mëposhtme me rëndësi për mbledhjen e të dhënave të diskriminimit.
Së pari, është e qartë se bazat janë shumë për t'u përfshirë në shumicën e formave të mbledhjes së të dhënave nga një institucion publik. Mund të imagjinohet se si do të dukej nëse një institucion shëndetësor që mbledh të dhëna për gjendjen shëndetësore të qytetarëve (për shembull, në momentin kur qytetari ka ardhur për kontroll shëndetësor) duhet të mbledhë të dhëna për të gjitha këto arsye të ndaluara, në mënyrë që ato më pas mund të kryqëzohen me një tregues nga fusha e shëndetit apo kujdesit shëndetësor të qytetarëve.

Ligji rendit një numër të madh të bazave diskriminuese në mënyrë që të mbulojë të gjithë gamën e bazave mbi të cilat një qytetar mund të raportojë diskriminimin në Komision. Për qëllimet e këtyre raporteve, është logjike të renditen të gjitha arsyet e mundshme dhe të lihet një hapësirë e hapur për arsyet e papërmendura. Megjithatë, kur nevojiten bazat për të zbërthyer të dhënat në fusha të tjera si arsimi, shëndetësia, strehimi, të ardhurat, etj., është e qartë se mund të përdoren vetëm disa nga bazat më të rëndësishme diskriminuese (Shtojca 1. Formulari për bazat diskriminuese) .
Disproporcionalitetet e mundshme që do të përcaktohen nga të dhënat dhe që iu referohen bazave kryesore diskriminuese mund t'i nënshtrohen interpretimit nga aspekti i diskriminimit.

Duhet të theksohet se interpretimi kërkohet në çdo rast. Fakti që, për shembull, burrat janë më të ndjeshëm ndaj sëmundjeve kardiovaskulare sesa gratë në Republikën e Maqedonisë së Veriut (RMV), ose më gjerësisht, fakti që burrat mesatarisht kanë jetëgjatësi më të shkurtër se gratë nuk do të thotë domosdoshmërisht se shkaku është diskriminim dhe në përgjithësi

nuk konsiderohet si arsyeja. Megjithatë, nëse indikatori tregon, për shembull, se shkalla e sëmundjeve kardiovaskulare është më e lartë në një grup etnik (p.sh. rom), krahasuar me mesataren nacionale, atëherë ai tregues meriton vëmendje dhe analizë të mëtejshme.
Së dyti, për disa nga bazat, kryesisht për shkak të faktit se ato nuk janë relevante në kontekstin maqedonas, interpretimi mund të jetë i paqartë. Për shembull, baza "ngjyra e lëkurës". Është shumë e mundur që një qytetar i një vendi nga Azia apo Afrika të pengohet të hyjë në një bar kafe në Maqedoninë e Veriut, sepse ai ka një ngjyrë të ndryshme të lëkurës. Megjithatë, nëse një qytetari maqedonas i kërkohet të përcaktojë ngjyrën e lëkurës së tij, mund të lindë konfuzion. Në kontekstin e brendshëm, nacional, dyshimet që lindin nga ndërthurja e karakteristikave kulturore-identitare dhe morfologjike të individit janë të mundshme.

4.5 STUDIM I SHKURTËR I RASTIT: KOMPLEKSITETET E IDENTITETIT

Shembull: Kompleksitetet që lidhen me mbledhjen e të dhënave të ndara sipas identitetit kulturor

Bazat e identitetit janë një çështje jashtëzakonisht komplekse, veçanërisht nga pikëpamja e krahasueshmërisë ndërkombëtare (që vështirë se është e mundur) dhe gjithashtu brenda shteteve individuale. Arsyet janë shumë.

Në historinë e fundit shumë vende kanë braktisur klasifikimet e vjetra racore (p.sh. raca e bardhë, raca e zezë, etj.) që konsiderohen raciste nga këndvështrimi i sotëm. Në shumë vende të botës, përdorimi i vetë termit "racë" është i papranueshëm. Megjithatë, disa shtete kanë ruajtur klasifikimet e vjetra raciste të popullsisë në mënyrë që t'i përdorin ato si një instrument për të promovuar barazinë (p.sh. SHBA dhe Afrika e Jugut). Në disa vende, termi "etnik" përdoret për të treguar një identitet që në vende të tjera konsiderohet racor, dhe anasjelltas.

Për më tepër, në shoqërinë e sotme globale shumëllojshmëria e identiteteve multikulturore (të përziera), e kombinuar me parimin e vetëvendosjes së identitetit (në krahasim me përcaktimin e mëparshëm nga një palë e tretë)[18] e bën edhe më komplekse fushën e përcaktimit të identitetit kulturor.
Maqedonia e Veriut nuk bën përjashtim nga trendi historik. Deri vonë ekzistonte një identitet "jugosllav" që trajtohej si etno-kombëtar; kohët e fundit termi pakicë është zëvendësuar me termin jo-shumicë, termi kombësi me termin "komunitet".

Këta shembuj citohen për të ilustruar se sa mund të jetë e ndjeshme dhe komplekse është puna lidhur me mbledhjen e të dhënave të ndara sipas identitetit.

18 Një praktikë që nuk përjashtohet në RMV. Për shembull, nëse një nxënës "duket" si rom, mund të ndodhë që mësuesi ta "shkruajë" si rom.

Së treti, përgjithësisht përcaktohen disa nga arsyet e ndaluara të renditura në ligj, si: "origjina", "origjina shoqërore", "besimi tjetër", "pasuria personale". Substanca specifike e ndalimit në këto raste nuk është e qartë. Sërish duhet nënvizuar se nga pikëpamja e mbrojtjes së qytetarit dhe individit të gjitha këto baza janë të rëndësishme. Megjithatë, ato nuk mund të përdoren si variabla për mbledhjen masive të të dhënave pa funksionalizimin e mëtejshëm.

4.6 DETYRIMI PËR MBLEDHJEN E TË DHËNAVE TË NDARA SIPAS LIGJIT

KONKLUZIONI: Nga Komisioni nevojiten interpretime dhe udhëzime të mëtejshme.
Në lidhje me arsyet e përcaktuara në nenin 5, është edhe dispozita e nenit 3, paragrafi 4 i ligjit, i cili i referohet detyrimit për mbledhjen e të dhënave.
Neni 3 i ligjit rregullon zbatimin e tij dhe thotë:
"Neni 3
Zbatimi i Ligjit
(1) Ky ligj zbatohet për të gjithë personat fizikë dhe juridikë.
(2) Ky ligj zbatohet nga të gjitha organet shtetërore, organet e njësive të vetëqeverisjes lokale, personat juridikë me kompetenca publike dhe të gjithë personat e tjerë juridikë dhe fizikë nga lëmia:
puna dhe marrëdhëniet e punës; arsimi, shkenca dhe sporti; sigurimet shoqërore, duke përfshirë fushën e mbrojtjes sociale, sigurimin pensional dhe invalid, sigurimin shëndetësor dhe kujdesin shëndetësor; gjyqësori dhe administrata; banim; informimi publik dhe media; akses në mallra dhe shërbime; anëtarësimi dhe veprimtaria në parti politike, shoqata, fondacione, sindikata apo organizata të tjera me bazë anëtarësimi; kultura; dhe të gjitha fushat e tjera.
Interpretime dhe udhëzime të mëtejshme kërkohen nga Komisioni.
Në lidhje me arsyet e përcaktuara në nenin 5, është edhe dispozita e nenit 3, paragrafi 4 i ligjit, i cili i referohet detyrimit për mbledhjen e të dhënave.
Neni 3 i ligjit rregullon zbatimin e tij dhe thotë:
"Neni 3
Zbatimi i Ligjit
(1) Ky ligj zbatohet për të gjithë personat fizikë dhe juridikë.
(2) Ky ligj zbatohet nga të gjitha organet shtetërore, organet e njësive të vetëqeverisjes lokale, personat juridikë me kompetenca publike dhe të gjithë personat e tjerë juridikë dhe fizikë nga lëmia:
puna dhe marrëdhëniet e punës; arsimi, shkenca dhe sporti; sigurimet shoqërore, duke përfshirë fushën e mbrojtjes sociale, sigurimin pensional

dhe invalid, sigurimin shëndetësor dhe kujdesin shëndetësor; gjyqësori dhe administrata; banim; informimi publik dhe media; akses në mallra dhe shërbime; anëtarësimi dhe veprimtaria në parti politike, shoqata, fondacione, sindikata apo organizata të tjera me bazë anëtarësimi; kultura; dhe të gjitha fushat e tjera.
(3) Subjektet nga paragrafi (2) i këtij neni kanë për obligim të ndërmarrin masa ose veprime për promovimin dhe avancimin e barazisë dhe parandalimin e diskriminimit.
(4) **Të gjitha subjektet** që janë të obliguara me ligj të mbledhin, regjistrojnë dhe përpunojnë të dhëna, kanë detyrimin që këto të dhëna t'i shfaqin **sipas shkaqeve diskriminuese** nga neni 5[19] i këtij ligji, relevante për fushën dhe me qëllim të promovimit dhe avancimit, barazisë dhe parandalimin e diskriminimit".

Në përgjithësi, neni 3, paragrafi 4, përcakton se të gjithë personat juridikë dhe fizikë që janë të detyruar të mbledhin të dhëna duhet t'i ndajnë ato sipas të gjitha bazave diskriminuese. Natyrisht, siç qëndron, kjo dispozitë nuk mund të zbatohet në tërësi.

Është e nevojshme që Komisioni të përpunojë disa aspekte:
Së pari, çfarë i referohet në mënyrë specifike dispozita e paragrafit 4 në lidhje me detyrën ligjore për "mbledhjen, regjistrimin dhe përpunimin e të dhënave". Për shembull, një qendër edukimi për të rriturit që mban kurse trajnimi të akredituara për parukierët, për shembull, dhe që mbledh të dhëna për kursantët që i nevojiten në punën e saj, a është e detyruar t'i mbledhë ato për arsye diskriminuese të nenit 5? Shembuj dhe pyetje të tilla të panumërta janë të mundshme.

Së dyti, si "mblidhen, regjistrohen dhe përpunohen" këto të dhëna? Nëse bëhet në një format (p.sh. në letër ose në një fletore, ose në një dokument Word), ato të dhëna vështirë se mund të përdoren dhe përpunohen.

Ajo që lehtëson është se dispozita e nenit 3, paragrafi 4 përmban edhe drejtimin "relevant për zonën", në kuptimin që personat fizikë dhe juridikë duhet t'i zbërthejnë të dhënat sipas atyre bazave diskriminuese që janë relevante në atë zonë. Kjo dispozitë, nga njëra anë, është lehtësuese sepse i liron personat juridikë dhe fizikë të mbledhin të dhëna për të gjitha bazat diskriminuese, gjë që sigurisht është e pamundur. Megjithatë, ajo kërkon interpretim të mëtejshëm. Pyetjet që lindin janë si më poshtë: "Cilat janë bazat diskriminuese që janë relevante në këtë fushë?", si dhe "Cili është institucioni që do të përcaktojë se cilat arsye janë relevante në cilën fushë?". Të gjitha këto pyetje dhe dilema duhet të zgjidhen përpara se mbledhja e të dhënave të ndara të mund të zbatohet në mënyrë efektive.

4.7 PËRFUNDIMI

Komisionin e pret një punë e konsiderueshme për interpretimin, sqarimin dhe shtjellimin shtesë të këtyre çështjeve, me qëllim zbatimin efektiv të dispozitave për mbledhjen e të dhënave për diskriminimin.
Nevojitet sqarim shtesë për mënyrën specifike me të cilën do të arrihet kjo, për shembull, një rregullore apo doracak i përgatitur nga Komisioni ose miratimi i akteve nënligjore shtesë.

Në çdo rast, Komisioni ka një punë të konsiderueshme përpara, e cila mund të zgjasë me muaj apo edhe vite. Në çdo rast, dispozita "e rëndësishme në fushën" i jep Komisionit hapësirë për manovrim për të vendosur në secilën nga fushat për të cilat është e rëndësishme mbledhja e të dhënave të ndara.

5. TË DHËNAT ADMINISTRATIVE NGA INSTITUCIONET KOMPETENTE

Në lidhje me pyetjen e mëhershme që lidhet me detyrimin e personave juridikë dhe fizikë për të mbledhur të dhëna, është e rëndësishme të theksohet diçka tjetër. Bëhet fjalë për llojin e të dhënave që bartësit e detyrimit janë të detyruar të mbledhin.

Nga debati i vazhdueshëm në lidhje me metodologjinë e mbledhjes së të dhënave për diskriminimin, del se ka paqartësi rreth pyetjes themelore: Cilat janë të dhënat që detyrohen të mbledhin bartësit e detyrimit dhe mbi të gjitha institucionet publike?

Sipas disa interpretimeve që janë të pranishme në debat (një pjesë e të cilit i ka paraprirë këtij teksti), bëhet fjalë për të dhëna të reja që institucionet do të detyroheshin t'i grumbullonin me qëllimin specifik të matjes së diskriminimit.

Disa nga interpretimet e tjera të pranishme në debat janë si më poshtë:

a) që Enti Shtetëror i Statistikave të kryejë detyrimin edhe për institucionet e tjera ose t'i ndihmojë në këtë proces,
b) që detyrimi i referohet matjes së diskriminimit brenda institucionit,
c) Që detyrimi i referohet të dhënave për të ashtuquajturat "përfaqësim i drejtë". etj.

5.1 TË DHËNAT SIPAS QËLLIMIT PËR TË CILIN JANË MBLEDHUR

Duke pasur parasysh rëndësinë qendrore të kësaj çështjeje, është e rëndësishme të jepet një interpretim i mëtejshëm.

Në debatin ndërkombëtar pranohet ndarja e të dhënave të diskriminimit për nga qëllimi për të cilin janë mbledhur. Sipas kësaj ndarjeje ekzistojnë dy lloje:
a) të dhënat e mbledhura **drejtpërdrejt për qëllimin e matjes së diskriminimit, dhe**
b) të dhënat që mblidhen për një qëllim tjetër (p.sh. në fushën e shëndetësisë, arsimit, punësimit etj.) por që **në kushte të caktuara** mund të përdoren për të matur diskriminimin.

Për shembull, në fushën e arsimit, këto të dhëna mblidhen për të monitoruar gjendjen e arsimit (regjistrimet, regjistrimet, diplomimi, suksesi mesatar, etj.).

Duke pasur parasysh rëndësinë qendrore të kësaj çështjeje, është e rëndësishme të jepet një interpretim i mëtejshëm.
Në fushën e shëndetësisë, këto të dhëna mblidhen për të monitoruar kushtet në fushën e shëndetësisë (gjendja shëndetësore e popullsisë, sëmundjet e pranishme, faktorët e vdekshmërisë, etj.).

Pra, këto të dhëna nuk janë mbledhur me qëllim të matjes së diskriminimit. Një shembull i të dhënave që mblidhen drejtpërdrejt për qëllimin e matjes së diskriminimit është një anketë (e përgjithshme ose me fokus në grupet vulnerabël) për përvojat e fundit me diskriminimin dhe/ose për perceptimin e diskriminimit në shoqëri.

Në përgjithësi pranohet se në shumicën e vendeve të botës shumë pak të dhëna mblidhen posaçërisht për të matur diskriminimin. Si të tilla, këto të dhëna janë thelbësore për pasqyrimin e shumë aspekteve të diskriminimit në një shoqëri, por nuk janë aspak të mjaftueshme.

Është e dobishme që masa e madhe e të dhënave të tjera të mbledhura rregullisht në çdo shoqëri për qëllime të tjera (p.sh. në shëndetësi, arsim, etj.) mund të përdoret në kushte të caktuara për të matur diskriminimin. **Kërkesa themelore është që ato të dhëna të zbërthehen në baza diskriminuese.**

Në këtë drejtim, kur flasim për detyrimin, para së gjithash, të institucioneve publike për të "mbledhur, përpunuar dhe regjistruar" të dhëna – **NUK BËHET FJALË PËR TË DHËNA TË REJA.** Këto janë të dhëna që institucionet mbledhin si pjesë e aktiviteteve të tyre të rregullta në fushën e tyre të veprimtarisë (p.sh. arsim, shëndetësi, punësim, etj.) dhe për qëllime specifike që lidhen me institucionin. Megjithatë, edhe pse këto të dhëna nuk janë mbledhur për qëllime të matjes së diskriminimit, ato mund të përdoren për të matur diskriminimin nëse plotësojnë kërkesën specifike për t'u ndarë në baza diskriminuese.

5.2 PËRZGJEDHJA E BAZAVE DISKRIMINUESE

Rekomandimi i autorit të kësaj metodologjie, bazuar në situatën e diskriminimit në Republikën e Maqedonisë së Veriut, si dhe nga aspekti i mundësisë së grumbullimit efektiv të të dhënave të matshme, është që të dhënat që mblidhen rregullisht nga institucionet të ndahen. Minimalisht, mbi bazat e mëposhtme (Shtojca 1. Formulari për bazat diskriminuese):
Formulari për bazat diskriminuese

Pyetje/ Variabla		Të dhënat që mbledh institucioni si pjesë e veprimtarisë së tij të rregullt, p.sh. Sa kohë keni qenë i papunë? (fusha: punësimi) A keni ndonjë sëmundje? (fusha: shëndeti) Cila është gjendja juaj pronësore? (zona: pronë) Shënim: Pyetjet janë vetëm shembuj ilustrues.				
Bazat diskriminuese	Gjinia	Përkatësia etnike	Arsimimi	Mosha	paaftësi (duhet elaboruar lloji)	vendbanimi (fshati/qyteti)

Bazat diskriminuese të renditura në formular janë:
a) relevante në Republikën e Maqedonisë së Veriut,
b) në përputhje me bazat kryesore diskriminuese në praktikën krahasuese,
c) bazohen në të dhëna që realisht mund të mblidhen.

Është e rëndësishme të sqarohen më tej disa pozicione. Polemika më e madhe që pasoi miratimin e ligjit lidhej me përfshirjen e bazës diskriminuese të orientimit seksual. Kjo është sigurisht një bazë e një rëndësie kritike në një shoqëri në të cilën homofobia është jashtëzakonisht e fortë dhe e pranishme. Megjithatë, kjo bazë nuk është përfshirë në formën e bazave diskriminuese sepse këto të dhëna nuk mund të mblidhen në mënyrën e parashikuar. Edhe nëse do të bëhej një përpjekje për të mbledhur këtë lloj të dhënash, besueshmëria e asaj që do të mblidhej do të ishte e diskutueshme. Ky pozicion bazohet në përvojat ndërkombëtare. Ka një debat të madh për këtë çështje dhe prezantimi i saj më gjithëpërfshirës shkon përtej qëllimit të këtij teksti.

Argumentet shtesë që lidhen në mënyrë të pashmangshme me këtë pyetje janë si më poshtë. Aktivistët mund të argumentojnë se përfshirja e orientimit seksual në smostër do të ketë një efekt të jashtëzakonshëm në rritjen e ndërgjegjësimit të qytetarëve. Ky është një argument absolutisht i vlefshëm. Kjo është një dilemë për Komisionin. Ajo që është thelbësore për qëllimet e kësaj metodologjie është se të dhënat për orientimin seksual nuk do të mblidhen duke u përfshirë në formular. Këto të dhëna, si në shumicën e vendeve të tjera në botë, do të duhet të mblidhen në një mënyrë tjetër.

Këto zakonisht do të jenë anketa anonime, të cilat zakonisht bëhen online. Për më tepër, do të theksohet se baza "statusi pronësor" gjithashtu nuk është përfshirë në formular. Statusi i ndryshueshëm pasuror i individit më së shpeshti operacionalizohet përmes çështjes së shumës së të ardhurave. Sigurisht, të ardhurat janë vetëm një pjesë e pasurisë së një individi. Kjo përfshin pronësinë e pronave të luajtshme dhe të paluajtshme, si dhe të drejta të tjera pronësore. Arsyeja e mospërfshirjes së bazës është pamundësia për të mbledhur të dhëna të sakta veçanërisht në rastin kur ndryshorja duhet të plotësohet përmes të dhënave të mbledhura duke bërë një pyetje të vetme, për shembull në një formular administrativ apo anketë. Është e qartë se një qytetar nuk mund të pritet që kur plotëson një formular administrativ, për shembull në fushën e shëndetësisë (kur ka ardhur për ekzaminim), t'i përgjigjet pyetjeve për gjendjen pronësore. Sondazhet e opinionit publik shpesh bëjnë pyetje në lidhje me pasurinë individuale ose familjare në mënyrë që të shihen dallimet mbi këtë bazë.

Megjithatë, këto të dhëna përgjithësisht konsiderohen më pak të besueshme. Një numër i madh i qytetarëve refuzojnë të përgjigjen dhe saktësia e përgjigjeve të dhëna është e dyshimtë.

Është krejt tjetër kur qëllimi specifik i formularit (për shembull për të kërkuar ndihmë sociale) ose i anketës (për shembull regjistrimi) është mbledhja e të dhënave të detajuara për gjendjen pronësore të individit ose të familjes.

Kjo bëhet më pas duke elaboruar një numër më të madh variablash (p.sh. pronësia e pronës së paluajtshme, makinës, lavatriçes, numri i metrave katrorë të hapësirës së banimit për anëtar të familjes, gjendja fizike e shtëpisë, aksesi në ujë të pijshëm dhe kanalizime, etj.).

Si përfundim, çështja e shumës së të ardhurave (baza diskriminuese: gjendja pronësore) nuk është përfshirë në formular sepse mbledhja e këtyre të dhënave shpesh shoqërohet me vështirësi. Qytetarët i shmangen përgjigjes, japin qëllimisht përgjigjen e gabuar sepse mendojnë se pyetja u cenon privatësinë ose japin një përgjigje që u përshtatet në varësi të situatës.

Megjithatë, duhet theksuar se këto të dhëna mund të mblidhen edhe si të dhëna administrative, jo vetëm si të dhëna anketimi. Për shembull, DHP ka të dhëna për të ardhurat e rregullta mujore të qytetarëve, si dhe të dhëna për të ardhurat e tyre shtesë. Të ardhurat totale vjetore të qytetarit mund të shihen nga deklarata tatimore vjetore e qytetarit e përgatitur nga DHP. Në disa vende sistemet e matjes së diskriminimit kombinojnë të dhënat nga burimet e anketimit me të dhënat nga burimet administrative. Kjo zakonisht është përgjegjësi e institucionit nacional të statistikave. Ai kryen një anketë të një kampioni (zakonisht të madh) të qytetarëve dhe për variabla të caktuara (për të cilat qytetarët dihet se janë

më pak të gatshëm të japin të dhëna) merr të dhëna nga institucionet e tjera kompetente, për shembull shërbimi nacional i mbledhjes së taksave, institucioni që ka të dhëna të rregullta të të ardhurave etj. Që kjo të jetë e mundur, është e nevojshme që të mund të lidhen të dhënat nga burime të shumta në nivel qytetar. Kjo është e mundur kur çdo qytetar ka një kod ose numër të caktuar unik. Në Maqedoninë e Veriut është EMBG.

Kjo është padyshim një çështje që do diskutim. Dhe konkretisht, ekspertiza e Entit Shtetëror të Statistikave (ESHS) mund të sjellë përfitime të mëdha. Rekomandohet që Komisioni të kërkojë këshilla nga ESHS për këtë çështje (si dhe për shumicën e të tjerave).

Duhet pasur parasysh se saktësia e përgjigjes së qytetarit do të varet edhe nga ajo se kush i bën pyetjen. Përgjigja mund të jetë tjetër nëse pyetja është bërë si pjesë e një ankete për diskriminimin e kryer nga një organizatë civile, dhe krejt tjetër nëse është bërë nga një institucion kompetent në një kontekst të caktuar zyrtar.

Alternativa për mbledhjen e të dhënave të pasurisë (si dhe të dhëna të tjera që nuk mund të mblidhen drejtpërdrejt nga i anketuari) është, siç u përmend më herët, përmes kryqëzimit. Për këtë ju duhet:

a) Mundësia ligjore. Për shembull, një mundësi ligjore që Komisioni të kërkojë të dhëna mbi të ardhurat ose historinë tatimore nga DHP. Në Maqedoninë e Veriut, për shembull, ESHS ka një mundësi të tillë ligjore bazuar në Ligjin për Statistikat Shtetërore[20]. Duhet nënvizuar se bëhet fjalë për të dhëna në nivel qytetar, jo për të dhëna sumare/përmbledhëse.

b) Mundësia teknike për të kryqëzuar të dhënat në nivel individi, qytetari. Mundësia teknike i referohet kryqëzimit të të dhënave që ekzistojnë në baza të ndryshme të të dhënave. Në përgjithësi konsiderohet se në kushtet e sotme të TIK-ut të avancuar ekziston mundësia teknike. Megjithatë, do të kërkohet një përcaktim rast pas rasti.

Institucioni më i kërkuar në Maqedoninë e Veriut për këtë, si dhe për shumë çështje të tjera me interes për matjen e diskriminimit, është ESHS.

Ai institucion ka mandatin ligjor, si dhe kapacitetin teknik për punën e nevojshme. Duhet theksuar se mandati i ESHS -së nuk është i pakufizuar, kur bëhet fjalë për ruajtjen apo shpërndarjen (me institucione të tjera) të të dhënave që kanë të bëjnë me privatësinë e qytetarit, konkretisht për shembull përkatësinë e tij etnike. ESHS mund t'i mbledhë këto të dhëna, por ka për detyrë t'i anonimizojë ato. Kjo nënkupton fshirjen e të dhënave të përkatësisë etnike pas përpunimit. Në këtë mënyrë, ato të dhëna janë të disponueshme vetëm në formë përmbledhëse. Tema është komplekse dhe kufizimet që synojnë mbrojtjen e privatësisë (të përcaktuara në Ligjin për Mbrojtjen e të Dhënave Personale)[21] janë strikte.

20 Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut nr. 54/1997, 21/2007, 51/2011, 104/2013, 42/2014, 192/2015, 27/2016, 83/2018, 220/2018, 31/2020.

21 Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut, nr. 42/2020.

6. FILLIMI I MATJES

Një çështje me interes jetik kur flitet për ngritjen e një sistemi naconal për matjen e diskriminimit është se nga cila pikë mund të monitorohet diskriminimi. A është e mundur kjo që nga momenti i krijimit të sistemit në të ardhmen, apo është e mundur të bëhet një kontroll retroaktiv i kushteve dhe tendencave. Përgjigja është se kjo varet nga disponueshmëria e të dhënave të ndara.

Matja sistematike zakonisht fillon nga momenti kur fillon zbërthimi i të dhënave që mblidhen. Megjithatë, siç u tha në seksionin e mëparshëm, institucionet që mbledhin (ose kanë mbledhur në të kaluarën) të dhënat janë të kufizuara nga normat e mbrojtjes së privatësisë, kështu që fakti që të dhënat janë mbledhur nuk do të thotë se ato mbahen në formën e tyre origjinale (në nivel qytetar) dhe sigurisht nuk do të thotë se mund të ndahet ose përdoret jashtë qëllimit për të cilin është mbledhur.

Për shembull, sipas kufizimeve ligjore, nëse të dhënat mblidhen për qëllimin e matjes së fuqisë punëtore dhe kushteve të punësimit, ato nuk mund të përdoren për një qëllim tjetër.

Natyrisht, duhet nënvizuar se të dhënat për gjendjen e fuqisë punëtore dhe punësimit, në vetvete, mjaftojnë në masë të madhe për analizën e aspekteve të rëndësishme të diskriminimit në një shoqëri, nëse ato ndahen sipas bazave diskriminuese.

Në lidhje me formularin e propozuar për shkaqe diskriminuese, matja do të fillonte nominalisht nga momenti kur institucioni e prezanton atë. Siç u tha tashmë, matja është një proces afatgjatë. Do të duhen minimalisht 5-7 vjet për të mbledhur të dhënat për të pasqyruar tendencën fillestare (për 5-7 vitet e para), e cila më pas mund të ndiqet në afat të gjatë.

Matja retroaktive është e mundur në rastet kur institucionet kanë mbledhur të dhëna që në periudhën e kaluar janë zbërthyer sipas të gjitha ose disa prej bazave të përcaktuara në formular.

Për ta përcaktuar këtë, Komisioni duhet: të kërkojë nga çdo institucion individual një listë të detajuar të të dhënave që mbledh rregullisht dhe arsyet diskriminuese mbi të cilat ato janë zbërthyer.

Për këtë çështje specifike, Komisioni duhet të kërkojë të dhëna dhe ekspertizë nga ESHS. Institucionet kanë detyrën ligjore t'i dorëzojnë të dhënat ESHS-së. Të dhënat nga disa fusha (për shembull, arsimi) zakonisht ndahen nga të paktën disa nga bazat në formular. Këto variabla mund të përdoren gjithashtu për matje retroaktive. Theksohet se këto janë të dhëna të përmbledhura.

Përzgjedhja përfundimtare e variablave që do të hynin në sistemin nacional të matjes është kompetencë e Komisionit.
Mundësia tjetër e matjes retroaktive lidhet me referencën e përmendur tashmë të të dhënave. Kjo kërkon një mandat ligjor dhe aftësi teknike.

7. TË DHËNAT EKZISTUESE KUNDREJT TË DHËNAVE TË REJA

Një pyetje bazë për çdo institucion përgjegjës për monitorimin e diskriminimit në një shoqëri është se sa do të mbështetet në të dhënat ekzistuese, në kuptimin që ato mblidhen rregullisht për një qëllim tjetër dhe me ndarje mund të përdoren për të matur diskriminimin dhe sa do të mbledhin të dhëna të reja.

Të dhëna të reja nënkuptojnë të dhëna që mblidhen me qëllim të drejtpërdrejtë të matjes së diskriminimit. Të dhënat e reja janë, për shembull, kërkime dhe anketa të reja që pasojnë, për shembull, përvoja reale me diskriminimin, viktimizimin, ndjenjën (perceptimin) subjektive se një trajtim i caktuar i pabarabartë ose për shembull gjuha e urrejtjes është e motivuar nga diskriminimi, etj.

Këto të dhëna të reja kanë avantazhin e gjurmimit të drejtpërdrejtë të kushteve që janë të rëndësishme për matjen e diskriminimit. Disavantazhi i kësaj metode janë sigurisht burimet e nevojshme për zbatimin e saj. Pasi të prezantohet një metodë, për shembull një anketë, ajo do të duhet të kryhet rregullisht, për shembull çdo vit ose në disa vjet.

Duhet sqarim lidhur me burimet e kërkuara, të cilat do të jenë domethënëse. Mostra standarde prej rreth 1000 të anketuarve të përdorur për anketa të ndryshme ndërsektorale nuk është e mjaftueshme. Kërkohet një kampion dukshëm më i madh për të marrë të dhëna përkatëse në nivele më të ulëta analize. Për shembull, niveli i analizës është një qytetare që është femër, me një nivel të caktuar arsimor, e papunë një kohë të gjatë, nga një mjedis rural, me përkatësi etnike pakicë dhe është e divorcuar.

Në një kampion standard prej 1000 të anketuarve mund të mos ketë asnjë rast të tillë. Kjo do të thotë se gjendja e atij segmenti të popullsisë nuk mund të analizohet.

Në debat, shifra prej 30 rastesh përdoret shpesh si niveli më i ulët i analizës për të marrë një shifër të besueshme. Duhet të theksohet se rasti i shembullit të dhënë nuk është domosdoshmërisht niveli më i ulët i analizës. Një ndarje e konsiderueshme e mëtejshme është e mundur. Kjo shërben si

një ilustrim i mostrave të mundshme që do të kërkoheshin. Natyrisht, duhet theksuar se për kërkime më të fokusuara, p.sh. përvojat e drejtpërdrejta me diskriminimin e një grupi të caktuar etnik, për shembull romët, dhe një mostër standarde do të ishte e mjaftueshme. Për të mbuluar segmente të vogla të popullsisë, zbatohen në praktikë teknikat e rritjes së peshës së segmentit të vogël në kampion (eng. sample boosting, over-sampling) ose kombinimi i të dhënave të mbledhura për disa vjet.

7.1 PËRFUNDIMI

Rekomandimi në debatin ndërkombëtar është se matja nuk duhet të mbështetet vetëm në një lloj të dhënash, por se nevojiten lloje të ndryshme të dhënash për një matje më gjithëpërfshirëse (nëntitulli vijues). Në këtë kuptim, sistemi kombëtar i monitorimit të diskriminimit do të përbëhet nga të dhëna ekzistuese si dhe të dhëna të reja, të mbledhura posaçërisht për këtë qëllim. Rekomandohet që Komisioni të përfshijë indikatorë që janë të mbushur me të dhëna administrative që mblidhen rregullisht nga institucionet për qëllime të ndryshme, por natyrisht edhe të prezantojë mbledhjen e rregullt të të dhënave të reja që pasqyrojnë drejtpërdrejt aspekte të caktuara të diskriminimit (përvoja reale, perceptime, etj.).

8. MBËSHTETJA NË DISA LLOJE TË DHËNASH

Në debatin ndërkombëtar ekziston një konsensus i përgjithshëm se vetëm një lloj i të dhënave për diskriminimin nuk mjafton dhe se sistemi duhet të përfshijë disa lloje të dhënash. Logjika është se disa lloje të dhënash janë të përshtatshme për matjen e aspekteve të caktuara, ndërsa llojet e tjera të të dhënave për aspekte të tjera të diskriminimit.

Për shembull, të ashtuquajturat të dhëna të bazuara në ngjarje /ndodhi (ang. events-based data) përfshijnë të dhëna të tilla si numri i ankesave drejtuar Avokatit të Popullit, numri i ankesave në Komision, numri i çështjeve të rëndësishme gjyqësore, numri i rasteve të abuzimit policor, numri i rasteve të krimit të urrejtjes (ang. hate crime) , dhunës me bazë gjinore ose gjuhës së urrejtjes (ang. hate speech) . Këto të dhëna mund të tregojnë shumë për aspekte dhe nivele të caktuara të diskriminimit në një shoqëri.

Këto lloj të dhënash zakonisht janë të rëndësishme për monitorimin e të drejtave civile dhe politike të qytetarëve.

Është gjithashtu e dobishme të theksohen disa nga mangësitë e mundshme të të dhënave të rastit:

a) ato shpesh bazohen në një numër shumë të vogël rastesh, sepse raportohen shumë pak raste (për shembull të gjuhës së urrejtjes). Si të tilla, ato nuk janë mjaftueshëm të besueshme,
b) në raport me atë të mëparshmin, shpesh nuk është e mundur të vlerësohet trendi bazuar në një numër të vogël rastesh të një lloji të caktuar, sepse nuk është e qartë nëse, për shembull, një numër i shtuar i raporteve në një institucion të caktuar do të thotë se diskriminimi është në rritje (pra rrjedhimisht ka më shumë raportime) ose qytetarët kanë filluar të raportojnë më shumë (të motivuar nga arsye të tjera, për shembull një fushatë publike), kështu që në fakt trendi është në rënie,
c) në disa raste mënyra e përcaktimit të një çështjeje mund të ndryshojë ndjeshëm numrin e rasteve. Për shembull, Britania e Madhe ka një metodologji të ndryshme për numërimin e rasteve të krimit të motivuar nga urrejtja (ang. hate crime) dhe si rezultat ka gjithsej më shumë raste të regjistruara se shumë vende të tjera në Evropë. Zbritja në bazë të të ashtuquajturit "kultura e përgjithshme", pa ndonjë analizë të veçantë ekspertësh, të çon në përfundimin se nuk përputhet me realitetin. Arsyeja është vetëm përkufizimi i ndryshëm.

Një kufizim më i përgjithshëm i të dhënave të rastit është se ato nuk mund të pasqyrojnë kushtet strukturore, sistematike socio-ekonomike në të cilat jeton qytetari, si gjendja e tij pasurore, punësimi, strehimi etj. Këto kushte kyçe socio-ekonomike mund të jenë kryesisht rezultat i diskriminimit në shoqëri. Duhet nënvizuar se ato janë rezultat i diskriminimit aktual por edhe i të ashtuquajturit historik, pra se gjendja e qytetarit sot është rezultat i diskriminimit të familjes dhe paraardhësve të tij ndër breza. Për të matur këto kushte nevojiten lloje të tjera indikatorësh dhe të dhënash, të ashtuquajturit indikatorë strukturorë, të cilët zakonisht janë të dhëna statistikore ose të dhëna administrative që pasqyrojnë situata të caktuara, p.sh. pronën, gjendjen e shtëpisë, aksesin në shërbimet bazë (ujë, rrymë, kanalizime, etj.).

Nga ana tjetër, indikatorët strukturorë socio-ekonomikë nuk lejojnë një pasqyrë të drejtpërdrejtë në përvojat e përditshme të qytetarëve me diskriminimin, apo perceptimet e tyre për diskriminimin. Për këtë nevojiten indikatorë të tjerë që rezultojnë nga pyetjet e drejtpërdrejta, zakonisht anketuese, drejtuar qytetarit.

Grafikoni 1. Llojet e të dhënave dhe burimet e të dhënave diskriminuese

Statistikat zyrtare	Të dhënat administrative	Anketa të tjera (publike, private)	Testimi i situatës
Të dhënat e mbledhura drejtpërdrejt nga zyra nacionale e statistikave	Të dhënat e mbledhura nga institucionet në kuadër të funksionimit të rregullt. Ato përfshijnë gjithashtu regjistrat nacionalë të popullsisë	Anketa të ndryshme private dhe publike të kryera nga organizata të ndryshme, p.sh. ministritë, agjencitë, OJQ-të, kompanitë etj.	Mbledhja e të dhënave përmes një eksperimenti social

Qëllimi i këtij diskutimi të shkurtër është të theksojë nevojën që sistemi të përfshijë lloje të ndryshme të dhënash, të cilat mblidhen nga burime të ndryshme.

Konkluzioni: Gjatë përcaktimit përfundimtar të sistemit Komisionit i rekomandohet të përfshijë indikatorë që janë të mbushur me lloje të ndryshme të dhënash me origjinë nga burime të ndryshme. Mund të rekomandohet lirisht edhe sa vijon:

a) burimet kryesore të të dhënave duhet të kërkohen në statistikat zyrtare (të dhënat e mbledhura nga ESHS direkt nga qytetarët dhe familjet),

b) të dhënat administrative të mbledhura nga institucione të ndryshme (si dhe organizata private) në kuadër të veprimtarisë së rregullt, si dhe

c) anketa shtesë.

Është gjithashtu e dobishme të theksohet sa vijon. Në teorinë krahasuese, ka shumë diskutime dhe huti për të ashtuquajturin testim të situatës (ang. situation testing). Për rrjedhojë, koncepti është përfshirë edhe në legjislacionin kombëtar, me emrin "testimi i situatës" (shih nenin 4 dhe nenin 38 të ligjit).

Testimi i situatës, si metodë, bie nën mbledhjen e të dhënave me anë të eksperimentit. Metoda përfshin çifte qytetarësh që janë të ashtuquajtur të lidhur (ang. matched), d.m.th të vendosur të jenë të ngjashëm në të gjitha aspektet (p.sh. i njëjti nivel arsimor, e njëjta përvojë pune, e njëjta moshë, etj.) dhe dukshëm ndryshojnë vetëm në një bazë diskriminuese, për shembull orientimi seksual (p.sh. dikush vesh një bluzë që thotë "Unë jam

homoseksual dhe jam krenar për këtë"). Ato çifte testojnë se si do t'i trajtojnë të tjerët p.sh. në lidhje me aplikimin për punë, kërkesën për apartament me qira, hyrjen në pishinë etj. Metoda përfshin mostra statistikisht të rëndësishme dhe analiza komplekse statistikore. Në disa vende, këto të dhëna njihen si prova në proceset gjyqësore, ashtu si edhe këtu te ne.

Rekomandimi i autorit të këtij teksti është që testimi i situatës të mos jetë metodë prioritare, por metodë shoqëruese për mbledhjen e të dhënave për diskriminimin nga Komisioni. Arsyeja është si vijon: edhe kur ajo kryhet sipas rregullave më të rrepta metodologjike, metoda është në thelb e diskutueshme dhe janë të mundshme interpretime të ndryshme.

Duhet përmendur edhe sa vijon. Edhe nëse të gjitha vërejtjet e tjera metodologjike janë neglizhuar, testimi i situatës është një metodë në thelb e shtrenjtë. Është e vërtetë që mund të japë të dhëna që nuk mund të sigurohen në asnjë mënyrë tjetër dhe kjo është vlera e tij. Megjithatë, mendimi personal i autorit është se RMV është larg nivelit të kërkuar të burimeve dhe kapacitetit (veçanërisht kur testimi bëhet në kushte të improvizuara) që lejon një demonstrim të besueshëm të diskriminimit me këtë metodë.

9. KRYQËZIMI I TË DHËNAVE

Mundësia metodologjike e kryqëzimit të të dhënave është përmendur disa herë në diskutimin e mëparshëm. Bëhet fjalë për lidhjen e bazave të ndryshme të të dhënave me qëllim të ofrimit të një zbërthimi të plotë mbi baza diskriminuese të segmenteve të mëdha të popullsisë dhe me qëllim të matjes së diskriminimit. Për shembull, Ministria e Shëndetësisë ka të dhëna për sëmundjet kardiovaskulare te qytetarëve. Por këto të dhëna nuk janë zbërthyer sipas bazave diskriminuese. Institucioni që ka autoritetin ligjor për t'i analizuar ato të dhëna, dhe për t'i kryqëzuar me të dhënat që ekzistojnë në bazat e tjera të të dhënave, mund t'i kryqëzojë për shembull me të dhëna për përkatësinë etnike, të hyrave të rregullta, natyrisht brenda kufijve ligjorë.

Kjo mundësi është më e madhe në vendet që kanë regjistra të popullsisë dhe në të cilat institucionet kompetente kanë autoritetin ligjor për t'i kryqëzuar të dhënat nga baza të ndryshme të dhënash.

Duhet theksuar se në disa vende institucionet me kompetencë për të monitoruar diskriminimin kanë mundësinë ligjore të kërkojnë të dhëna për qytetarët nga organizata të tjera publike dhe private. Për shembull, institucioni mund të kërkojë të dhëna për historikun tatimor të qytetarëve si tregues indirekt i të ardhurave nga organet tatimore, ose të dhëna direkte

nga bankat. Më pas ato të dhëna kryqëzohen me të dhëna të tjera të qytetarëve, si gjinia, përkatësia etnike, etj. Duhet theksuar se ky proces varet edhe nga mundësia teknike për të kryqëzuar të dhënat nga baza të ndryshme të dhënash.

Nëse plotësohen këto kushte, atëherë, për shembull, të dhënat për jetëgjatësinë mesatare mund të kryqëzohen me të dhënat për përkatësinë etnike, tatimore apo të ardhurave të qytetarit të caktuar, etj. Në çdo rast bëhet fjalë për kryqëzim të të dhënash në nivel individual qytetari.

Mundësia e një kryqëzimi të tillë të të dhënave në nivelin e një qytetari individual është e mundur veçanërisht në ato vende ku çdo qytetar ka një identifikues individual, shpesh një numër, pin, etj. Në Maqedoninë e Veriut është EMBG e qytetarit. Një shenjë e tillë unike nuk ekziston në çdo shtet.

Për të vlerësuar mundësinë e një kryqëzimi të tillë të të dhënave në Maqedoninë e Veriut, është e nevojshme të kontrollohet mundësia ligjore e Komisionit për të kërkuar lloje të ndryshme të dhënash nga institucione të ndryshme, dhe në të njëjtën kohë të kontrollohen mundësitë teknike për kryqëzimin e të dhënave nga bazat e të dhënave dhe regjistrat e ndryshëm e të dhënave.

Në veçanti, duhet të rishikohen mundësitë e krijuara nga Ligji i ri për Regjistrin Qendror të Popullsisë[22], si dhe Ligji ekzistues për Statistikat Shtetërore[23] dhe Ligji për Mbrojtjen e të Dhënave Personale[24].

Siç është përmendur tashmë, ka pak institucione në Maqedoninë e Veriut që kanë autoritetin ligjor për të kërkuar të dhëna në nivel qytetar nga institucione të tjera publike ose private.

Për shembull, ESHS e ka atë mandat dhe mund të mbledhë të dhëna nga institucione të tjera në fushën e shëndetësisë, arsimit, të ardhurave. Autoriteti i të Ardhurave Publike (DHP) ka një mandat ligjor për të mbledhur të dhëna për qytetarët nga organizatat private (bankat). Ministria e

Brendshme ka mandat të mbledhë disa lloje të dhënash etj.
Megjithatë, edhe kur institucioni në RMV ka mandat ligjor për të mbledhur të dhëna të caktuara në nivel qytetar, ka kufizime ligjore shtesë në lidhje me ruajtjen e atyre të dhënave në bazën e të dhënave, si dhe mundësinë e ndarjes së këtyre të dhënave me një institucion tjetër, p.sh. Komisionin. Për shembull, ndarja e të dhënave për përkatësinë etnike të një qytetari është një çështje jashtëzakonisht e rregulluar në mënyrë strikte, që i nënshtrohet rregullimit të Ligjit për të Dhënat Personale. E gjithë kjo ndikon në mundësinë e kryqëzimit të të dhënave për qëllime të matjes së diskriminimit.

22 Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut, nr. 98/2019.
23 Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut nr. 54/1997, 21/2007, 51/2011, 104/2013, 42/2014, 192/2015, 27/2016, 83/2018, 220/2018, 31/2020.
24 Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut, nr. 42/2020.

Konkluzioni është se ka nevojë për një rishikim të detajuar të kushteve në të cilat është e mundur kryqëzimi i të dhënave personale për qytetarin për qëllime të matjes së diskriminimit. Kjo analizë duhet të bëhet në fazën e avancuar të përcaktimit të sistemitnacional për matjen e diskriminimit.

Është e qartë se institucioni kyç në Republikën e Maqedonisë së Veriut që mund të ndihmojë Komisionin është ESHS. ESHS ka kompetencën ligjore, mundësinë teknike, si dhe aftësinë metodologjike për të kryer çdo përpunim dhe analizë të nevojshme të të dhënave. Nuk ka nevojë të dyfishohen dhe shpenzohen burime për të ndërtuar këtë kapacitet në institucione të tjera, kur tashmë ekziston në ESHS.

10. INDIKATORËT E PROPOZUAR PËR MATJEN E DISKRIMINIMIT

Baza e sistemit nacional për matjen e diskriminimit janë indikatorët kryesorë. Shtojca 2. Lista e indikatorëve, përmban propozimin e indikatorëve për monitorimin e diskriminimit. Indikatorët janë propozuar në bazë të përvojave të mira ndërkombëtare si dhe diskutimeve shteruese në grupet e punës në kuadër të projektit "Barazia në prizmin e statistikave", zhvilluar në periudhën shkurt-mars 2024.

Indikatorët janë vetëm sugjerime, megjithëse shumë prej tyre janë paraqitur në formë përfundimtare. Rekomandimi është që Komisioni të diskutojë më tej se cilët nga këta indikatorë do t'i pranojë, cilët nuk do t'i pranojë, si dhe cilët indikatorë shtesë do që t'ishtojë, që janë të rëndësishëm për realitetin në Maqedoni por nuk janë përfshirë në formularë,.

Rekomandimi është që Komisioni ta bëjë këtë duke u bazuar në një vlerësim të rëndësisë së indikatorit nëse të dhënat që duhet të plotësohen ekzistojnë apo duhet të mblidhen sërish, dhe burimet që do të kërkoheshin për të përdorur indikatorin.

Gjithashtu rekomandohet që përcaktimi i listës përfundimtare të treguesve të bëhet në një proces gjithëpërfshirës që do të përfshijë institucionet përkatëse, OJQ-të, partnerët socialë, akademikët dhe ekspertët.

Është veçanërisht e rëndësishme që institucionet përkatëse të përfaqësohen nga persona të cilët:

a) të ketë informacionin e nevojshëm se cilat të dhëna disponohen nga institucioni, si dhe të ketë të gjitha informacionet e tjera të nevojshme për të dhënat (seritë kohore, zbërthimi për arsye diskriminuese (nëse nuk ka ndarje, të dhënat nuk janë të dobishme); formati në të cilin ato janë të ruajtura dhe përputhshmëria e formatit (bazë) për kryqëzim;

b) mundësia ligjore (në përputhje me Aktin e të Dhënave Personale dhe rregulloret e tjera përkatëse) për të ndarë të dhënat (në nivel qytetari) me Komisionin ose me një institucion tjetër (ESHS) që mund t'i përpunojë ato, veçanërisht për nevojat e referimit të kryqëzuar (në nivel qytetari) me baza të tjera të ndaluara;
c) mund të përfaqësojë institucionin në bisedat për shkëmbimin e informacionit me institucione të tjera për qëllime të matjes së diskriminimit.

Është gjithashtu e dobishme të theksohet se është e mundshme për indikatorë të caktuar, të mbushur me të dhëna administrative dhe statistika zyrtare, që kryqëzimi shtesë të mos jetë i nevojshëm.
Kjo është e mundur kur në ndonjë nga situatat e mëposhtme:
a) të dhënat ekzistojnë tashmë të ndara sipas bazave kryesore diskriminuese; dhe nuk kërkohet kalim i mëtejshëm. Në atë rast, të dhënat e grumbulluara (përmbledhëse) janë të mjaftueshme;
b) identifikimi i trendit nuk pritet në mënyrë retroaktive, por matja fillon nga momenti kur të dhënat fillojnë të mblidhen në formë të zbërthyer, si dhe vendoset kryqëzimi shtesë me të dhënat që nuk përfshihen në formular (me kusht që të mos ndryshojnë) nuk është e nevojshme.

Kolona e burimit të të dhënave përmban udhëzime të përgjithshme për burimin e mundshëm. Ekzistojnë dy burime të përgjithshme: marrja e të dhënave nga një institucion (administrativ dhe/ose nga ESHS) dhe mbledhja e drejtpërdrejtë e të dhënave përmes një ankete.

Autoriteti për të kryer anketën është vendim i Komisionit. Metodologjia specifike e anketës duhet të përcaktohet me pjesëmarrjen e institucioneve përkatëse, në radhë të parë të ESHS-së dhe ekspertëve. Udhëzimet e mëparshme të diskutuara tashmë, të tilla si konsistenca e metodologjisë në terma afatgjatë, mostrat e mëdha, etj. duhet të merren parasysh.

11. ANALIZA

Rekomandohet që Komisioni të përgatisë një raport gjithëpërfshirës çdo 2 vjet dhe me këtë raport të mbulojë 2 vitet paraprake plotësisht. Një raport vjetor më i shkurtë është gjithashtu i mundur. Konsiderohet se përpilimi i një raporti gjithëpërfshirës në baza vjetore do të kërkonte shumë përpjekje dhe do të ishte një humbje e panevojshme e burimeve, duke qenë se matja e diskriminimit kërkon një angazhim afatgjatë dhe nuk është shumë i ndryshueshëm në afat të shkurtër.

Një çështje kyçe në matjen e diskriminimit është përcaktimi i kauzalitetit, përkatësisht i marrëdhënies shkak-pasojë.

Me fjalë të thjeshta: Si mund të vërtetohet, ose pse duhet të konsiderohet se një jetëgjatësi më e shkurtër për një kategori të caktuar qytetarësh është rezultat i diskriminimit? Sigurisht që mund të jetë rezultat i faktorëve të tjerë. Edhe nëse do të pranohej se diskriminimi është pjesë e faktorëve që kontribuojnë në jetëgjatësinë më të shkurtër, ose një shkallë më të lartë të sëmundjeve kardiovaskulare, ose një pjesëmarrje më të lartë të një kategorie të caktuar qytetarësh (p.sh. nga një grup i prekur, ose me një përkatësi të caktuar etnike) në popullatën e burgjeve – cili është kontributi relativ i diskriminimit si faktor? Siç është ilustruar më herët – meshkujt mesatarisht kanë një jetëgjatësi më të shkurtër se femrat në pothuajse të gjitha shoqëritë. Megjithatë, nuk pretendohet se ky është rezultat i diskriminimit.

Kjo është një temë jashtëzakonisht e rëndësishme dhe e përgjithshme në debatin teorik për matjen e diskriminimit. Ekzistojnë qasje të ndryshme ndaj procesit të analizës dhe përcaktimit të marrëdhënies shkak-pasojë që përfshijnë kombinime të ndryshme të analizave sasiore cilësore dhe të avancuara (analizat statistikore multivariate).

Rekomandohet që Komisioni t'i qaset tërësisht përcaktimit të modelit të analizës, me pjesëmarrje të gjerë të institucioneve përkatëse (veçanërisht DHP), OJQ-ve, partnerëve socialë, publikut akademikë dhe ekspertëve.

12. PËRMBLEDHJA E HAPAVE TË REKOMANDUARA

Komunikimi i Komisionit me institucionet përkatëse. Mbledhja e listave të të dhënave që institucionet mbledhin në funksionimin e tyre të rregullt. Të dhënat duhet të përshkruhen në detaje (zbërthimi, seritë kohore, formati në të cilin ruhen, përputhshmëria në kryqëzim, mundësia ligjore për të ndarë të dhënat, etj.)

Prezantimi i modelit përfundimtar për shkaqe diskriminuese (Shtojca 1) në procesin e mbledhjes së të dhënave nga personat fizikë dhe juridikë, në përputhje me ligjin.

(Paralel me aktivitetet e mëparshme) Puna për krijimin e një sistemi përfundimtar nacional për matjen e diskriminimit përmes një debati të plotë dhe të gjerë nacional.

Përcaktimi i metodologjisë përfundimtare për përpunimin e të dhënave. Përcaktimi i metodologjisë shtesë për mbledhjen e të dhënave të anketës për indikatorë të caktuar.

Mbledhja e rregullt e të dhënave në nivel vjetor: nga institucionet, përmes anketës. Përgatitja e raporteve vjetore dhe një raport gjithëpërfshirës për diskriminimin në kontekstin nacional një herë në dy vjet.

13. SHTOJCA 1. FORMULAR I BAZAVE DISKRIMINUESE

Gjinia	Përkatësia etnike	Arsimimi	Mosha	Paaftësia (elaborimi i llojit)	Vendbanimi (fshati/qyteti)

SHËNIME:

Formulari propozon gjashtë baza diskriminuese që mund të aplikohen nga institucionet në mbledhjen e të dhënave në kuadër të veprimtarisë së tyre të rregullt.

Bazat përzgjidhen nga numri relativisht më i madh i bazave në ligj (23 gjithsej), bazuar në rëndësinë e tyre, si dhe mundësinë e grumbullimit të tyre.

Të dhënat për gjininë, nivelin e arsimimit, moshën dhe vendbanimin konsiderohen relativisht të lehta për t'u mbledhur.

Të dhënat e aftësisë së kufizuar konsiderohen të vështira për t'u mbledhur. Megjithatë, efektiviteti real do të varet nga institucioni që do t'i mbledhë ato. Një institucion që aktualisht ka një mandat në fushën e të drejtave dhe shërbimeve për personat me aftësi të kufizuara do të jetë në një pozicion më të favorshëm për mbledhjen e tyre.

Të dhënat e përkatësisë etnike janë jashtëzakonisht të rëndësishme dhe të diskutueshme, si në shumë vende të tjera. Nga njëra anë, këto të dhëna shpesh mblidhen në mënyrë rutinore, mbi baza vullnetare, nga qytetarët në forma dhe procedura të ndryshme. Megjithatë, mbledhja e tyre, paraqitja e dokumenteve zyrtare, ruajtja, shpërndarja etj. janë të rregulluara rreptësisht. Vendimi i Gjykatës Kushtetuese nga korriku i vitit 2023 e komplikoi edhe më tej situatën me mbledhjen e të dhënave në baza etnike. Qëndrimi i këtij teksti është se ato të dhëna janë të një rëndësie të veçantë për dokumentimin dhe matjen e diskriminimit mbi baza jashtëzakonisht të rëndësishme dhe se në diskutimin e mëtutjeshëm ndërmjet institucioneve duhet gjetur një mënyrë për t'i përdorur ato në procesin e matjes së diskriminimit.

14. SHTOJCA 2. LISTA E INDIKATORËVE TË PROPOZUAR

Të përfshira si dokumente të veçanta sipas zonës:

Indikatorët përfundimtarë - Puna dhe marrëdhëniet e punës
Indikatorët përfundimtarë - Sigurimet shoqërore, duke përfshirë fushën e mbrojtjes sociale, sigurimit pensional dhe invalidor
Indikatorët përfundimtarë - Kujdesi shëndetësor dhe sigurimi shëndetësor
Indikatorët përfundimtarë - Anëtarësimi dhe veprimi në parti politike, shoqata, fondacione, sindikata ose organizata të tjera të bazuara në anëtarësi.
Indikatorët përfundimtarë - Drejtësia, administrata gjyqësore dhe institucionet e të drejtave të njeriut
Indikatorët përfundimtarë - Menaxhimi dhe administrimi
Indikatorët përfundimtarë - Mbrojtja dhe siguria
Indikatorët përfundimtarë - Informacioni publik dhe media
Indikatorët përfundimtarë - Dixhitalizimi dhe teknologjia informative
Indikatorët përfundimtarë - Arsim, shkencë dhe sport
Indikatorët përfundimtarë - Banimi
Indikatorët përfundimtarë - Qasja në mallra dhe shërbime
Indikatorët përfundimtarë - Bujqësia, ndryshimet klimatike dhe mjedisi

Indikatorët përfundimtarë - Ekonomia dhe Financat
Indikatorët përfundimtarë - Kultura

15. INDIKATORËT TË NDARË SIPAS FUSHAVE TË DISKRIMINIMIT

Indikatorët finalë - matja e diskriminimit:

1.	Puna dhe marrëdhëniet e punës		
Nr.	**Indikatori**	**Burimi i të dhënave**	**Vërejtje**
1.1	Shkalla e: (a) punësimit (popullsia mbi 15 vjeç), ekuivalenti me kohë të plotë dhe (b) papunësisë (popullsia mbi 15 vjeç), (i) afatshkurtër	Administrative Anketa	Anketimi i ESHS/forcës punëtore LMP në nenin 5 përcakton termat, duke përfshirë marrëdhënien e punës,

	dhe (ii) afatgjatë (c) aktivitetit të popullsisë (15 vjeç e lart) në (i) mjedis urban dhe (ii) mjedis rural të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.		punëmarrësin, punëdhënësin, etj Vendbanimi/komuna/qyteti/fshati është e vështirë të jenë të dhëna relevante sepse ka një migrim të madh që është vështirë të regjistrohet. Të dhënat e aftësisë së kufizuar paraqesin problem, por Ligji për vlerësimin e aftësisë së kufizuar që do të krijojë një sistem të ri dhe do ta bëjë më të lehtë mbledhjen e të dhënave
1.2	Jetëgjatësisë e forcës punëtore: (a) popullsia e përgjithshme (b) burrat dhe (c) gratë të ndara sipas përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	ESHS
1.3	Struktura e punonjësve sipas: (a) profesionit (b) sektorët dhe (c) të punësuarit në sektorin e arsimit dhe sektorin shëndetësor dhe social si përqindje e numrit të përgjithshëm të të punësuarve në të gjithë sektorët (sipas KKA- Rev.2) të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	ESHS
1.4	Përqindja e (a) personave në punësim informal në sektorin jo-bujqësor (b) punëtorëve me punësim të pasigurt (për shembull: punëtorë afatshkurtër, me kohë të caktuar, me kohë të pjesshme, sezonalë) dhe (c) punëtorëve me kohë të	administrative	Koha e reduktuar e punës së prindit të një fëmije me probleme zhvillimi dhe nevoja të veçanta arsimore rregullohet me LPPZH (neni 169). LMP parashikon lidhjen e një kontrate pune me afat të caktuar (neni 46), punë sezonale (neni 47), një

	pjesshme nga totali i popullsisë së punësuar të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (lloji i aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit.		kontratë pune me kohë të pjesshme (neni 48) dhe një kontratë për punësimin e ndihmëseve shtëpiake (neni. 53.
1.5	Përqindja e personave që kanë përdorur masa aktive punësimi të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit	administrative	
1.6	Numri i personave me aftësi të kufizuara të punësuar në (a) shoqëritë mbrojtëse (b) të vetëpunësuar (c) administratën shtetërore, njësitë e vetëqeverisjes vendore, ndërmarrjet publike, institucionet, agjencitë dhe fondet dhe institucionet e tjera shtetërore (d) në tregun e hapur të punës të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, llojit të aftësisë së kufizuar, moshës dhe vendbanimit.	administrative	LPPAK rregullon kushtet e veçanta për punësimin dhe punën e personave me aftësi të kufizuara kur ata kryejnë në mënyrë të pavarur veprimtarinë e vetëpunësuar me një punëdhënës ose kanë cilësinë e punëdhënësit në administratën shtetërore, ndërmarrjet publike, institucionet, agjencitë dhe fondet e NJQV-ve publike dhe institucionet e tjera shtetërore, si dhe kushtet për krijimin dhe mjediset për funksionimin e shoqërisë tregtare për punësimin e personave me aftësi të kufizuar - shoqëri mbrojtëse.
1.7	Përqindja e personave me aftësi të kufizuara që ishin përfitues të: (a) përshtatja e duhur e vendit të punës (përshtatja e vendit të punës ku do të punojë personi me aftësi të kufizuar nëse është e nevojshme dhe prokurimi i pajisjeve) (b) fonde të pakthyeshme për punësimin e një personi të papunë me aftësi të kufizuara për një periudhë kohe të pacaktuar (c) rehabilitimi profesional	administrative	Mbrojtja e veçantë e personave me aftësi të kufizuara me të drejtën e rehabilitimit profesional rregullohet nga LMP (nenet 177-178). LPPAK rregullon objektet për punësimin dhe aftësimin në punë të një personi me aftësi të kufizuara (neni 4-8, neni 12-14 dhe neni 16-a) si dhe objektet e shoqërive mbrojtëse (neni 9-11). Rekomandimi i përgjithshëm i KPMD-së

	të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, llojit të aftësisë së kufizuar, moshës dhe vendbanimit.		nga 03.12.2021, në dispozicion në: General-recommendation-KPLP.pdf (kszd.mk)
1.8	Struktura/përqindja e përfaqësimit të personave në bordet/organet drejtuese dhe mbikëqyrëse dhe në poste dhe funksione drejtuese në 12 muajt e mëparshëm të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës.	administrative	
1.9	Shuma nga : (a) fitimet mesatare (për orë) sipas profesionit (b) fitimet mesatare mujore (c) Përqindja e hendekut gjinor të pagave midis burrave dhe grave, e ndarë sipas (i) sektorëve dhe (ii) aktiviteteve të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Kreu VIII i LMP rregullon llojet e pagesave për punë (nenet 105-107). Pagesat e barabarta për burrat dhe gratë rregullohen në LMP (neni 108).
1.10	Koha mesatare e shpenzuar në punë të papaguara shtëpiake ose familjare (kujdes dhe edukim për fëmijët, të rriturit ose personat që kanë nevojë për mbështetje) në 12 muajt e fundit, e ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit .	administrative	
1.11	Shuma e indeksit të perspektivës së karrierës	administrative	
1.12	Përqindja e: (a) popullsisë që ka raportuar diskriminim në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm në bazë të një karakteristike të mbrojtur në fushën e	administrative	Para KPMD, AP, ISHP, gjykatave. LMP ndalon diskriminimin (neni 6-10). KPMD rregullon punën dhe marrëdhëniet e punës si

	punësimit, punës dhe marrëdhënieve të punës të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit. (b) miratimit të mendimeve pozitive nga institucionet kompetente sipas një karakteristike të mbrojtur në fushën e punësimit, punës dhe marrëdhënieve të punës.		një nga fushat diskriminuese (neni 3). Raporti i LPMD për vitin 2021, i disponueshëm në: Godisen-izvestaj-2021.pdf (kszd.mk) Raporti i KPMD për vitin 2022, i disponueshëm në: Годишен-Извештај-2022.pdf (kszd.mk) Baza e të dhënave të rasteve të diskriminimit të KPMD, e disponueshme në:Пребарај усвоени мислења - KSZD
1.13	Numri i personave që kërkuan mbrojtje pranë autoriteteve kompetente si rezultat i shkeljes së të drejtave të tyre të punës: (a) gjatë shtatzënisë (vetëm femrat) dhe/ose (b) gjatë pushimit prindëror të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Para ISHP, Gjykatave. Mbrojtja nga diskriminimi ndaj një punëtoreje femër në bazë të shtatzënisë, lindjes dhe prindërimit rregullohet nga LMP (neni 9-b). Mbrojtja gjyqësore parashikohet nga neni 181 i LMP: Mbrojtja e veçantë gjatë shtatzënisë dhe prindërimit rregullohet nga LMP (neni 161-168) si dhe e drejta e nënës gjidhënëse (neni 171). KPMD, vendosi diskriminim ndërsektorial në bazë të seksit, gjinisë dhe shtatzënisë, Peticioni бр.08-185, datë 21.02.2023, Opinion i datës 21.07.2023, i disponueshëm në: 08-185-од-21.07.23-утврдена-дискриминација.pdf (kszd.mk) KPMD, vërtetim për diskriminimin dhe viktimizimin e drejtpërdrejtë ndërsektorial bazuar në shtatzëninë, gjininë dhe karakteristikat personale,

			Peticioni бр.404/1 datë 16.06.2023, Opinioni i datës 25.08.2023, i disponueshëm në:08-404-од-22.09.23-утврдена-дискриминација.pdf (kszd.mk)
1.14	Përqindja e njerëzve që kishin akses/arritën (a) mbështetje financiare gjatë shtatzënisë (për fermeret femra, punonjëse me kohë të pjesshme, etj.), (b) pushimi prindëror dhe/ose i lehonisë (për burrat dhe gratë e angazhuar në bujqësi, punonjës me kohë të pjesshme, etj.) të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Rekomandimi i përgjithshëm i KPMD nga 28.11.2023, i disponueshëm në:Општа-препорака-за-Закон от-за-здравствено-осигурување.pdf (kszd.mk)
2.	**Sigurimet shoqërore, duke përfshirë fushën e mbrojtjes sociale, sigurimit pensional dhe invalidor**		
2.1	Përqindja e personave të identifikuar si persona në rrezik social dhe/ose persona të përjashtuar nga shoqëria sipas llojit të rrezikut/përjashtimit të ndarë sipas gjinisë, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës, vendit/rajonit të banimit, përkatësisë etnike (baza të tjera)	administrative	ESHS në publikimin me titull Mbrojtja sociale e fëmijëve, të rinjve dhe të rriturve, nën termin "Të përjashtuar nga shoqëria" nënkupton: Njerëz të pastrehë Viktimat e dhunës në familje Autorët e dhunës në familje Personat që përdorin/abuzojnë me alkoolin Personat që përdorin/abuzojnë me drogën
2.2	Përqindja e njerëzve që jetojnë nën 60 përqind të të ardhurave mesatare, të ndara sipas gjinisë, moshës dhe paaftësisë (po/jo dhe lloji i paaftësisë)	administrative	ESHS përcakton se të ardhurat janë baza për llogaritjet e varfërisë dhe pragu i varfërisë përcaktohet në 60% të të ardhurave ekuivalente mesatare.

2.3	Përqindja e përdoruesve të shërbimeve sociale sipas llojit të shërbimit social, komunës/qytetit/vendbanimi t rural, llojit të aftësisë së kufizuar, moshës dhe përkatësisë etnike	administrative	Shërbimet sociale që ofrohen në përputhje me Ligjin për Mbrojtjen Sociale janë: 1. shërbimet e informacionit dhe referimit; 2. Shërbimet e ndihmës dhe mbështetjes profesionale; 3. shërbimet e këshillimit; 4. shërbimet në shtëpi (ndihma dhe kujdesi në shtëpi dhe asistenca personale); 5. Shërbimet komunitare (shërbimet e kujdesit ditor dhe shërbimet e qëndrimit të përkohshëm) 6. Shërbimet për mbrojtjen jofamiljare (jetesa me mbështetje, përkujdesje në një familje tjetër dhe vendosje në institucion).
2.4	Shkalla e disponueshmërisë dhe kënaqësisë së përdoruesve të shërbimeve sociale sipas llojit të shërbimit, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, komunës/vendbanimit urban/rural, paaftësia (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar), moshës.	Anketë	Nuk ka një anketë të tillë të kryer nga një autoritet shtetëror
2.5	Përqindja e përfituesve të të drejtave të ndihmës financiare nga mbrojtja sociale sipas (a) llojit të së drejtës (b) numrit të anëtarëve në familje (c) bartësit të së drejtës i ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, komunës/vendbanimit urban/rural, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës së bartësit të së drejtës	Anketë	ESHS dhe MPPS Sipas nenit 27 të Ligjit për Mbrojtje Sociale, të drejtat për ndihmën financiare nga mbrojtja sociale janë: 1. Ndihma minimale e garantuar; 2. kompensimi për shkak të aftësisë së kufizuar; 3. kompensim për ndihmë dhe kujdes nga një person tjetër; 4. Kompensimi i pagës me kohë të pjesshme; 5. Shtesa për strehim; 6. kompensim i përhershëm dhe 7. ndihmë financiare e përkohshme.

2.6	Përqindja e përfituesve të të drejtave të mbrojtjes së fëmijëve sipas (a) llojit të së drejtës (b) numrit të anëtarëve në familje (c) bartësit të së drejtës, të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, komunës/vendbanimit urban/rural, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), mosha e bartësit të së drejtës	administrative	Sipas nenit 6 të Ligjit për mbrojtjen e fëmijëve, të drejtat për mbrojtjen e fëmijëve, në kuptim të këtij ligji, janë: 1) shtesa për fëmijë; 2) shtesa speciale; 3) ndihmë financiare për një të porsalindur; 4) shtesa prindërore për fëmijë; 5) shtesa për arsim; 6) participim
2.7	Përqindja e personave me aftësi të kufizuar sipas llojit dhe shkallës së aftësisë së kufizuar, vendbanimit komunal/urban/rural, gjinisë dhe përkatësisë etnike	administrative	ESHS në publikimin me titull Mbrojtja sociale e fëmijëve, të rinjve dhe të rriturve jep të dhëna për llojin e aftësisë së kufizuar. Megjithatë, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale duhet të krijojë Regjistrin e Personave me Aftësi të Kufizuara sipas shkallës dhe llojit, për të cilin KPMD ka dhënë një rekomandim të përgjithshëm në linkun e mëposhtë Општа-препорака-КПЛП.pdf (kszd.mk)
2.8	Numri dhe/ose përqindja e personave që ushtrojnë të drejtën e sigurimeve shoqërore për të moshuarit të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Ky është një informacion shumë i rëndësishëm duke pasur parasysh se në një bashkim martesor i jepet e drejta për të ushtruar të drejtën vetëm njërit bashkëshort dhe ai më së shumti është burri, i cili e vë gruan në pozitë të pabarabartë. E njëjta gjë konfirmohet edhe në raportin vjetor të Avokatit të Popullit për vitin 2022, ku kërkohet që kjo e drejtë t'u shtrihet të dy bashkëshortëve.GI-2022.pdf (ombudsman.mk)

2.8	Përqindja e punonjësve në (i) në nivel të qendrës ndërkomunale për punë sociale, në (ii) në nivel inspektorati, (iii) në nivel të ofruesve të autorizuar të shërbimeve sociale dhe (iiii) në nivel kopshtesh të cilët ka ndjekur trajnimin në (a) barazi gjinore (b) mosdiskriminim (c) përfshirje e diversitetit (d) punë me personat me aftësi të kufizuara (e) puna me grupet e margjinalizuara (f) përvetësimi i aftësive për të përdorur gjuhën e shenjave dhe/ose shkrimin Braille (g) qasje e bazuar në viktima të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendit/komunës së banimit		
2.10	Numri i kopshteve sipas (a) kapaciteti për kujdesin ndaj fëmijëve (b) vendndodhja/komuna – komunitet urban/rural	administrative	
2.11	Shkalla e pjesëmarrjes në arsimin parashkollor (institucionet publike për kujdesin dhe edukimin e fëmijëve-kopshte) shprehet: (a) deri në moshën 3 vjeç; (b) deri në moshën 4 vjeç; dhe (c) deri në moshën 5 vjeç të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe komunës/vendbanimit urban/rural.	administrative	
2.12	Shkalla e përdoruesve të (i) Pensionit Familjar (ii) Pensionit invalidor (iii) Pensionit të pleqërisë Sipas të drejtës së realizimit	administrative	Fondi pensional nuk mban statistika të ndara sipas bazës

	(a) ligji i punës (b) gjendjes ushtarake (c) ligji bujqësor të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar)		
2.13	Përqindja e aksesueshme (a) qendrat e punës sociale dhe (b) kopshte për personat me aftësi të kufizuara (dhe personat me lëvizshmëri të reduktuar) dhe të aksesueshëm në gjuhët e komuniteteve, duke përfshirë komunitetin me dëmtim të dëgjimit dhe shikimit sipas vendndodhjes/komunës-komunitetit urban/rural.	administrative	
2.14	Përqindja e (i) raporteve të diskriminimit në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm bazuar në një karakteristikë të mbrojtur në fushën e sigurimeve shoqërore të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendit. vendbanimi i aplikantit/es dhe (ii) përqindja e mendimeve pozitive të miratuara nga institucionet kompetente sipas një karakteristike të mbrojtur në fushën e sigurimeve dhe mbrojtjes sociale.	administrative	KPMD, AP, Gjykatat, institucionet e tjera (inspektori), Gjykata Kushtetuese
3	**Kujdesi shëndetësor dhe sigurimi shëndetësor**		
3.1	Jetëgjatësia mesatare sipas përkatësisë etnike gjinore, vendbanimit/komunës/zonës rurale/urbane, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar) ose Pritshmëritë e jetëgjatësisë pas lindjes shprehur në vlera absolute (vite)	administrative	ESHS dhe Instituti për Shëndet Publik Indeksi i Barazisë Gjinore

3.2	Shkalla e vdekshmërisë për 100,000 banorë sipas moshës, gjinisë, përkatësisë etnike, vendbanimit/komunës/zonës rurale/urbane dhe shkakut të vdekjes	administrative	ESHS dhe Instituti për Shëndet Publik
3.3	Shkalla e vdekshmërisë së (a) grave shtatzëna dhe grave që lindin, (b) të porsalindurve (c) fëmijëve nën 5 vjeç sipas karakteristikave të gruas/moshës së nënës, vendbanimit / komunës / urbane / rurale, paaftësisë (po/jo dhe lloji i paaftësia), përkatësia etnike, sigurimi shëndetësor (po/jo)	administrative	Gratë me status migrante ose me të drejtë azili përballen me situatën e mungesës së sigurimit shëndetësor, si dhe personat që jetojnë në vend, por janë pa dokumente personale, për këtë arsye ka nevojë për statusin e sigurimit shëndetësor.
3.4	Shkalla e vdekshmërisë nga (a) sëmundjet kardiovaskulare dhe (b) kanceri sipas gjinisë, moshës, vendbanimit/komunës/urban /rurale, aftësisë së kufizuar dhe përkatësisë etnike	administrative	Instituti për Shëndet Publik
3.5	Shkalla e pjesëmarrjes së nevojës së paplotësuar për ekzaminim mjekësor ose trajtim në nivel të kujdesit shëndetësor (a) primare, duke përfshirë gjinekologun dhe dentistin (b) dytësore (c) terciare ndarë sipas gjinisë, vendbanimit/bashkisë/mjedisit urban/rural, moshës, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar)	Anketë	Anketa mbi të ardhurat dhe kushtet e jetesës e punuar nga ESHS përmban disa nga të dhënat, por metodologjia duhet të zgjerohet në lidhje me shërbimet shëndetësore (për shembull, të shtohet një gjinekolog) dhe të zgjerohen/referohen të dhënat për karakteristikat e të anketuarit.
3.6	Shkalla e vlerësimit të gjendjes shëndetësore sipas gjinisë, moshës, vendbanimit/bashkisë/mjedisit urban/rural, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar)	Anketë	Anketa mbi të ardhurat dhe kushtet e jetesës e punuar nga ESHS përmban disa nga të dhënat, por metodologjia duhet të zgjerohet për sa i përket karakteristikave të të anketuarve.
3.7	Përqindja e njerëzve që janë fizikisht aktivë për të paktën 150 minuta në javë dhe/ose konsumojnë të paktën pesë	Anketë	Indeksi i Barazisë Gjinore i mat këto të dhëna vetëm në bazë të gjinisë Këto aspekte janë pjesë e

	racione fruta dhe perime në ditë, e ndarë sipas gjinisë, vendbanimit/komunës/mjedisit urban/rural, moshës, aftësisë së kufizuar (po/ nr dhe lloji i paaftësisë)		rekomandimeve zyrtare të Organizatës Botërore të Shëndetësisë. Eurostat ofron informacion për kohën e kaluar përmirësimi i shëndetit (jo i lidhur me punën) si aktivitet fizik aerobik (në minuta në javë), duke përfshirë sportin dhe çiklizmin si mjet transporti. Pesë racione (400 gram) frutat dhe perimet nuk përfshijnë koncentratet e lëngjeve të frutave dhe patatet (niseshte)
3.8	Shkalla e pjesëmarrjes sipas arsyes për të cilën nuk është kryer një ekzaminim ose trajtim mjekësor (a) distanca nga objekti/mjeku (b) pritje e gjatë (c) mungesa e burimeve financiare (d) mosnjohja e një mjeku/specialisti të mirë (e) hezitimi për të parë një mjek për shkak të trajtimit/përvojës së keqe të mëparshme (f) duke pritur që problemi shëndetësor të zgjidhet vetë (g) përvoja e mëparshme diskriminuese (h) paarritshmëria dhe mosdisponueshmëria e institucionit shëndetësor/mjekut/shërbimit shëndetësor (i) refuzimi nga mjeku/institucioni për të ofruar shërbimin shëndetësor të ndara sipas gjinisë, moshës, vendbanimit/bashkisë/mjedisit urban/rural, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), përkatësisë etnike	Anketë	Anketa për të ardhurat dhe kushtet e jetesës e punuar nga ESHS përmban një pjesë të të dhënave, por metodologjia duhet të zgjerohet në lidhje me pyetjet për arsyet pse nuk kryhet një ekzaminim shëndetësor dhe karakteristikat e të anketuarve.
3.9	Përqindja e (i) objekteve shëndetësore të	administrative Vlerësim	KPMD së bashku me ESHS/Ky mund të jetë një

	aksesueshme dhe (ii) të aksesueshme të disponueshme në gjuhët e komuniteteve, duke përfshirë komunitetin me dëgjim dhe shikim të dëmtuar në nivelin e kujdesit shëndetësor (a) primare, duke përfshirë gjinekologun dhe dentistin (b) dytësore (c) terciare sipas vendndodhjes/komunës/mje disit rural/urban		indikator i përgjithshëm për të gjitha institucionet dhe fushat
3.10	Përqindja e personave të siguruar shëndetësor të ndarë sipas gjinisë, moshës, përkatësisë etnike, jo/punësimit		KPMD, FSSH и ESHS
3.11	Përqindja e (i) raporteve për diskriminim tek institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm në bazë të një karakteristike të mbrojtur në fushën e kujdesit shëndetësor dhe sigurimit shëndetësor të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendit të vendbanimit të kërkuesit dhe (i) (ii) miratimi i mendimeve pozitive nga institucionet kompetente sipas një veçorie të mbrojtur në fushën e kujdesit shëndetësor dhe sigurimeve.	administrative	KPMD, Avokati i Popullit, Inspektorati Shtetëror Shëndetësor dhe Sanitar, gjykata/ Ky mund të jetë gjithashtu një tregues i përgjithshëm për të gjitha institucionet dhe fushat
3.12	Përqindja e personave që punojnë në (i) Ministrinë e Shëndetësisë (ii) institucionet shëndetësore (iii) Inspektoratin Shtetëror Sanitar dhe Shëndetësor që ka ndjekur trajnimin për (a) barazi gjinore (b) mosdiskriminim (c) përfshirja e diversitetit (d) punë me personat me aftësi të kufizuara (e) punë me grupet e margjinalizuara të fëmijëve	administrative	KPMD mund t'i mbledhë këto të dhëna

	(f) përvetësimin e aftësive për të përdorur gjuhën e shenjave dhe/ose shkrimin Braille dhe (g) shëndetin seksual dhe riprodhues të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit		
4	**Anëtarësimi dhe veprimi në parti politike, shoqata, fondacione, sindikata ose organizata të tjera të bazuara në anëtarësi.[26]**		
Nr.	**Indikatori**	**Burimi i të dhënave**	**Vërejtje**
4.1	Përqindja e pjesëmarrjes së (a) rinisë (deri në 29 vjeç) dhe (b) të rriturve në shoqatat e qytetarëve, fondacionet dhe sindikatat në 12 muajt e mëparshëm, të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Të rinjtë deri në moshën 29 vjeçare përcaktohen sipas Ligjit për pjesëmarrjen rinore dhe politikat rinore (neni 3 paragrafi 1 pika 1). LSHF parashikon se shoqata qytetare mund të themelohet nga të miturit që kanë mbushur moshën 15 vjeç (neni 15 par. 3) dhe anëtarë mund të thirren nga ata që kanë mbushur moshën 14 vjeç (neni 19 par. 4). LSHF parasheh që personat me aftësi të kufizuar afariste ose personat të cilëve u është hequr aftësia afariste mund të jenë anëtarë të shoqatës duke i dhënë një deklaratë të nënshkruar pëlqimit përfaqësuesit të tij ligjor (neni 19 paragrafi 5). Sipas LSHF -së, shoqata mban regjistrin e anëtarëve dhe evidencën e anëtarëve të organeve (neni 20 paragrafi 1). Gjithashtu, Regjistri mban: regjistrin e shoqatave dhe regjistrin e aleancave, regjistrin e fondacioneve dhe regjistrin

26 Shënim: Me rastin e zhvillimit të indikatorëve të rezultateve në sferën e anëtarësimit dhe veprimit në parti politike, shoqata, fondacione, sindikata apo organizata të tjera në bazë të anëtarësimit, janë konsultuar këto ligje, përkatësisht: Ligji për partitë politike ("Gazeta Zyrtare e Republika e Maqedonisë" nr. 76/2007; 8/2008 dhe "Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 236/2022 ("Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 52/2010, 135/2011 dhe 55 /2016 dhe "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 239/2022), Ligji për marrëdhëniet e punës ("Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 62/2005, 106/2008, 161 /2008, 114/

			e formave organizative të organizatave të huaja (neni 40 LSHF). Regjistri i organizatave rinore dhe organizatave rinore menaxhohet nga Agjencia për Rini dhe Sport (neni 13 LPRPR). Ministria e Punës dhe Politikës Sociale mban regjistrin e organizatave me aftësi të kufizuara (neni 16 . 1 LOAK) si dhe regjistrin e organizatave kombëtare të personave me aftësi të kufizuara (neni 25 LOAK).

2009, 130/2009, 149/2009, 50/2010, 52/2010, 124/2010, 47/2011, 11/2012, 39/2012, 13/2013, 25/2013, 25/2012, 25/2010 113/2014, 20/2015, 33/2015, 72/2015, 27/2016 dhe 120/2018 dhe "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 2021 dhe 111/2023), Ligji për organizatat me aftësi të kufizuara ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 89/2008, 59/2012, 23/2013,150/2015 dhe 27/2016 dhe "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 317/2020) dhe Ligjin për pjesëmarrjen e të rinjve dhe politikat rinore ("Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 10/2020).
Janë tre raste të diskriminimit të konstatuar pranë KPMD-së në këtë fushë, përkatësisht:
- Diskriminimi i konstatuar i drejtpërdrejtë në bazë të statusit social, Peticioni бр.08-325/1 datë 19.04.2023, Opinioni i datës 28.07.2023, i disponueshëm në:
08-325-од-28.07.23-утврдена-дискриминација.pdf (kszd.mk)

- - Diskriminimi i konstatuar i drejtpërdrejtë në bazë të orientimit seksual, Peticioni бр.0801-139 datë 28.06.2021, Opinioni i datës 30.06.2021, disponohet në:SKM_308e21111711141 (kszd.mk)
- - Ngacmimi i zgjatur dhe i përsëritur i përcaktuar si një formë më e rëndë e diskriminimit në bazë të origjinës kombëtare dhe etnike, bindjeve të tjera dhe statusit personal dhe social, Peticioni бр.08-368 datë 30.06.2022, Opinioni i datës 12.10.2022, disponohet në:0802-368_20_
Мислење-се-утврдува-продолжено-и-повеќекратно-вознемирување-како-потежок-вид-на-дискриминација.pdf (kszd.mk)

4.2	Shkalla e pjesëmarrjes në organizatat sindikale (numri i punëtorëve që janë anëtarë të organizatave sindikale në raport me numrin e përgjithshëm të të punësuarve) në 12 muajt e mëparshëm në (a) sektorin publik (b) sektorin privat të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Sipas LMP, regjistri i sindikatave, pra regjistri i shoqatave të punëdhënësve, mbahet në ministrinë përgjegjëse për çështjet e punës (neni 190 paragrafi 1).
4.3	Përqindja e personave që janë anëtarë të partive politike në 12 muajt e mëparshëm, e ndarë sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	

4.4	Përqindja e (i) raporteve të diskriminimit tek institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm bazuar në një karakteristikë të mbrojtur në fushën e anëtarësimit dhe veprimtarisë në: (a) partitë politike (b) shoqatat dhe fondacionet (c) organizatat sindikale (d) organizata të tjera të bazuara në anëtarësi të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të paaftësisë), moshës dhe vendbanimit të aplikantit dhe (ii) miratimit të mendimeve pozitive nga institucionet kompetente sipas karakteristikës së mbrojtur.	administrative	KPMD Para KPMD, AP, inspektorateve, gjykatave, Gjykatës Kushtetuese Organizata të tjera në bazë të anëtarësimit mund të kuptohen edhe si bashkësi fetare dhe grupe fetare, oda dhe shoqata të punëdhënësve, sindikata dhe shoqata të punëdhënësve të një niveli më të lartë (neni 187 LMP), shoqata të pensionistëve, forma organizative të organizatave të huaja dhe të tjera.
4.5	Përqindja e përfaqësimit të personave në organe kompetente, përfshirë autoritetet mbikëqyrëse, dhe në pozicione dhe funksione drejtuese në 12 muajt e mëparshëm brenda: (a) partive politike (b) shoqatave dhe fondacioneve (c) organizatave sindikale (d) organizatave tjera të bazuara në anëtarësi të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Ka funksione në parti politike (neni 4 LPP), organe në shoqata (neni 26 LSHF), autoritete mbikëqyrëse (neni 56 LSHF), bord, drejtor dhe organe të tjera në fondacion (neni 33 LSHF). Në sindikatat dhe shoqatat e punëdhënësve ka organe, si dhe përfaqësues sindikal (neni 199 LMP).
4.6	Përqindja e vendeve, degëve, zyrave dhe objekteve të tjera të aksesueshme për personat me aftësi të kufizuara (dhe personat me aftësi të kufizuara) në të cilat përfshihen: (a) partitë politike (b) shoqatat dhe fondacionet (c) organizatat sindikale (d) organizata të tjera të bazuara në anëtarësi në 12 muajt e mëparshëm.	administrative anketë	Anketa mund të kryhet nga KPMD së bashku me AP.

4.7	Përqindja e anëtarëve të: (a) partive politike (b) shoqatave dhe fondacioneve (c) organizatave sindikale (d) organizatave të tjera të bazuara në anëtarësi të cilat kanë ndjekur trajnime për mosdiskriminim dhe barazi, duke përfshirë barazinë gjinore dhe përfshirjen e diversitetit, të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	
4.7	Përqindja e anëtarëve me aftësi të kufizuara të: (a) partitë politike (b) shoqatat dhe fondacionet (c) organizatat sindikale (d) organizata të tjera të bazuara në anëtarësi të cilëve u sigurohet përshtatja e duhur (asistent personal, teknologji ndihmëse, interpretim i gjuhës së shenjave, materiale Braille, transport publik i subvencionuar etj.) të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, llojit të aftësisë së kufizuar, moshës dhe vendbanimit.	administrative anketë	Anketa mund të kryhet nga KPMD së bashku me AP.
5.	**Drejtësia, administrata gjyqësore dhe institucionet e të drejtave të njeriut**		
5.1	Shkalla e kënaqësisë me shërbimet e ndihmës juridike të ofruara nga (i) ofruesit e regjistruar të ndihmës juridike falas (ii) departamentet rajonale për ndihmë juridike falas (iii) avokatët e regjistruar për të ofruar ndihmë juridike dytësore të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar, moshës, vendbanimi/bashkia/mjedisi urban/rural i të anketuarit	anketë	KPMD me Ministrinë e Drejtësisë

5.2	Përqindja e disponueshme dhe e aksesueshme (i) ofruesit e regjistruar të ndihmës juridike parësore, (ii) departamentet rajonale për ndihmë juridike falas (iii) avokatët e regjistruar për të ofruar ndihmë juridike dytësore (iv) gjykatat (v) zyrat e prokurorisë publike (vi) Avokati i Popullit dhe rajonal departamentet dhe (vii) Komisioni për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi sipas: (a) vendit të ofrimit të veprimtarisë (b) largësisë nga fshatrat që janë pjesë e komunës (c) qasjes për personat me aftësi të kufizuara fizike (d) qasjes në gjuhët e komuniteteve, duke përfshirë komunitetin e dëgjimit dhe shikimit të dëmtuar.	Anketë/ Vlerësim	KPMD
5.3	Shkalla e besimit në sistemin e drejtësisë e ndarë sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar, moshës, vendbanimit/bashkisë/mjedisit urban/rural të të paditurit, që i përket një grupi të margjinalizuar.	Anketë/ Vlerësim	KPMD me Ministrinë e Drejtësisë
5.4	Përqindja e (i) kërkesave të pranuara dhe (ii) të pranuara për ndihmë juridike dytësore në fushën e diskriminimit të ndara sipas gjinisë, vendbanimit, përkatësisë etnike, grupmoshës dhe aftësisë së kufizuar të aplikantit.	administrative	Ministria e drejtësisë
5.5	Përqindja e popullsisë që (a) është ndjerë personalisht e diskriminuar ose e ngacmuar ose (b) ka qenë dëshmitare e diskriminimit ose ngacmimit në 12 muajt e mëparshëm bazuar në një ose më shumë karakteristika të mbrojtura të ndaluara me Ligjin për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi	anketë	KPMD dhe ESHS

5.6	Raporti ndërmjet numrit të raporteve dhe vendimeve pozitive që vërtetojnë diskriminimin nga (i) gjykata, (ii) Komisioni për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi dhe (iii) Avokati i Popullit i ndarë me (a) një karakteristikë të mbrojtur dhe (b) fushës	administrative	
5.7	Numri i (i) kallëzimeve penale, (ii) akuzave dhe (iii) dënimeve për dhunë seksuale dhe dhunë me bazë gjinore sipas llojit të krimit	administrative	Policia, Gjykata, Prokuroria
5.8	Numri i (i) kallëzimeve penale, (ii) aktakuzave dhe (iii) dënimeve për krime të urrejtjes	administrative	Policia, Gjykata, Prokuroria
5.9	Numri i (a) personave të raportuar, të akuzuar dhe të dënuar që vuajnë dënimin me burg dhe (b) personave që shërbejnë masat institucionale në një institucion korrektues (c) viktimave të ndara sipas (i) llojit të krimit dhe (ii) sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar, moshës dhe mjedisit urban/rural.	administrative	ESHS, Policia, Gjykata, Prokuroria
5.10	Numri i njerëzve që plotësojnë: (a) arsimin fillor ose (b) arsimin e mesëm në një institucion korrektues ose penal, të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit-urban/rural.	administrative	Administrata për zbatimin e sanksioneve
5.11	Numri i masave dhe aktiviteteve të ndërmarra për të mundësuar përshtatjen, ndërtimin dhe rindërtimin e infrastrukturës në institucionet korrektuese dhe penale për të	raport	KPMD Avokati i Popullit Rekomandim i përgjithshëm i KPMD Општа-препорака-затвор и.pdf (kszd.mk) Општа-препорака-Управа

	mundësuar (a) akses në objektet ku strehohen personat e dënuar me aftësi të kufizuara (b) barazia e personave të dënuar në bazë të seksit/gjinisë		-за-извршување-на-санкции-и-други-релевантни-органи.pdf (kszd.mk) МАЛОЛЕТНИЧКИТЕ ВО ЗАТВОРОТ „ИДРИЗОВО" ЗАГРОЗЕНИ ОД ПОЛНОЛЕТНИТЕ ОСУДЕНИЧКИ, ОМБУДСМАНОТ ЌЕ БАРА ДА СЕ ТРГНАТ ОТТАМУ - Сакам Да Кажам (sdk.mk)
5.12	Shkalla e pjesëmarrjes së burrave dhe grave si (a) Gjyqtarë (b) prokurorë publikë (c) gjyqtarë porotë (d) ekzekutues dhe (e) noterë të ndara sipas gjinisë, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës, vendit të kryerjes së funksionit/zonës së apelit, përkatësisë etnike.	administrative	
5.13	Përqindja e personave që punojnë në (i) gjykata (ii) zyra e prokurorit publik (iii) Komisioni për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi dhe (iv) Avokati i Popullit i cili ka ndjekur trajnimin për (a) barazia gjinore (b) mosdiskriminimi (c) përfshirja e diversitetit (d) punë me personat me aftësi të kufizuara (e) puna me grupet e margjinalizuara të fëmijëve (f) përvetësimi i aftësive për të përdorur gjuhën e shenjave dhe/ose shkrimin Braille dhe (g) qasje e bazuar në viktima të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar).	anketë	KPMD
5.14	Përqindja e femrave dhe meshkujve (a) aplikimet për kandidatët për trajnimin fillestar të Akademisë për Gjyqtarë dhe		

	Prokurorë Publikë (b) të cilët kanë përfunduar trajnimin fillestar të Akademisë për Gjyqtarë dhe Prokurorë Publikë të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës.		
6.	**Menaxhimi dhe administrimi**		
Nr.	**Indikatori**	**Burimi i të dhënave**	**Shënim**
6.1	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave: (a) Ministra/ ministre (b) deputet/ deputete të ndara sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës.	administrative	
6.2	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në (I) Qeveri dhe (ii) Ministri si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese të ndara sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	Raporti i Avokatit të Popullit
6.3	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në Parlament si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese të ndara sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	
6.4	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në kabinetin e Presidentit të RSM si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese	administrative	

	të ndara sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës		
6.5	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në zyrën e Kryetarit të RSM-së dhe në shërbimin profesional si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese të ndara sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	
6.6	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në organet e pavarura, autonome dhe shtetërore për të drejtat e njeriut si p.sh (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese të ndara sipas institucionit dhe sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	
6.7	Përqindja e përfaqësimit të meshkujve dhe femrave në Bankën Popullore si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese të ndara sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	
6.8	Përqindja e përfaqësimit të meshkujve dhe femrave në Akademinë e Shkencave dhe Arteve të Maqedonisë si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese të ndara sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	

6.9	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në (i) institucionet penitenciare dhe (ii) korrektuese si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese të ndara sipas institucionit dhe sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	
6.10	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në (i) ndërmarrjet publike dhe (ii) fondet si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese të ndara sipas institucionit dhe sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	
6.11	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në kopshte si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) punëdhënësit të tij/saj (c) edukatorit/et të ndara sipas rajonit (zona urbane/rurale) dhe sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	
6.12	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në qendrat e punës sociale si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese të ndara sipas institucionit dhe sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	

6.13	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në njësitë e vetëqeverisjes vendore si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese (d) këshilltar- e në këshillin vendor (e) kryetar-e e këshillin vendor të ndara sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	
6.14	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në institucionet shëndetësore publike si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese (d) mjekët (e) personeli mbështetës dhe teknik të ndara sipas llojit të institucionit, vendit të institucionit dhe sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	
6.15	Përqindja e përfaqësimit të burrave dhe grave në institucionet arsimore në (i) arsimin fillor, (ii) të mesëm dhe (iii) të lartë si (a) persona të emëruar ose të zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese (d) mësuesit (e) profesorët të ndara sipas përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe moshës	administrative	
6.16	Vlerësimi i përfaqësimit të burrave dhe grave si (a) personat e regjistruar për punësim në administratën publike		

	(b) personat e përzgjedhur për punësim në administratën publike të ndara sipas pozicionit, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar, moshës, shtetit/qeverisjes vendore.		
6.17	Përqindja e: (a) popullatës që ka raportuar diskriminim në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm në bazë të një karakteristike të mbrojtur në polici dhe/ose ushtri ose nga persona të autorizuar në polici dhe/ose ushtri, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i paaftësisë), mosha dhe vendbanimi. (b) ka dhënë mendime pozitive nga institucionet kompetente sipas një karakteristike të mbrojtur kundër policisë dhe/ose ushtrisë.		
7.	**Mbrojtja dhe siguria**		
7.1	Përqindja e: (a) popullatës që ka raportuar diskriminim në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm bazuar në një karakteristikë të mbrojtur në fushën e administrimit dhe administrimit, të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendit të banimit. (b)opinione pozitive të marra nga institucionet kompetente sipas një karakteristike të mbrojtur në fushën e administrimit dhe menaxhimit.		
7.2	Përqindja e burrave dhe grave në polici si (a) persona të emëruar ose të		

	zgjedhur (b) në pozicione drejtuese (c) në pozicione jo drejtuese të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të paaftësisë), mosha dhe vendndodhja, përqindja e grave dhe burrave		
7.3	Përqindja e meshkujve dhe femrave (a) pranimet në akademinë e policisë (b) të cilët kanë përfunduar akademinë e policisë të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), mosha e vendbanimi.		
7.4	Përqindja e meshkujve dhe femrave në ushtri si (a) personel ushtarak (b) personeli i mbështetjes teknike të ndara sipas përkatësisë etnike, moshës dhe aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar)		
7.5	Përqindja e femrave dhe meshkujve (a) pranimet për kandidatët kadetë në Akademinë Ushtarake (b) që kanë kryer Akademinë Ushtarake dhe kanë marrë titullin kadet të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës.		Policia, gjykata, prokuroria
7.6	Numri i (i) kallëzimeve penale, (ii) akuzave dhe (iii) dënimeve për dhunë seksuale dhe dhunë me bazë gjinore sipas llojit të krimit	administrative	Policia, gjykata, prokuroria
7.7	Numri i (i) kallëzimeve penale, (ii) aktakuzave dhe (iii) dënimeve për krime të urrejtjes	administrative	Policia, gjykata, prokuroria

7.8	Numri i (a) personave të raportuar, të akuzuar dhe të dënuar që vuajnë dënimin me burg dhe (b) personave që shërbejnë masat institucionale në një institucion korrektues (c) sakrificave të ndara sipas (i) llojit të krimit dhe (ii) sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar dhe moshës dhe mjedisit urban/rural.	administrative	ESHS, Policia, gjykata, prokuroria
7.9	Numri i njerëzve që plotësojnë të tyren (a) arsimin fillor ose (b) arsimin e mesëm në një institucion korrektues ose penal, të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit-urban/rural.	administrative	Administrata për zbatimin e sanksioneve
7.10	Numri i masave dhe aktiviteteve të ndërmarra për të mundësuar përshtatjen, ndërtimin dhe rindërtimin e infrastrukturës në institucionet korrektuese dhe penale për të mundësuar (a) aksesi në dhe në objektet ku strehohen personat e dënuar me aftësi të kufizuara (b) barazia e personave të dënuar në bazë të seksit/gjinisë		

8.	**Dixhitalizimi dhe teknologjia informative**		
Nr.	**Indikatori**	**Burimi i të dhënave**	**Shënim**
8.1	Përqindja e personave (a) përdoruesit e internetit çdo ditë ose pothuajse çdo ditë (b) pjesëmarrësit në rrjetet sociale (krijimi i një profili përdoruesi, dërgimi i një mesazhi ose bashkëngjitje të tjera në Facebook, Twitter, etj.) (c) konsumatorët e mallrave përmes blerjeve në internet	administrative	

	(shitjet elektronike dhe shitjet në internet) (d) përdoruesit e shërbimeve elektronike nga institucionet publike nëpërmjet Portalit Kombëtar të shërbimeve elektronike dhe (e) përdoruesit e shërbimeve e-banking me (i) njohuri/njohuri bazë ose (ii) të avancuara, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit		
8.2	Numri i punonjësve që përdorin gjatë ditës së tyre të punës (a) kompjuter (b) Internet (c) shërbimet e informatikës cloud (d) inteligjencës artificiale dhe (e) formati i hapur (të dhënat e hapura) të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	
8.3	Numri i institucioneve dhe organizatave që (a) kanë të punësuar një person të dedikuar për TIK (b) kanë një faqe interneti (c) përdor fatura elektronike dhe (d) ofrojnë shërbime elektronike në 12 muajt e fundit.	administrative	
8.4	Numri i (a) Inovacioni i TIK dhe (b) investimet në rrjetet publike të komunikimeve elektronike në 12 muajt e fundit.	administrative	Ministria e Shoqërisë Informative dhe Administratës
8.5	Numri i shërbimeve elektronike në sektorin publik të ofruara në 12 muajt e	administrative	

	fundit, të ndara sipas llojit të shërbimit, zonës dhe përdoruesve, (i) persona juridikë ose (ii) persona fizik të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojin e aftësisë së kufizuar), moshën dhe vendbanimin.		
8.6	Përqindja e: (a) popullsisë që ka raportuar diskriminim në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm në bazë të një karakteristike të mbrojtur në një zonë tjetër dhe i referohet dixhitalizimit dhe teknologjisë së informacionit të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar), mosha dhe vendi i banimit. (b) mendime pozitive të marra nga institucionet kompetente sipas një karakteristike të mbrojtur në një fushë tjetër dhe i referohet dixhitalizimit dhe teknologjisë së informacionit.	administrative	
9.	**Informimi publik dhe mediat**		
Nr.	**Indikatori**	**Burimi i të dhënave**	**Shënim**
9.1	Numri i (a) Radiodifuzerët (b) ofruesit e shërbimeve të medias audiovizive sipas kërkesës (shërbimet jolineare të mediave audio dhe audiovizive) (c) ofruesit e shërbimeve të platformës së ndarjes së videos (d) operatorët e rrjeteve publike të komunikimit elektronik që transmetojnë ose ritransmetojnë shërbimet programore të transmetuesve dhe (e) kinematë të cilat janë/është (i) ndërmarrje publike, (ii) ndërmarrje tregtare ose (iii) institucion jofitimprurës.	administrative	Të drejtat dhe detyrimet e të gjithë personave që ofrojnë shërbime mediatike audio ose audiovizive rregullohen nga LSHMAA. ZPA rregullon llojet e kinemave dhe ngritjen e tyre (neni 8-9).

9.2	Numri i (a) programe audiovizive (b) programeve audio ose radio dhe (c) versionet elektronike të gazetave dhe revistave të cilat transmetohen/botohen në (i) gjuhën maqedonase dhe alfabetin cirilik, (ii) gjuhën dhe shkrimin që e flasin së paku 20% e qytetarëve që është e ndryshme nga gjuha maqedonase (iii) gjuhët e pakicave, komuniteteve dhe që (iv) janë të aksesueshme nga personat me aftësi të kufizuara.	administrative	LSHMAA në nenin 3 përcakton se çfarë është shërbimi mediatik audio ose audiovizual (pika 1), programi audiovizual (pika 2), programi audio ose radio (pika 3), shërbimi mediatik audiovizual sipas kërkesës (pika 4) dhe ofruesi i shërbimit mediatik audio ose audiovizual. (pika 6). Ofruesit e shërbimeve mediatike janë të detyruar të zbatojnë në mënyrë të vazhdueshme dhe progresive masat e duhura dhe proporcionale për t'i bërë shërbimet e tyre më të aksesueshme për personat me aftësi të kufizuara (neni 26 par. 1 LSHMAA). Përdorimi i gjuhës është i rregulluar në LSHMAA (neni 64).
9.3	Numri i (a) vepra audiovizive dhe (b) materialet mbështetëse lëshuar/botuar në 12 muajt e fundit.	administrative	LPM përkufizon veprat audiovizuale si materiale burimore dhe kopje zanore të filmave artistikë, dokumentarë, të animuar, eksperimentalë dhe alternativë, si dhe vepra të tjera audiovizuale të shprehura në formën e imazheve lëvizëse të lidhura me ose pa zë, pavarësisht nga lloji i bartësit, të destinuara për prezantimin publik (neni 2 paragrafi 1 pika 1) dhe materialet shoqëruese që lidhen me imazhet lëvizëse, si dokumentacioni i shkruar, skriptet, librat e regjistrimit, skicat skenografike dhe kostume, kostumet, rekuizitat skenografike, mikrofilmat, fotografitë, sllajdet, postera dhe materiale të tjera propagandistike. (neni 2 paragrafi 1 pika 2).

9.4	Numri i (a) licencave të transmetimit televiziv ose radio (i) të dhëna, (ii) të revokuara dhe (iii) të zgjatura dhe (b) mbikëqyrje programore, administrative dhe profesionale (i) të rregullta, (ii) të jashtëzakonshme dhe (iii) programore në 12 muajt e fundit.	administrative	ASHMAA ka autoritetin të japë, revokojë ose zgjasë licencat për transmetimet televizive ose radiofonike (neni 6, paragrafi 1, pika 9), si dhe ushtrimin e llojeve të ndryshme të mbikëqyrjes (neni 27-33). Mënyra dhe procedura e dhënies së licencës për transmetim televiziv ose radio rregullohet nga LSHMAA (nenet 68-86).
9.5	Numri i personave që janë (a) botuesit mediatik (b) pronarët e stacioneve televizive dhe radiofonike (c) drejtorët e mediave (d) redaktori/ e përgjegjës i medias (e) anëtarë në organet drejtuese të organizatave kombëtare të transmetimit (f) gazetarë të punësuar dhe (g) punëtorë profesionistë në kinema në (i) media shtetërore dhe (ii) private, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Përkufizimi i medias gjendet në LM (neni 2, paragrafi 1, pika 1). Dispozitat për kryeredaktorin dhe redaksinë janë të parapara në LM (neni 8-9). Titujt profesionalë në kinematë rregullohen nga LPM (neni 34-40-a).
9.6	Përqindja e: (a) popullsisë që ka raportuar diskriminim në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm bazuar në një karakteristikë të mbrojtur në fushën e informimit publik dhe medias të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit . (b) opinione pozitive të marra nga institucionet kompetente sipas një veçorie të mbrojtur në fushën e informimit publik dhe medias.	administrative	Para KPMD, AP, inspektorateve, gjykatave. Parimet që duhet të respektojnë ofruesit e shërbimeve mediatike audio dhe audiovizive gjatë kryerjes së veprimtarisë së tyre janë të rregulluara në LSHMAA (neni 47-a), duke përfshirë barazinë e lirive dhe të drejtave dhe inkurajimin e frymës së tolerancës. Për më tepër, shërbimet e mediave audio dhe audiovizive nuk duhet të përmbajnë programe ose video ose përmbajtje komerciale audiovizuale që nxisin ose përhapin diskriminim, intolerancë,

			dhunë ose urrejtje për arsye të shumta (neni 48 para. 2 LSHMAA). LM parashikon ndalimin e nxitjes ose përhapjes së diskriminimit, intolerancës ose urrejtjes në bazë të racës, gjinisë, fesë ose kombësisë (neni 4 paragrafi 1). Raporti i KPMD- së për vitin 2021, i disponueshëm në Godisen-izvestaj-2021.pdf (kszd.mk) Raporti i KPMD për vitin 2022, i disponueshëm në:Годишен-Извештај-2022.pdf (kszd.mk) Baza e të dhënave të rasteve të diskriminimit të KPMD, e disponueshme në:Пребарај усвоени мислења - KSZD
10.	**Arsim, shkencë dhe sport**		
Nr.	**Indikatori**	**Burimi i të dhënave**	**Shënim**
10.1	Përqindja e fëmijëve dhe të rinjve që kanë marrë arsim falas, të barabartë dhe cilësor vlerësohet si: (a) me notat 2 (dy) dhe 3 (tre) (b) në fund të fillores dhe (c) në përfundim të arsimit të mesëm me një nivel minimal aftësish në (i) lexim dhe (ii) matematikë, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit.	administrative	LSHF përcakton se çdo fëmijë ka të drejtën e arsimit dhe arsimit fillor falas dhe cilësor në shkollën fillore (neni 3 paragrafi 1). Arsimi i mesëm në shkollat e mesme publike është falas (neni 3 para. 2 LSHM). Parimet e arsimit fillor (neni 4 LSHF), parimet e arsimit të lartë (neni 3 LSHM).
10.2	Përqindja e (a) personat me arsim të lartë (terciar) të përfunduar (%, popullsia 15+) në (i) studimet universitare, (ii) studimet pasuniversitare dhe (iii) studimet e doktoratës (b) studentët në arsimin e lartë (terciar) në fushën e arsimit, shëndetësisë dhe,	administrative	Thirrjet mësimore-shkencore, mësimdhënëse-profesionale dhe mësimdhënëse rregullohen me Ligjin për arsimit të lartë (neni 161), si dhe kriteret dhe procedura e përzgjedhjes në thirrje (neni 164-189). Dhe Ligji për veprimtarinë

	shkencave sociale, humane dhe arteve – nivelet nga 5 në 8 sipas ISCED (%, studentët në arsimin e lartë) (c) personat që kanë marrë gradë shkencore (i) specialist, (ii) magjistër i shkencave dhe/ose (ii) doktor shkencash dhe (d) personat që kanë fituar titujt (i) profesor asistent, (ii) profesor i asociuar dhe (iii) profesor i rregullt të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit.		kërkimore-shkencore ofron procedurat për përzgjedhjen në pozicione (neni 38-45).
10.3	Përqindja e (a) nxënës- it/ et në arsimin fillor (b) nxënës- it/ et në arsimin e mesëm dhe (c) student- ët/ et të cilët (i) janë regjistruar në vitin e fundit shkollor/akademik dhe (ii) kanë braktisur arsimin formal përpara përfundimit të nivelit të tyre arsimor, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit	administrative	Detyrimet dhe periudhat e arsimit fillor (Neni 8 LSHF). Regjistrimi në arsimin e mesëm (neni 33-37) LSHM. Statusi i nxënësit në arsimin e mesëm fitohet me regjistrimin në shkollën e mesme (neni 41 parag. 1 LSHM). Statusi i studentit/es (neni 26) dhe të drejtat dhe detyrimet (neni 27) si dhe mënyra e regjistrimit në studimeve (neni 149) rregullohen me Ligjin për arsimin e lartë.
10.4	Përqindja e (a) fëmijët (5-18 vjeç) dhe (b) të rinjtë (18-26 vjeç) Që nuk përfshihen në arsim, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit.	administrative	Edukimi i fëmijëve që nuk janë përfshirë në mësimdhënie (neni 14 LSHF). Shkolla fillore është e detyruar të informojë inspektorin arsimor për fëmijët që nuk regjistrohen në klasën e parë dhe për nxënësit të cilët në mënyrë të pajustifikueshme nuk e vijojnë shkollën fillore më shumë se një muaj (neni 64 LSHF).
10.5	Përqindja e (a) të rinjtë (deri në 29 vjet) dhe (b) të rriturit (mbi 29 vjeç)	administrative	Të rriturit mund të përfshihen edhe në arsimin fillor, në pajtim me Ligjin për arsimin e të

	të cilët kanë arritur të paktën një nivel fiks (bazë) të aftësive funksionale të gjuhës dhe aftësive numerike si (i) shkrim-lexim dhe (ii) aftësi matematikore, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të paaftësisë) dhe vendbanimit		rriturve (neni 3 paragrafi 2 LSHF). Arsimi i të rriturve kryhet në institucionet e arsimit dhe aftësimit profesional si pjesë përbërëse e të mësuarit gjatë gjithë jetës, që lidh segmentet dhe format e veçanta të arsimit në një sistem të vetëm (neni 18 paragrafi 1 pika 5 LSHF)
10.6	Përqindja e (a) nxënës- it/ es në arsimin fillor dhe (b) student- it / es në arsimin e mesëm të cilët nuk ndihen të sigurt në shkollë, duke përfshirë presionin e bashkëmoshatarëve, të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrativ anketa	Mbrojtja e integritetit të studentëve dhe parandalimi i dhunës ndaj studentëve rregullohet me LSHF (neni 65-66). Ndëshkimi trupor dhe dhuna psiqike e nxënësit është e ndaluar sipas LSHM-së (neni 51).
10.7	Përqindja e fëmijëve nën 5 vjeç që zhvillohen në përputhje me moshën për sa i përket shëndetit, mësimit dhe mirëqenies psikosociale (zhvillimi cilësor i fëmijërisë së hershme, kujdesi dhe edukimi parashkollor), i ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të paaftësisë) dhe vendbanimit.	administrativ	Pjesë e SDG që duhet të mblidhet nga ZSHS
10.8	Numri i masave pedagogjike të shqiptuara (vërejtje me gojë, vërejtje me shkrim, vërejtje, zhvendosje e nxënësit në klasë tjetër, ulje e sjelljes, qortim para largimit dhe përjashtimit) dhe masave disiplinore (vërejtje, vërejtje publike dhe përjashtim), në nivelin (i) shkollor. dhe (ii) në nivel institucioni të arsimit të lartë, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit.	administrativ	

10.9	Numri i personave që janë përfshirë në 12 muajt e mëparshëm në trajnime sipas programeve të verifikuara për fitimin e kualifikimeve, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit.	administrativ	Për njohuritë, aftësitë, aftësitë dhe kompetencat e fituara nga programet speciale të arsimit të të rriturve merret një certifikatë (neni 24 Ligji për arsimimin e të rriturve).
10.10	Përqindja e (i) shkollave (ii) arsimit të lartë dhe objekteve ose institucioneve shkencore dhe (iii) studentëve me akses në (a) energji elektrike (b) ujë të pijshëm të pastër (c) objektet bazë sanitare për çdo gjini (d) objektet bazë të larjes së duarve (sipas përkufizimeve të treguesit WASH) (e) Interneti për qëllime arsimore (f) kompjuterë për qëllime pedagogjike (g) infrastrukturë dhe materiale të përshtatura për nxënës dhe/ose studentë me aftësi të kufizuara, duke përfshirë aftësitë e kufizuara shqisore (dëmtimi i shikimit, dëgjimit dhe të folurit) dhe (h) teknologji ndihmëse.	administrativ	Arsimi gjithëpërfshirës rregullohet me LSHF(neni 11). Arsimi i mesëm për nxënësit me nevoja të veçanta arsimore rregullohet me LSHM (nenet 39-40).
10.11	Numri i kërkesave nga prindërit, gjegjësisht kujdestarët për të regjistruar një nxënës/e në një shkollë tjetër fillore në të njëjtën zonë ose në një zonë tjetër ku ai jeton ose është me banim të përhershëm, dhe numri i pëlqimeve nga shkollat në të cilat ata regjistrohen dhe nga shkollat e zonës ku ata jetojnë ose ku jetojnë nxënësit me banim të përhershëm të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit.	administrativ	Rizonimi i shkollave (neni 63 LSHF). Opinion i datës 03.02.2022, Kërkesa nr. 08-92/1 , më datë 9/2/2022, Opinion i datës 13/4/2022 dhe Rekomandimi i Përgjithshëm nr. 08-244/1, më datë 27.4.2022. Peticioni nr. 08-82/1, Vendim 3/2/2022, Opinioni 07/3/2022

10.12	Përqindja e njerëzve që ndjekin (a) arsimin fillor (b) arsimin e mesëm ose (c) arsimin e lartë të cilëve u sigurohet ose subvencionohet (i) transporti publik për në/ dhe nga shkolla, (ii) ushqimi falas, (iii) asistent arsimor, (iv) teknologji ndihmëse, (v) ndërmjetës arsimor, (vi) bursë dhe (vii) shpërblim monetar , të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit.	administrativ	Parimet e arsimit bazë rregullohen me LSHK (neni 4), masat afirmative (neni 6) dhe arsimin gjithëpërfshirës të nenit 11. Gjithashtu, LSHF siguron mbështetjen e mësimit të nxënësve me aftësi të kufizuara (nenet 16-19 dhe neni 35). Për nxënësit romë që vijnë nga familje me vështirësi sociale dhe/ose kanë qenë jashtë sistemit arsimor për një kohë të gjatë, LSHF mundëson punësimin e ndërmjetësve arsimorë (neni 37). E drejta për transport falas (neni 73 LSHF), sigurimi i ushqimit në shkolla (neni 74 LSHF), çmimi i parave për garat e nxënësve (neni 44). Çmimi monetar paguhet edhe në arsimin e mesëm (neni 24-b LSHM). Për nxënësin që ka statusin e nxënësit të rregullt në shkollën e mesme, organizohet transport falas për në shkollë, nëse nxënësi nuk akomodohet në konvikt (neni 41-a par. 1 LSHF). Përjashtimi nga pagesa e pjesëmarrjes rregullohet nga Ligji për arsimin e lartë (neni 128). Rekomandim i përgjithshëm për transport publik falas për studentët në universitetet private nga 01.06.2023. Peticioni nr. 0801-275 dt. 21.9.2021, Opinioni i datës 14.12.2021 dhe Peticioni nr. 0801-259 datë 6.9.2021, Opinion i datës 24.12.2021.
10.13	Përqindja e nxënësve në (i) arsimin fillor dhe (ii) të mesëm që udhëtojnë më shumë se 2 kilometra nga shtëpia e tyre për në shkollën fillore ose 2.5 kilometra për në shkollën e mesme, të	administrativ	

	ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar) , moshës dhe vendbanimit.		
10.14	Numri i mësuesve dhe bashkëpunëtorëve në (a) shkollat fillore (b) shkollat e mesme (c) institucionet e arsimit të lartë dhe (d) institucionet shkencore dhe kërkimore (i) shtetërore, (ii) të përziera, (iii) institucione private dhe (iv) studiues të pavarur, të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrativ	Të drejtat dhe detyrimet e punonjësve rregullohen nga LSHF (nenet 79-91), ndërsa në shkolla janë të mesme (nenet 59-64 punonjësit e institucioneve të arsimit të lartë rregullohen nga Ligji për arsimin e lartë (neni 160). Studiuesit në lëndët për kryerjen e veprimtarisë kërkimore-shkencore përzgjidhen në titujt shkencorë: bashkëpunëtor shkencor, bashkëpunëtor i lartë shkencor dhe këshilltar shkencor (neni 35 LVKSH).
10.15	Përqindja e personave që merren me sporte (a) rekreative (b) profesionale dhe (c) si trajnerë të cilët mbështeten financiarisht nga (i) shteti, (ii) komuna dhe/ose (iii) një person tjetër juridik i ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrativ	Sporti është një aktivitet që përfshin të gjitha format e aktiviteteve sportive të sportistëve të të gjitha moshave, si dhe aktivitetet sportive dhe rekreative të qytetarëve (neni 2 LS). Aktivitetet sportive kryhen në mënyrë profesionale dhe amatore (neni 31 LS).
10.16	Pjesëmarrja e anëtarëve në organet administrative të (a) Komiteti Olimpik Maqedonas dhe (b) 10 organizatat kombëtare sportive olimpike më të njohura në 12 muajt e fundit, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrativ	Agjencia për Rini dhe Sport, ZSHS

10.17	Përqindja e: (a) banorëve që kanë raportuar diskriminim në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm në bazë të një karakteristike të mbrojtur në fushën e arsimit, shkencës dhe sportit të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimi . (b) mendimeve pozitive të marra nga institucionet kompetente sipas një veçorie të mbrojtur në fushën e arsimit, shkencës dhe sportit. (c) nxënësit në (i) arsimin fillor dhe (ii) arsimin e mesëm që u ekspozuan dhe që raportuan dhunën e bashkëmoshatarëve.	administrativ	Para KPMND, PP, inspektorateve, gjykatave. Mbrojtja kundër diskriminimit dhe promovimi i barazisë rregullohet me LSHF (neni 5), Ligji për mësimdhënësit dhe bashkëpunëtorët profesionalë në shkollat fillore dhe të mesme (neni 5) dhe LSHM (neni 3 paragrafi 3). Raporti i KPMND për vitin 2021, i qasshëm në:Godisen-izvestaj-2021.pdf (kszd.mk) Raporti i KPMND për vitin 2022, i qasshëm në Годишен-Извештај-2022.pdf (kszd.mk) Baza e të dhënave të rasteve të diskriminimit të KPMND, e qasshme në:Пребарај усвоени мислења - KSZD

11.	**Banimi**		
Nr.	**Indikatori**	**Burimi i të dhënave**	**Shënim**
11.1	Përqindja e personave që (a) jetojnë në shtëpinë e tyre (b) jetojnë në një familje të përbashkët (shumë familje në një shtëpi) (c) nuk kanë shtëpinë e tyre dhe jetojnë me qira ose banesa të tjera (të përkohshme). (d) janë të pastrehë të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	
11.2	Përqindja e njerëzve që në 12 muajt e fundit kanë fituar pronë me: (a) blerjen dhe shitjen (b) trashëgiminë (c) të tjera (për shembull, një dhuratë) të ndara sipas gjinisë,	administrative	

	përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.		
11.3	Përqindja e personave që zotërojnë pronë: (a) në tokë (b) pasuri të tjera të paluajtshme në emër të tij (c) pronësi e përbashkët me burrin/gruan/fëmijët të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	
11.4	Përqindja e familjeve të cilave u është dhënë e drejta për strehim nga 1) shteti dhe/ose 2) komuna nëpërmjet (a) strehimit të përkohshëm (b) posedimit të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
11.5	Përqindja e familjeve që jetojnë në: (a) vendbanimet e urbanizuara (b) vendbanimet informale të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
11.6	Përqindja e njerëzve që kanë akses në: (a) ujin (përfshirë cilësinë e ujit) (b) ujërat e zeza (c) energjinë elektrike (d) rrugët të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	

11.7	Përqindja e njerëzve që mund të përballojnë një kredi/të për të blerë shtëpinë e tyre, e ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, llojit të aftësisë së kufizuar, moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	Anketa mund të kryhet nga KMND së bashku me PP.
11.8	K i personave që përdorin banesat sociale për një ose më shumë arsye nga numri i përgjithshëm i njerëzve që nuk kanë shtëpinë e tyre: (a) Fëmijët pa prindër ose kujdes prindëror - persona mbi moshën 18 vjeçare të cilët deri në moshën tetëmbëdhjetë vjeç janë përkujdesur në institucione dhe forma të tjera të kujdesit për jetimët. (b) Përfituesit e së drejtës për asistencë minimale të garantuar (c) Personat e prekur nga fatkeqësitë natyrore pavarësisht nga statusi ligjor i vendbanimeve të tyre ekzistuese (primare) (d) Personat me aftësi të kufizuara dhe familjet e personave me aftësi të kufizuara (e) Personat që i përkasin komunitetit rom të kërcënuar social sipas Strategjisë për Romët e Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe (f) Prindër të vetëm me fëmijë të mitur. të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Të dhënat mund të merren përmes komunave dhe Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale.
11.9	Përqindja e personave nga numri i përgjithshëm i personave që nuk kanë banesë të tyre, të cilët përdorin kompensimin e strehimit me statusin e personit me të ardhura të pasigurta: - përfitues i ndihmës	administrative	

	minimale të garantuar dhe - personi i cili deri në moshën 18 vjeçare ka pasur statusin e fëmijës pa prindër dhe pa përkujdesje prindërore, pra edhe pas përfundimit të kujdestarisë dhe më së shumti deri në moshën 26 vjeçare. të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.		
11.10	Përqindja e ndërtesave të banimit që kanë: (a) traun e hyrjes (b) një ashensor (c) sinjalizimi zanor në ashensor të ndarë sipas vendbanimit në të cilin ndodhet objekti i banimit.		
11.11	Përqindja e (a) popullsisë që ka raportuar diskriminim në zonën e banimit tek institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm bazuar në një karakteristikë të mbrojtur të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit. (b) mendime pozitive të marra nga institucionet kompetente sipas një karakteristike të mbrojtur në zonën e banimit.		
11.12	Përqindja e buxhetit të ndarë nga shteti/bashkitë për banim për grupe të ndryshme, e ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.		
12.	**Qasja në mallra dhe shërbime**		
12.1	Shkalla e pjesëmarrjes së grave dhe vajzave që	administrative, Anketa	

	1) kanë nevojë 2) përdorin shërbime në lidhje me shëndetin seksual dhe riprodhues, duke përfshirë: (a) akses në shërbimet gjinekologjike (b) akses në shërbimet e ndërprerjes së shtatzënisë (c) shërbimet që lidhen me periudhën pas lindjes të ndara sipas përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.		
12.2	Përqindja e personave që i nënshtrohen diskriminimit të cilëve u është mohuar aksesi në objektet në (i) pronësinë publike ose (ii) private, duke përfshirë: (a) pishina (b) shtëpitë e lojërave (c) restorantet dhe baret (d) bankat (e) të tjera të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit	Anketa	
12.3	Përqindja e personave që i nënshtrohen diskriminimit të cilëve u është mohuar aksesi në transport në (i) pronësi publike ose private të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit	Anketa	
12.4	Përqindja e njerëzve nga popullsia e përgjithshme të cilëve u është mohuar aksesi në shërbimet publike si rezultat i shërbimeve të papërshtatshme, të paarritshme dhe të padisponueshme që lidhen me: (a) paaftësinë e personit	administrative	

	(b) barrierat gjuhësore (c) mungesën e një shërbimi shtesë të nevojshëm për të realizuar një shërbim tjetër (për shembull, transporti publik) të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.		
12.5	Përqindja e personave 1) të regjistruar dhe/ose 2) të licencuar si ofrues të shërbimeve të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
12.6	2.6 Përqindja e: (a) popullatës që ka raportuar diskriminim në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm bazuar në një karakteristikë të mbrojtur në fushën e aksesit në mallra dhe shërbime të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar), mosha dhe vendi i banimit . (b) mendime pozitive të marra nga institucionet kompetente sipas një veçorie të mbrojtur në fushën e aksesit në mallra dhe shërbime.	administrative	
12.7	Përqindja e buxhetit të alokuar nga (a) shteti (b) komuna (c) ofruesi i shërbimit (d) furnizuesi i mallrave për të mundësuar përshtatjen ose aksesin e duhur të mallit ose shërbimit për grupe të ndryshme përdoruesish.	administrative, Anketa	

13.	Bujqësia, ndryshimet klimatike dhe mjedisi		
13.1	Përqindja e familjeve/personave të angazhuar në (i) bujqësi dhe (ii) prodhim ushqimi sipas sektorëve të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
13.2	Përqindja e njerëzve që përdorën (a) subvencionet bujqësore (b) subvencione kapitale në 12 muajt e fundit të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.		
13.3	Përqindja e njerëzve që kanë përdorur subvencione për shkak të dëmeve të pësuar në 12 muajt e fundit si rezultat i ndryshimeve klimatike dhe/ose fatkeqësive natyrore, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit		
13.4	Përqindja e personave që kanë të ashtuquajturat sigurime bujqësore të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.		
13.5	Përqindja e personave të zhvendosur nën ndikimin e ndryshimeve klimatike / dhe/ose fatkeqësive natyrore, e ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.		

13.6	Përqindja e buxhetit të alokuar nga (i) shteti dhe/ose (ii) komuna për familjet dhe për: (a) përshtatje ndaj ndryshimeve klimatike (b) zbutjen e pasojave të ndryshimeve klimatike	administrative, Anketa	
13.7	Përqindja e buxhetit të ndarë nga shteti për familjet aktive në sektorët më të prekur nga ndryshimet klimatike, e ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
13.8	Përqindja e [28] familjeve/personave të prekur nga varfëria energjetike e ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
13.9	Përqindja e buxhetit të ndarë nga (i) shteti dhe/ose (ii) komuna për uljen e varfërisë energjetike për frymë, e ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
13.10	Përqindja e familjeve dhe e personave që përdorin burime të rinovueshme të energjisë për nevojat e familjes, e ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
13.11	Përqindja e buxhetit të alokuar nga (i) shteti dhe/ose (ii) komuna për të		

28 Sipas Entit Shtetëror të Statistikave, sipas të dhënave nga Anketa e të ardhurave dhe kushteve të jetesës, pragu i varfërisë është përcaktuar në 60% të të ardhurave ekuivalente mesatare. Shkalla e njerëzve të varfër në 2020 është 21.8%.

	mbështetur kalimin e familjeve në përdorimin e burimeve të rinovueshme të energjisë për përdorues të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendit të banimit.		
13.12	Shkalla e familjeve dhe e personave që riciklojnë mbetjet shtëpiake të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
13.13	Përqindja e buxhetit të alokuar nga (i) shteti dhe/ose (ii) komuna për të mbështetur riciklimin e amvisërive për përdorues të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
13.14	Përqindja e njerëzve të papunë si rezultat i braktisjes së lëndëve djegëse fosile në industri dhe energji të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
13.15	Përqindja e njerëzve që janë ritrajnuar dhe/ose rikualifikuar si rezultat i lënies së përdorimit të lëndëve djegëse fosile në industri dhe energjisë, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
13.16	Përqindja e personave me aftësi të reduktuar të punës si pasojë e përkeqësimit të shëndetit për shkak të: (a) ndotjes së ajrit (b) cilësisë së ujit të pijshëm (c) ndotjes së tokës të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative, Anketa	
13.17	Përqindja e: (a) popullsisë që raportoi diskriminim në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm bazuar në një	administrative	

	karakteristikë të mbrojtur në një zonë tjetër dhe i referohet mjedisit dhe ndryshimeve klimatike të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendit të banimit. (b) mendime pozitive të marra nga institucionet kompetente sipas një karakteristike të mbrojtur në një zonë tjetër dhe i referohet mjedisit dhe ndryshimeve klimatike.		
14.	**Ekonomia dhe Financat**		
14.1	Të ardhurat mesatare mujore për person, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	Administrative Anketa mbi strukturën e fitimeve, treguesi tashmë është llogaritur dhe publikuar në faqen e Eurostat-it	
14.2	Mos ekspozimi ndaj rrezikut të varfërisë, i ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	Administrative Studimi i të ardhurave dhe kushteve të jetesës, treguesi tashmë është llogaritur dhe publikuar në faqen e Eurostat-it.	
14.3	Shkalla e barazisë (Gini), e ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	
14.4	Numri i subjekteve afariste në 12 muajt e fundit që (i) janë krijuar sërish dhe (ii) janë mbyllur, të ndara sipas (a) sektorit (b) formës ligjore të regjistrimit (c) personave juridikë dhe (d) personave fizikë.	administrative	
14.5	Struktura e personave që kanë trashëguar pasuri të paluajtshme në 12 muajt e fundit, e ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	ZSHS
14.6	Përqindja e pjesëmarrjes së anëtarëve në (i) bordet drejtuese, (ii) bordet mbikëqyrëse, (iii) bordet e drejtorëve në kompanitë të listuara më lartë (iv) bankat dhe (v) Banka Kombëtare e Maqedonisë së Veriut, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike , paaftësisë (po/jo dhe lloji i paaftësisë), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Indeksi i Barazisë Gjinore. Indikatori llogaritet si pjesëmarrje e anëtarëve në bordet drejtuese, borde mbikëqyrëse apo borde drejtuese në kompanitë e listuara më lartë, në totalin e popullsisë së vendit 18+ vjeç. Të dhënat janë të disponueshme në data- bazën për gratë dhe burrat në procesin e vendimmarrjes të Institutit Evropian për Barazi Gjinore (EIGE).

14.7	Numri i shërbimeve komerciale të ofruara në 12 muajt e fundit, i ndarë sipas llojit të shërbimit, zonës dhe përdoruesve, (i) persona juridikë ose (ii) persona fizikë, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe lloji i aftësisë së kufizuar), mosha dhe vendi i banimit.	administrative	ZSHS
14.8	Numri i shërbimeve financiare të aksesueshme për personat me aftësi të kufizuara shqisore në 12 muajt e fundit.	administrative	
14.9	Konsumi përfundimtar i energjisë elektrike në amvisëri, i ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	ZSHS, Konsumi i energjisë në familje, i disponueshëm në:Државен завод за статистика - публикација: Потрошувачка на енергенти во домаќинствата, 2019 (stat.gov.mk)
14.10	Përqindja e: (a) popullsisë që raportoi diskriminim në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm në bazë të një karakteristike të mbrojtur në një zonë tjetër dhe i referohet ekonomisë dhe financave të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, paaftësisë (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendi i banimit. (b) mendime pozitive të marra nga institucionet kompetente sipas një karakteristike të mbrojtur në një fushë tjetër dhe i referohet ekonomisë dhe financave.		

15.	**Kultura**		
Nr.	**Indikatori**	**Burimi i të dhënave**	**Shënim**
15.1	Numri i (a) projekteve në fushën e kulturës (b) bartësve të projekteve në fushën e kulturës (c) veprave dhe (d) ngjarjeve të cilat financohen nga buxheti i shtetit nëpërmjet (i) Ministrisë së Kulturës, (ii) institucioneve dhe institucioneve të tjera publike kulturore dhe (iii) NJQV-ve, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendit të banimit.	administrative	LK parashikon interesin individual për kulturën (neni 6), interesin lokal për kulturën (neni 7) dhe interesin kombëtar për kulturën (neni 8).
15.2	Numri i (a) autorët e librave të botuar dhe (b) përkthyesit e librave të botuar të cilat financohen nga buxheti i shtetit nëpërmjet Ministrisë së	administrative	Veprimtaritë në fushën e kulturës, në kuptim të këtij ligji, janë veprimtari për botim dhe veprimtari për mbrojtje dhe përdorim (neni 45 i LK).

	Kulturës, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.		
15.3	Numri i (a) autorët e librave të botuar dhe (b) përkthyesit e librave të botuar të cilat financohen nga buxheti i shtetit nëpërmjet Ministrisë së Kulturës, të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	ZSHS
15.4	Numri i anëtarëve në bordet drejtuese dhe drejtorëve në institucionet që kryejnë veprimtari në fushën e kulturës, i ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar) dhe vendbanimit.	administrative	Organet e institucionit kombëtar janë drejtori dhe bordi drejtues (neni 27 i LK).
15.5	Përqindja e personave të cilëve u është dhënë (a) çmim dhe mërënjohjet republikane në fushën e kulturës ose (b) bursë në fushën e kulturës të ndara sipas gjinisë/gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit.	administrative	Përcaktuar nga LK (neni 2 paragrafi 1 pika 7 dhe 8).
15.6	Përqindja e objekteve që strehojnë institucione kulturore që janë të aksesueshme për personat me aftësi të kufizuara.	administrative	Rekomandim i përgjithshëm nga viti 03.12.2021.
15.7	Numri i punonjësve në një institucion që ushtron veprimtari në fushën e kulturës (a) shtetëror dhe të ngjashme(i) nacional ose (ii) lokal (komunë-qytet) ose (b) privat, të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë së kufizuar (po /jo. dhe lloji i aftësisë së kufizuar), mosha dhe vendbanimi.	administrative	Sipas LK, institucioni, sipas themeluesit, mund të jetë privat ose publik. Institucioni publik mund të jetë vendor kur themelohet nga njësia e vetëqeverisjes lokale (komuna-qyteti) ose kombëtar kur themelohet nga shteti (neni 20 para. 1 dhe 2). Të drejtat e punonjësve rregullohen nga LK (nenet 76-78).
15.8	Përqindja e: (a) banorë që kanë raportuar diskriminim në institucionet kompetente në 12 muajt e mëparshëm në bazë të një karakteristike të mbrojtur në fushën e kulturës të ndarë sipas gjinisë, përkatësisë etnike, aftësisë	administrative	Para KPMND, AP, inspektorateve, gjykatave. Secili ka të drejtë, pavarësisht nga mosha, arsimi, përkatësia fetare, etnike ose përkatësi tjera për krijimtari të lirë, joprofesionale ose profesionale, si dhe të drejtë pavarësisht nga

	së kufizuar (po/jo dhe llojit të aftësisë së kufizuar), moshës dhe vendbanimit. (b) mendime pozitive të marra nga institucionet kompetente sipas një tipari të mbrojtur në fushën e kulturës.		mosha, arsimi, përkatësia fetare, etnike ose përkatësi tjetër në arsim në fushën e kulturës. (neni 4 paragrafi 1 LK).

16. SHTOJCA 3. ANALIZA TEMATIKE

Analiza tematike për mbledhjen e të dhënave për promovimin e barazisë dhe parandalimin e diskriminimit, Dr. Risto Karajkov, përgatitur për nevojat e Misionit të OSBE-së në Shkup, 2019 (e përfshirë si dokument shtesë). Analiza e plotë Tematike gjendet në faqen e internetit të ADI www.adimacedonia.org

Publisher: **Association for Democratic Initiative (ADI)**
Blvd. Brakja Gjinoski 61/3, Gostivar
Web: www.adimacedonia.org

Authors: **Risto Karajkov, Ph.D**
Neda Chalovska

Translation and proofreading: **ADORA** DOOEL

This publication was prepared with the support of the European Union. The contents of the publication is the sole responsibility of the Association for Democratic Initiative and do not necessarily reflect the views of the European Union.

METHODOLOGICAL MANUAL FOR DATA COLLECTION TO MEASURE DISCRIMINATION IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

Gostivar, January 2025

CONTENTS

1. Introduction 175
2. Types of discrimination measurement systems 176
2.1. Centralized discrimination measurement system 177
2.2. Decentralized discrimination measurement system 177
3. Stable system and longitudinal measurement 178
3.1. Conclusion 180
4. Disaggregation on discriminatory grounds 181
4.1. Controversies over some types of sub-items 182
4.2. Brief case study: Brazil 182
4.3. Data according to the difficulty of their provision 183
4.4. Optimal number of discriminating bases 184
4.5. Brief Case Study: Identity Complexities 186
4.6. Obligation to collect disaggregated data by law 187
4.7. Conclusion 188
5. Administrative data from competent institutions 189
5.1. Data according to the purpose for which it is collected 189
5.2. Selection of discriminatory grounds 191
6. Start of measurement 194
7. Existing vs. New Data 195
7.1. Conclusion 196
8. Relying on several different types of data 196
9. Data crossing 199
10. Proposed indicators for measuring discrimination 201
11. Analysis 202
12. Summary of recommended steps 203
13. Annex 1. Form of discriminatory grounds 204
14. Annex 2. List of proposed indicators 205
15. Annex 3. Thematic analysis 205

1. INTRODUCTION

The following text[29] is a proposal for a methodology for collecting data for measuring discrimination in North Macedonia. The text should serve as a set of guidelines for the work of the Commission for Prevention and Protection from Discrimination (hereinafter: The Commission) in accordance with the Law on Prevention and Protection from Discrimination, as well as for state authorities and other legal entities.

The text is a product of six workshops and consultations that were conducted within the framework of the project "Equality through the prism of statistics", implemented by the Association for Democratic Initiatives (ADI) from Gostivar and HOPS - Option for a healthy life Skopje, and financially supported by the European Union under the grant program "Support to civil society", the European Instrument for Democracy and Human Rights. The workshops were conducted in the period February-March 2024.

However, the text should not be considered the final, definitive methodology for collecting data to measure discrimination. First of all, it can serve as a framework of guidelines and recommendations, that is, as a kind of menu or manual (and accordingly the title of the document), from which the authorities will take those recommendations that they consider the most relevant.

In that sense, methodology can and should be further discussed and determined by the Commission in accordance with its mandate, in consultation with the state authorities responsible for data collection in this area. The recommendation is that it be done in a process of continuous debate. Collecting data to measure discrimination is a continuous process that spans years and decades. It is quite natural that parts and components of the methodology are subject to changes and upgrades in that process.

The text is written in the form of concise guidelines and recommendations. It contains a brief elaboration of some of the basic concepts and issues involved in the international debate on this topic, but does not include a detailed description of the concepts or the many related issues. The approach is directed by the goal: to offer the Commission and other state authorities an easy-to-read document with clear guidelines and recommendations that should be further refined For more detailed

29 The basis for the text is the document Proposed methodology for collecting data for measuring discrimination in North Macedonia prepared by Dr. Risto Karajkov for the needs of the OSCE Mission in Skopje in 2020. That document was prepared in the period before the re-promulgation of the Law on Prevention and Protection from Discrimination, and before the constitution of the Commission.

information on these topics, it is suggested that this text be used together with the text: Thematic analysis for the collection of data for the promotion of equality and prevention of discrimination, Risto Karajkov, OSCE Mission in Skopje, 2019 (Annex 3 to this document). This analysis contains more detailed discussions of some key issues in the debate about data collection to measure discrimination. The two texts are closely complementary in content.

An integral part of this methodology is the template for protected bases (Annex 1), as well as the comprehensive proposed list of indicators (Annex 2) for measuring discrimination by area. The proposed list contains a significant number of indicators, and it is possible that the authorities will not be able to implement it in full soon. It is possible, following the experience of other countries, to start collecting data for some of those indicators, and then to upgrade the system, with constant addition of indicators.

Proposal The methodology contains concise information and guidelines regarding the types of possible systems for measuring discrimination, the basic characteristics of a national system for measuring discrimination with an emphasis on the need for permanence and a long-term approach, and of course the basic need to collect disaggregated data divided on key discriminatory grounds.

2. TYPES OF DISCRIMINATION MEASUREMENT SYSTEMS

The system for measuring discrimination is a coherent set of indicators from several areas that reflect certain situations that are important for measuring discrimination in a society. A key quality of these indicators is that they are disaggregated, that is, broken down according to one or more discriminatory bases.

EXAMPLES:

Area	Discriminatory grounds	Indicator
Education	Gender	structure for students enrolled in a certain level of education on an annual basis
Education	Ethnicity	structure for students enrolled in a certain level of education on an annual basis
Education	Ethnicity	ethnic structure of employees in public administration

2.1. A CENTRALIZED DISCRIMINATION MEASUREMENT SYSTEM

The discrimination measurement system can be centralized or decentralized. A centralized system exists when the measurement of discrimination at the national level in all relevant areas is carried out by one or more coordinated bodies. Within the framework of this system, all relevant indicators are defined, the data needed to fill in the indicators, the method of their collection, and the bodies and authorities competent to collect them. The whole process, starting from the definition of the system, the collection, processing and analysis of data is carried out within the framework of this system. Today, only limited examples of such systems still exist in the world.

2.2. DECENTRALIZED DISCRIMINATION MEASUREMENT SYSTEM

A decentralized system exists when several different institutions and organizations measure discrimination in their area, at different levels (ex. regional, national, local, etc.), and in different ways, using different methodologies that are not mutually coordinated.
For example, the Ministry of Education and Science measures discrimination in the field of education, either only in primary, or only in higher education. The Ministry of Labor and Social Policy measures the situations in its

jurisdiction, an agency with jurisdiction in the area of housing conducts measurements in their area etc.

Decentralized measurement of discrimination is common international practice. In many countries there are a large number of different measurements carried out by different institutions and organizations, using different methodology, with different periods of data collection, etc.

Centralized and decentralized systems are not mutually exclusive. The existence of a centralized system for measuring discrimination does not exclude different individual measurements from various organizational structures.

Both systems are conceptual models. Combinations are possible. For example, a system that provides flexible coordination between the work of two or more institutions and organizations that independently measure discrimination in their field of action.

It can be assumed in a situation where the Commission will establish a system and start with the continuous collection of data to measure discrimination, but there will still be separate efforts/measurements in certain areas carried out by, for example, civil society organizations (CSOs, which are particularly interested in that particular area or indicators. It is not necessary that those measurements be coordinated, although that possibility can be taken into account. The Commission will further consider whether such data can be included in its report (annual, biennial, etc.)) which is usually the key product of the discrimination measurement system.

3. STABLE SYSTEM AND LONGITUDINAL MEASUREMENT

The key quality of the system for measuring discrimination is its stability, i.e. immutability in the long term. This means that once the indicators and the methodology for collecting the data to fill in those indicators have been determined, they are always collected in the same way with the established periodicity, for a long period of time. This allows comparability over time. If there are changes in the model, for example, in the indicator or in the way that data is collected, comparability will be impaired.

Measurements that are carried out without regular periodicity,

occasionally, or only once (so-called cross-sectional), can be useful for reflecting the ongoing, current situation, but do not allow longitudinal (over a longer period) comparability. This means that they cannot reflect the trend, that is, say whether the situation in a certain area is improving or worsening.

The permanence, that is, the long-term stability of the system, is one of the most important features of the discrimination measurement system. Regardless of whether there will be one centralized system, or there will be several separate systems in different areas, it is important that they are stable in the long term, that is, that the measurement is carried out on the basis of the same indicators and that the data is collected using same methodology for a number of years. It is understandable that this system quality is more difficult to achieve in a decentralized system, where different entities would be interested in sovereign control over their methodologies. In those conditions, much greater coordination between the entities is needed, which is not easy to achieve.

The stability of the system presupposes: a) long-term commitment of the institution to collect data on monitoring discrimination in a methodologically sound manner, b) providing financial resources for the collection of the data in the long term.

Area	Discriminatory grounds	Indicator
Access to goods and services	Ethnicity (focus on Roma)	% of Roma who have been rejected entry in a coffee bar/restaurant in the last year

The example still reflects the everyday reality of the Roma in North Macedonia. Several different variants of this indicator are possible. Also, there are different ways to collect this data. For example, a) a regular survey with Roma, b) an experimental method through the so-called testing of a situation (through observation of a created situation of discrimination).

What is crucial is the following: once the data collection methodology is established, it should not be changed; must remain the same in the long run.

The methodology includes (if the data collection method is a survey): a detailed sample, a specific questionnaire, a detailed way of administering (implementing) the questionnaire. And small changes in the methodology, e.g. changing the number of respondents by city, changing the age or gender structure of the respondents, as well as the way the questionnaire is administered, can impair comparability.

The stability of the discrimination measurement system also depends on the types of data included in it. The data collected through a survey (interview with a respondent) can be collected directly by the competent institution through cooperation with a contractor, or for example with the State Statistics Office (SSO), and in that context a tighter control over the collection methodology is possible. But if the system relies to a great extent on administrative data collected by various institutions within the framework of their regular operations, it is possible that some of the institutions will make changes in the way of collection over the years. That is a moment that must be taken into account and controlled by the competent institution for measuring discrimination. This does not mean that the competent institution, in our context the Commission, should pay attention to certain changes in the data and if illogicalities are perceived, it may decide not to use certain categories of data, or replace them with others. Closer coordination with the collecting institution, whose data is used to measure a certain dimension of discrimination, is certainly possible.

3.1. CONCLUSION

Once the indicators for measuring discrimination and the methodology for data collection have been determined – it must be ensured that they will be collected in an identical manner in the long term. It can be noted that the addition of new indicators to the system does not impair the comparability of the already existing indicators. But any change to the already existing indicators or methods of data collection is not recommended.

This indicates that the determination of the final indicators should not be approached hastily and with a short-term approach. It is better to think about the system for a long time with the involvement of all stakeholders because once it is established, even small changes are unfavorable. In that direction, regular consultations, for example on an annual or 2-year basis, between the key stakeholders, which would discuss important issues of importance for the system and data collection, are desirable.

4. DISAGGREGATION ON DISCRIMINATORY GROUNDS

A key quality of indicators and data is that they should be disaggregated on discriminatory grounds. Disaggregation of data by prohibited[31] grounds is a key prerequisite for successfully measuring discrimination in any society. It is necessary to enable assessment of the situation of persons who are at risk of discrimination on a certain prohibited basis or grounds, or in other words, belong to a category of citizens who usually appear as victims of discrimination. The comparison is usually made with other categories of citizens who are not normally at risk of discrimination, and/or with the national (regional, etc.) average.

Discriminatory grounds	Person category (variable value)
Gender	Male and female. It is generally accepted that women are usually more exposed to discrimination in many areas.
Ethnicity	Macedonian, Albanian, Turk, Roma, Serbian, Vlav, etc. According to the constitutional classification. It is generally accepted that citizens from non-majority communities are usually more exposed to discrimination in multiple areas
Language	In North Macedonia, to a large extent (but not completely) it overlaps with ethnicity.
Disability	A person without a disability and a person with a disability. There is a categorization according to type and degree of people with disabilities.

A significant part of the work for setting up a system for measuring discrimination in any country refers to ensuring the disaggregation of data according to discriminatory grounds.

31 The terms prohibited, discriminatory, and protective grounds are used as synonyms in order to avoid lexical monotony of the text. All three terms mean the same thing and are all in use in comparative practice

4.1. CONTROVERSIES SURROUNDING SOME TYPES OF DATA

This can be a significant problem in a number of countries where some of this data is considered private and its collection is not permitted or considered culturally unacceptable.

For example, in many countries in Western Europe, data on ethnic origin is not collected. The reason is that this data is considered the private domain of the citizen and its collection is considered a breach of privacy. This cultural attitude in some countries stems from traumatic historical experiences of persecution of citizens on ethnic grounds, which was possible precisely because ethnic or religious identity was public information.

In some countries, the resistance to collecting data on ethnicity stems from a national ideology of building a homogeneous national identity, or (historically) from the ideology of hegemony of a certain identity over others.

The reasons for not disaggregating data can be different, but the result is the same. If there is no disaggregated data (by basis of cultural identity, ie ethnic, religious, etc.) measuring discrimination on that basis, which is usually one of the most entrenched in many societies, will not be possible.

4.2. SHORT CASE STUDY: BRAZIL

EXAMPLE: Collecting disaggregated data in Brazil

In the history of the debate, the example of Brazil is interesting, where the authorities refused to collect data disaggregated by race for a period of several decades (1960s-1980s), from a position of national political ideology that Brazil is a "non-racial" democracy and that race does not influence on the socio-economic position of the citizen in society. When, after strong pressure from the academic community and civil society, the authorities finally began to collect disaggregated data (the first disaggregated survey was done on the labor force), the results were devastating. The ideology of racial equality was torn apart. The analyzed data showed that the darker the skin color of the individual, as a morphological basis for cultural (not formal normative) definition of racial identity, the worse his socio-economic condition in society.

4.3. DATA ACCORDING TO THE DIFFICULTY OF SECURING THEM

From the point of view of the possible difficulties associated with ensuring disaggregation on discriminatory grounds, we are talking about data for which there are difficulties or there are no difficulties in collecting disaggregated data.

FOR EXAMPLE:

Discriminatory grounds	Existence of disaggregated data	Condition in North Macedonia
Gender	It means gender assigned at birth. It does not include gender identity. Usually not a problem. Sex-disaggregated data are routinely collected (or can be collected) in all countries.	Sex-disaggregated data are collected routinely for a number of indicators.
Ethnicity, race	A subject of controversy in many countries. In some countries it is not allowed to collect on the basis of the right of affiliation; in some countries they are deliberately not collected because the official ideology claims that they are not relevant, etc.	In North Macedonia, collecting data disaggregated by ethnicity is usually not a problem. Citizens routinely declare ethnicity and this is not considered problematic. However, sharing data on the ethnicity of citizens, for example between institutions, is not allowed. The storage of data on ethnicity in databases is also strictly regulated. However, this does not mean that this issue is completely closed.[32]
Disability	Problems are possible. They are usually the result of different definitions of disability used by different institutions or organizations that collect data. The scope of the definition of disability is different from the aspect of social protection (narrower personal scope) versus anti-discrimination (broader personal scope).	Few data exist that are disaggregated by disability.

In July 2023, the Constitutional Court of the Republic of North Macedonia temporarily abolished the column for ethnicity in the birth certificates of citizens, which was prescribed by the Guidelines for birth books. See for example, Constitutional Court – the ethnic affiliation column in the statements will not be valid temporarily, Radio Slobodna Evropa, July 5, 2023, https://www.slobodnaevropa.mk/a/32490240.html. This is a familiar situation in international practice regardless of the ideological drive for the restriction. Somewhere is the assumed defense of multiculturalism, protection of minority communities, somewhere is hidden or open nationalism.

Sexual orientation	It is a common problem in almost all states. These data exist in a small number of countries. And in those countries where data are collected for this indicator, they are few, they are collected just recently, and a relatively small number of citizens are willing to provide the data.	Remarkably little data exists. Collecting data disaggregated on this basis is extremely difficult.

Disaggregation is not a goal in itself. It is needed as a quality of the indicators that are part of the discrimination measurement system. For example, if the measurement is carried out on the basis of 40 indicators covering several key areas (ex. life, security, education, employment and income, health, housing, etc.), it is necessary to break them down according to discriminatory grounds

4.4. OPTIMAL NUMBER OF DISCRIMINATING GROUNDS

In practice, it is difficult to expect that each indicator of interest will be broken down by all discriminating bases of interest. There needs to be a breakdown by key discriminatory grounds that are most relevant in a given national context.

EXAMPLE: The indicator "structure of enrolled students at a university in the current year" cannot be expected to be broken down on all discriminatory grounds. It is filled in from the administrative data for student enrollment. The student enrollment database form may contain a number of discriminatory grounds, but probably not all, such as sexual orientation. Even if data is requested, the collection of which is problematic or controversial, subjects will not provide that data, or under duress, will provide inaccurate data. For those reasons, it is not effective to request data under duress, especially if it concerns the private sphere of the citizen.

The breakdown will be relevant from the moment the template is introduced hereafter.

For some indicators that are populated with administrative data, it would be problematic to insist on disaggregation by all, or most, of the discriminatory grounds.

EXAMPLE: The "average life expectancy" indicator can be potentially of great importance. Several variants of this indicator are possible. The example of this indicator in the United Kingdom is often mentioned in the international

debate on measuring discrimination. Because the deceased person's death certificate template does not contain a value for the ethnicity variable, it is not possible to use it to analyze equality in British society. It is quite clear that the form of data required to compile a death certificate cannot require data disaggregated on many of the discriminatory grounds. At the same time, disaggregated data for this variable (indicator) currently does not exist even in North Macedonia (it is collected from the register of deceased persons).

In the Republic of North Macedonia, the discriminatory grounds are listed in Article 5 of the Law on Prevention and Protection from Discrimination.

The provision of Article 5 entitled "discriminatory basis" reads:
“Any discrimination based on race, color, origin, national or ethnic origin, sex, gender, sexual orientation, gender identity, belonging to a marginalized group, language, citizenship, social origin, education, religion or religious belief, political belief, other belief, disability, age, family or marital status, property status, health status, personal quality and social status or any other basis (hereinafter: discriminatory basis) is prohibited."

Article 5 of the Law contains 23 discriminatory grounds shown below, and then adds the general definition for an open list of grounds "or any other grounds" which allows the addition of other grounds.
Number of prohibited grounds in Article 5 are:
"(1) race, (2) skin color, (3) origin, (4) national or ethnic origin, (5) sex, (6) gender, (7) sexual orientation, (8) gender identity, (9) belonging to a marginalized group, (10) language, (11) citizenship, (12) social origin, (13) education, (14) religion or religious belief, (15) political belief, (16) other belief, (17) disability, (18) age, (19) family or marital status, (20) property status, (21) health status, (22) personal characteristics and (23) social status..."

The exhaustive listing of the possible bases of discrimination is justified from the aspect of the individual protection of the citizen. However, a review of the range of discriminatory grounds points to the following conclusions of significance for the collection of discrimination data.

First, it is obvious that the basics are too much to be incorporated into most data collection forms by a public institution. One can imagine what it would look like if a health institution that collects data on the health status of citizens (for example, at the moment when the citizen came for a health check-up) had to collect data on all these prohibited grounds so that they could then be cross-referenced with an indicator from the area of citizens' health or health care.

The law lists a large number of discriminatory grounds in order to cover the entire range of grounds on which a citizen can report

discrimination to the Commission. For the purposes of these applications, it is logical to list all possible bases and to leave an open space for unmentioned bases. However, when the bases are needed to disaggregate the data in other areas such as education, health, housing, income, etc., it is clear that only a few of the most important discriminatory bases can be used (Annex 1. Form for discriminatory bases).

Possible disproportionalities that will be determined from the data and that refer to key discriminatory grounds can be subject to interpretation from the aspect of discrimination.

It should be underlined that interpretation is required in each case. The fact that, for example, men are more susceptible to cardiovascular diseases than women in the Republic of North Macedonia (RSM), or more broadly, the fact that men on average have a shorter life expectancy than women does not necessarily mean that the cause is discrimination, and in general, it is not considered that that is the reason. However, if the indicator shows, for example, that the rate of cardiovascular diseases is higher in an ethnic group (ex. Roma), compared to the national average, then that indicator deserves attention and further analysis.

Second, for some of the bases, primarily due to the fact that they are not relevant in the Macedonian context, the interpretation may be unclear. For example, the base "skin color". It is quite possible for a citizen of a country from Asia or Africa to be prevented from entering a coffee bar in North Macedonia because he has a different skin color. However, if a Macedonian citizen is asked to define his skin color, confusion may arise. In the internal, national context, doubts arising from the intertwining of the cultural-identity and morphological characteristics of the individual are possible.

4.5. A SHORT CASE STUDY: IDENTITY COMPLEXITIES

EXAMPLE: Complexities associated with data collection disaggregated by cultural identity

Identity bases are an extremely complex matter, especially from the point of view of international comparability (which is hardly possible) and also within individual countries. The reasons are more.

In recent history many countries have abandoned old racial classifications (eg white race, black race, etc.) that are considered racist from today's perspective. In many countries in the world, the use of the very term "race" is unacceptable. However, some states have retained the old racist classifications of the population in order to use them as an instrument to promote equality (eg USA and South Africa). In some countries, the term

"ethnic" is used to denote an identity that in other countries is considered racial, and vice versa.

Furthermore, in today's global society the multiplicity of multi-cultural (mixed) identities, combined with the principle of identity self-determination (as opposed to former determination by a third party[33]) makes the area of defining cultural identity even more complex.

North Macedonia is not an exception to the historical trend. Until recently, there was a "Yugoslav" identity that was treated as ethno-national; more recently the term minority was replaced by the term non-majority, the term nationality by the term "community".

These examples are cited to illustrate how potentially sensitive and complex the work associated with collecting identity-disaggregated data is. Third, some of the prohibited grounds listed in the law are generally defined, such as: "origin", "social origin", "other belief", "personal property". The specific substance of the prohibition in these cases is not clear. Again, it should be underlined that from the point of view of protecting the citizen and the individual, all these bases are important. However, they cannot be used as variables for mass data collection without further operationalization.

4.6. OBLIGATION TO COLLECT DISAGGREGATED DATA BY LAW

Conclusion: Further interpretations and guidance are needed by the Commission.

In connection with the grounds stated in Article 5, is also the provision of Article 3, paragraph 4 of the Law, which refers to the obligation to collect data.

Article 3 of the law regulates its application and reads:

“Article 3”

Application of the Law

(1)This law applies to all natural and legal persons.

(2) This law is applied by all state authorities, authorities of local self-government units, legal entities with public powers and all other legal and natural persons in the area of: work and labor relations; education, science and sports; social security, including the area of social protection, pension and disability insurance, health insurance and health care; judiciary and administration; housing; public information and media; access to goods and services; membership and activity in political parties, associations, foundations, trade unions or other membership-based organizations; culture; and all other areas.

33 A practice that is not excluded in the RSM. For example, if a student "looks" like a Roma, it may happen that the teacher "writes" him as a Roma

(3) The entities from paragraph (2) of this article have the obligation to undertake measures or actions for the promotion and advancement of equality and prevention of discrimination.
(4) All entities that are obliged by law to collect, record and process data, have the obligation to display this data according to the discriminatory grounds from Article 5 of this law, relevant in the area, and with the aim of promoting and advancing equality and prevention of discrimination."
In general, Article 3, paragraph 4, determines that all legal and natural persons who are obliged to collect data should disaggregate them according to all discriminatory grounds. Obviously, as it stands, this provision cannot be applied in its entirety.

It is necessary for the Commission to work out several aspects:
First, what does the provision of paragraph 4 specifically refer to regarding the legal duty to "collect, record and process data". Is, for example, an adult education center that holds accredited training courses for hairdressers, for example, and which collects data on trainees that it needs in its work, is it obliged to collect them on the discriminatory grounds of Article 5?

Countless such examples and questions are possible.
Second, how is this data "collected, recorded and processed"? If it is done in a format (ex. on paper or in a notebook, or in a Word document), that data can hardly be used and processed.

What is alleviating is that the provision of Article 3, paragraph 4 also contains the direction "relevant in the area", in the sense that natural and legal persons should break down data according to those discriminatory grounds that are relevant in the area. This provision, on the one hand, is facilitating because it frees legal and natural persons to collect data on all discriminatory grounds, which is certainly impossible. However, it requires further interpretation. The questions that arise are the following: "What are the discriminatory grounds that are relevant in the area?", as well as, "Which is the institution that will determine which grounds are relevant in which area?". All these questions and dilemmas need to be resolved before disaggregated data collection can be effectively implemented.

4.7. CONCLUSION

The Commission has considerable work ahead of it regarding the interpretation, clarification and additional elaboration of these issues, in order to effectively apply the provisions on the collection of discrimination data.

Additional clarification is needed on the specific way in which this will be achieved, for example, a rulebook or manual prepared by the

Commission or adoption of additional by-laws.
In any case, the Commission has considerable work ahead of it which may last for months or even years.

In any case, the provision "relevant in the area" gives the Commission room for maneuver in deciding in each of the areas on which grounds the collection of disaggregated data is relevant.

5. ADMINISTRATIVE DATA FROM COMPETENT INSTITUTIONS

In relation to the previous issue surrounding the obligation of legal and natural persons to collect data, it is important to emphasize something else. It refers to the type of data that the holders of the obligation are obliged to collect.

From the ongoing debate concerning the methodology for collecting data on discrimination, it emerges that there is ambiguity around the basic question:

What are the data that the bearers of the obligation, and above all the public institutions, are obliged to collect?

According to some interpretations that are present in the debate (part of which preceded this text), we are talking about new data that the institutions would be obliged to collect with the specific purpose of measuring discrimination.

Some of the other interpretations present in the debate are as follows:

a) That the State Statistics Office should fulfill the obligation for other institutions as well or that it should help them in the process,

b) That the obligation refers to the measurement of discrimination within the institution,

c) That the obligation refers to data on the so-called "fair representation". etc.

5.1. DATA ACCORDING TO THE PURPOSE FOR WHICH IT IS COLLECTED

Given the central importance of this issue, it is important to provide further interpretation.

In the international debate, the division of discrimination data in terms of the purpose for which they were collected is accepted. According to that division there are two types:

a) data collected directly for the purpose of measuring discrimination, and
b) data that is collected for another purpose (ex. in the field of health, education, employment, etc.) but which under certain conditions can be used to measure discrimination.

For example, in the field of education, these data are collected to monitor the status of education (encompassed, enrollment, graduation, GPA, etc.).

In the field of health, these data are collected in order to monitor the conditions in the field of health (health status of the population, present diseases, mortality factors, etc.).

So this data is not collected for the purpose of measuring discrimination. An example of data collected directly to measure discrimination is a survey (general or with a focus on vulnerable groups) about recent experiences with discrimination and/or the perception of discrimination in society.

It is generally accepted that in most countries in the world very little data is collected specifically to measure discrimination. As such, these data are essential for reflecting many aspects of discrimination in a society, but are far from sufficient.

It is advantageous that the vast mass of other data regularly collected in every society for other purposes (ex. in health, education, etc.) can under certain conditions be used to measure discrimination. The basic requirement is that those data be broken down on discriminatory grounds.

In this regard, when we talk about the obligation, first of all, of public institutions to "collect, process and record" data - THERE IS NO WORD ABOUT NEW DATA. These are data that institutions collect as part of their regular operations in their field of activity (ex. education, health, employment, etc.) and for specific purposes relevant to the institution. However, even though these data are not collected for the purpose of measuring discrimination, they can be used to measure discrimination if they meet the specific requirement of being disaggregated on discriminatory grounds.

It should be noted that this does not constitute a restriction for any particular institution, if it decides, to collect new data specifically aimed at measuring certain aspects of discrimination. It is certainly an open possibility.

However, the purpose of the obligation to collect data to measure discrimination, which is also subject to our law, is to take advantage of the wealth of data that is regularly collected for other purposes. That first and foremost requires their breakdown on discriminatory grounds.

Conclusion: The first and basic step is the introduction of a template for disaggregating the data that the institutions collect within the

framework of regular operations, according to discriminatory grounds. The duty to specify the grounds "relevant in the area" out of a total of 23 stated grounds in the law belongs to the Commission, or possibly to the legislative authorities (specifically the Legislative-Legal Committee in the Parliament).

5.2. SELECTION OF DISCRIMINATORY GROUNDS

A recommendation from the author of this methodology, based on the discrimination situation in the Republic of North Macedonia, as well as from the aspect of the possibility of effective collection of measurable data, is that the data that are regularly collected by the institutions be broken down, as a minimum, on the following bases (Annex 1. Form for discriminatory grounds):

Form for discriminatory grounds

Question/ Variable	Data that the institution collects within the framework of its regular operations, ex. How long have you been unemployed? (area: employment) Do you have a disease? (area: health) What is your property situation? (area: property) Note: The questions are illustrative examples only.					
Discriminatory grounds	gender	ethnicity	education	age	disability (to elaborate what kind)	place of residence (town/village)

The discriminatory grounds listed in the form are:
a) relevant in the Republic of North Macedonia,
b) consistent with the key discriminatory grounds in comparative practice,
c) are based on data that can actually be collected.

It is important to further clarify certain positions. The biggest controversy that followed the adoption of the law was related to the inclusion of the discriminatory basis sexual orientation. This is certainly a basis of critical importance in a society in which homophobia is extremely strong and present. However, this basis is not included in the form of discriminatory grounds because this data cannot be collected in the intended manner. Even if an effort were made to collect this type of data, the credibility of what would be collected would be questionable. This position is based on international experiences. There is a great deal of debate on this issue and presenting it more comprehensively goes beyond the purpose of this text.

Additional arguments that are inevitably connected to this question are the following. Activists may argue that including sexual orientation in the template will have an extraordinary effect on raising citizens' awareness. This is an absolutely valid argument. This is a dilemma for the Commission. What is crucial for the purposes of this methodology is that data on sexual orientation will not be collected by inclusion in the form. That data, as in the majority of other countries in the world, will have to be collected in another way. These will usually be anonymous surveys, which are usually done online.

In addition, it will be noted that the basis "property status" is also not included in the form. The variable property status of the individual is most often operationalized through the question of the amount of income. Of course, income is only part of an individual's wealth. This includes ownership of movable property and real estate, as well as other property rights. The reason for not including the basis is the impossibility to collect accurate data especially in the case where the variable needs to be filled through data collected by asking a single question, for example in an administrative form or survey. It is clear that a citizen cannot be expected, when filling out an administrative form, for example in the area of health (when he/she came for an examination), to answer questions about the property situation. Public opinion polls often ask questions about individual or household wealth in order to see differences on this basis. However, this data is generally considered less credible. A large number of citizens refuse to give an answer, and the accuracy of the answers given is questionable.

It is quite another when the specific purpose of the form (for example for requesting social assistance) or of the survey (for example the census) is to collect detailed data about the property situation of the individual or the household.

This is then done by elaborating on a larger number of variables (ex. ownership of real estate, car, washing machine, number of square meters of living space per household member, physical condition of the home, access to drinking water and sanitation, etc.).

To conclude, the question of the amount of income (discriminating basis: property status) is not included in the form because the collection of this data is often followed by difficulties. Citizens avoid the answer, deliberately give the wrong answer because they feel that the question invades their privacy, or give an answer that suits them depending on the situation.

However, it should be noted that this data can also be collected as administrative, not only as survey data. For example, the IRS has data on regular monthly incomes of citizens, as well as data on their additional incomes. The total annual income of the citizen can be seen from the

citizen's annual tax return prepared by the IRS. In some countries discrimination measurement systems combine data from survey sources with data from administrative sources. This is normally the responsibility of the national statistical institution. It conducts a survey of a (usually large) sample of citizens, and for certain variables (for which citizens are known to be less willing to provide data) it takes data from other competent institutions, for example the national tax collection service, the institution that has regular income data etc. For that to be possible, it is necessary to be able to connect data from multiple sources at the citizen level. This is possible when every citizen has a certain unique code or number. In North Macedonia it is EMBG.

This is certainly a debatable question. And specifically, the expertise of the State Statistics Office (SSO) can be of great benefit. It is recommended that the Commission seek advice from the SSO on this issue (as well as on most others).

It should be taken into account that the accuracy of the citizen's answer will also depend on who is asking him the question. The answer can be one if the question is asked as part of a discrimination survey conducted by a civil organization, and another if it is asked by a competent institution in a certain official context.

The alternative to collecting wealth data (as well as other data that cannot be collected directly from the respondent) is, as mentioned earlier, cross-sectional. For that you need:

a) Legal possibility. For example, a legal possibility for the Commission to request data on income or tax history from the Public Revenue Administration. In North Macedonia, for example, the SSO has such a legal possibility based on the Law on State Statistics[35]. It should be underlined that we are talking about citizen-level data, not aggregated/summary data.

b) Technical possibility to cross-reference the data at the level of an individual, a citizen. The technical possibility refers to the cross-referencing of data that exists in different databases. It is generally considered that in today's conditions of advanced ICT the technical possibility exists. However, a case-by-case determination would be required.

The most requested institution in North Macedonia for this, as well as for many other issues of interest in measuring discrimination, is the SSO.

That institution has the legal mandate, as well as the technical capacity for the necessary work. It should be noted that the mandate of the SSO is not unlimited, when it comes to keeping or sharing (with other institutions) data related to the privacy of the citizen, specifically for

35 Official Gazette of the Republic of North Macedonia no. 54/1997, 21/2007, 51/2011, 104/2013, 42/2014, 192/2015, 27/2016, 83/2018, 220/2018, 31/2020.

example his ethnicity. The SSO can collect this data, but it has the duty to anonymize it. This means deleting the ethnicity data after processing. That way, that data is only available in summary form. The topic is complex and the restrictions aimed at protecting privacy (defined in the Personal Data Protection Act[36]) are strict.

6. START OF MEASUREMENT

A question of vital interest when talking about setting up a national system for measuring discrimination is from which point discrimination can be monitored. Is this possible only from the moment the system is set up in the future, or is it possible to make a retroactive review of the conditions and trends. The answer is that it depends on the availability of disaggregated data.

Systematic measurement usually starts from the moment when the breakdown of the data that is being collected begins. However, as stated in the previous section, the institutions that collect (or have collected in the past) the data are limited by privacy protection norms, so the fact that the data is collected does not mean that it is stored in its original form (at the citizen level) and certainly does not mean that it can be shared or used outside the purpose for which it was collected.

For example, according to legal restrictions, if the data is collected for the purpose of measuring labor force and employment conditions, it cannot be used for another purpose.

Of course, it should be underlined that data on the state of the labor force and employment, by itself, is largely sufficient for the analysis of important aspects of discrimination in a society, if it is broken down according to the discriminatory grounds.

In relation to the proposed template for discriminatory grounds, the measurement would nominally start from the moment the institution introduces it.

As already stated, measurement is a long-term process. It will take a minimum of 5-7 years to collect the data to reflect the initial trend (for the first 5-7 years) which can then be followed in the long term.

Retroactive measurement is possible in cases where the institutions collected data that in the past period were broken down according to all or some of the bases specified in the form.

In order to determine this, the Commission should: request from

36 Official Gazette of the Republic of North Macedonia, no. 42/2020

each individual institution a detailed list of the data they regularly collect and the discriminatory grounds on which they are broken down.

For this specific issue, the Commission should request data and expertise from the SSO. Institutions have a legal duty to submit data to SSO. Data from some areas (for example, education) are usually disaggregated by at least some of the bases in the template. Those variables can also be used for retroactive measurement. It is underlined that this is aggregated data. The final selection of variables that would enter the national measurement system is the responsibility of the Commission.

The other possibility of retroactive measurement is related to the already mentioned cross-reference of data. This requires a legal mandate and technical capabilities.

7. EXISTING VS. NEW DATA

A fundamental question for any institution charged with monitoring discrimination in a society is how much it will rely on existing data, in the sense that it is regularly collected for another purpose and with disaggregation can be used to measure discrimination, and how much it will collect new data.

New data means data that is collected with the direct purpose of measuring discrimination. New data are, for example, new research and surveys that follow, for example, real experiences with discrimination, victimization, subjective feeling (perception) that a certain unequal treatment or for example hate speech is motivated by discrimination, etc. These new data have the advantage of directly tracking conditions that are relevant to measuring discrimination. The disadvantage of this method is of course the resources required for its implementation. Once a method is introduced, for example a survey, it will need to be carried out regularly, for example every year or every few years.

Clarification is needed regarding the required resources, which will be significant. The standard sample of about 1,000 respondents used for various cross-sectional surveys is not sufficient. A significantly larger sample is required to obtain relevant data at lower levels of analysis. For example, the level of analysis is a citizen who is female, with a certain level of education, who is long-term unemployed, from a rural environment, of non-majority ethnicity, and is divorced. In a standard sample of 1,000 respondents there may not be a single such case. This means that the situation of that segment of the population cannot be analyzed.

In the debate, the figure of 30 cases is often used as the lowest level of analysis to obtain credible data. It should be noted that the example case is not necessarily the lowest level of analysis. Considerable further disaggregation is possible. This serves as an illustration of the possible samples that would be required. Of course, it should be noted that for more focused research, e.g. direct experiences with discrimination of a certain ethnic group, for example Roma, and a standard sample would be sufficient. In order to cover small segments of the population, the techniques of increasing the share of the small segment in the sample (sample boosting, over-sampling) or combining data from several years are applied in practice.

7.1. CONCLUSION

The recommendation in the international debate is that measurement should not rely on only one type of data, but that different types of data are needed for a more comprehensive measurement (next subheading). In that sense, the national discrimination monitoring system would consist of existing data as well as new data, specifically collected for that purpose. It is recommended that the Commission include indicators that are filled with administrative data that are regularly collected by institutions for various purposes, but of course also introduce regular collection of new data that directly reflect certain aspects of discrimination (real experiences, perceptions, etc.).

8. RELYING ON SEVERAL DIFFERENT TYPES OF DATA

In the international debate there is a general consensus that only one type of data on discrimination is not enough, and that the system should include different types of data. The logic is that some types of data are appropriate for measuring certain aspects, while other types of data for other aspects of discrimination.

For example, the so-called events-based data includes data such as the number of complaints to the Ombudsman, the number of complaints to the Commission, the number of significant court cases, the number of cases of police abuse, the number of cases on hate crime, gender-based violence or hate speech. These data can tell a lot about certain aspects and levels of discrimination in a society. These types of data are usually important for monitoring the citizen's civil and political rights.

It is also useful to point out some of the possible shortcomings of case data:

a) they are often based on a very small number of cases, because very few cases (for example of hate speech) are reported. As such, they are not sufficiently credible,

b) related to the previous, it is often not possible to assess a trend based on a small number of cases of a certain type, because it is not clear whether, for example, an increased number of complains to a certain institution means that discrimination is increasing (and consequently there are more complains) or citizens started to report more (motivated by other reasons, for example a public campaign), so in fact the trend is decreasing,

c) in some cases the way a case is defined can significantly change the number of cases. For example, Great Britain has a different methodology for counting cases of crime motivated by hate (hate crime) and as a result has a total of more registered cases than many other countries in Europe. Deduction based on the so-called "general culture", without any special expert analysis, leads to the conclusion that it does not correspond to reality. The reason is just the different definition.

A more general limitation of case data is that they cannot reflect the structural, systemic socio-economic conditions in which a citizen lives, such as his property status, employment, housing, etc. Those key socio-economic conditions can largely be the result of discrimination in society. It should be underlined that they are the result of current as well as so-called historical discrimination, that is, that the state of the citizen today is the result of discrimination against his family and ancestors through generations. To measure these conditions, another type of indicators and data is needed, the so-called structural indicators, which are usually statistical data or administrative data that reflect certain situations, e.g. the property, the condition of the home, access to basic services (water, electricity, sewage, etc.).

On the other hand, structural socio-economic indicators do not allow a direct insight into the daily experiences of citizens with discrimination, or their perceptions of discrimination. For that, other indicators are needed that result from direct, usually survey, questions to the citizen.

Chart 1. Types of data and sources of data on discrimination

Official statistics	Administrative data	Other surveys (public, private)	Situational testing
Data collected directly by the national statistics body	Data collected by institutions within the framework of regular operations. They also include national population registers	Various private and public surveys conducted by various organizations, e.g. ministries, agencies, NGOs, companies, etc.	Collecting data through a social experiment

The purpose of this brief discussion is to emphasize the need for the system to include different types of data, which are collected from various sources.

Conclusion: It is recommended to the Commission during the final definition of the system to include indicators that are filled with different types of data originating from various sources. The following can also be freely recommended:

a) the main sources of data should be sought in official statistics (data collected by the SSO directly from citizens and households),

b) administrative data collected by various institutions (as well as private organizations) within the framework of regular operations, as well as

c) additional surveys.

It is also useful to note the following. In comparative theory, there is a lot of discussion and excitement about the so-called situation testing. Consequently, the concept is also included in the national legislation, under the name "situation testing" (see Article 4 and Article 38 of the law).

Situational testing, as a method, falls under data collection by way of experiment. The method includes pairs of citizens who are so-called matched, i.e. set to be similar in all respects (e.g. same level of education, same work experience, same age, etc.) and obviously differ only in one discriminatory basis, for example sexual orientation (ex. one wears a t-shirt that says "I'm gay and I'm proud of it"). Those couples test how others will treat them e.g. regarding a job application, requesting an apartment for rent, entering a swimming pool, etc. The method includes statistically relevant samples, and complex statistical analysis. In some countries, these data are recognized as evidence in court proceedings, just like here.

The recommendation of the author of this text is that situational testing should not be a priority method, but an accompanying method for collecting data on discrimination by the Commission. The reason is the following: even when it is carried out according to the strictest methodological rules, the method is inherently controversial, and different interpretations are possible.

The following should also be mentioned. Even if all other methodological caveats were overlooked, situational testing is an inherently expensive method. It is true that it can provide data that cannot be provided in any other way, and that is its value. However, the author's personal opinion is that the RSM is far from the required level of resources and capacity (especially when testing is done in improvised conditions) that allows a credible demonstration of discrimination by this method.

9. CROSS-REFERENCE OF DATA

The methodological possibility of cross-referencing data was mentioned several times in the previous discussion. It is about connecting different databases with the aim of providing a complete breakdown on discriminatory grounds of large segments of the population, and with the aim of measuring discrimination. For example, the Ministry of Health has the data on cardiovascular disease among citizens. But those data are not broken down according to discriminatory grounds. An institution that has the legal authority to analyze that data, and to cross-check it with data that exists in other databases, can for example cross them with data on ethnicity, regular income, of course within legal limits.

This possibility is greatest in countries that have population registers and in which competent institutions have the legal authority to cross-reference data from different databases.

It should be noted that in some countries the institutions with the competence to monitor discrimination have the legal possibility to request data about citizens from other public and private organizations. For example, that institution can request data on the tax history of citizens as an indirect indicator of income from the tax authorities, or direct data from the banks. That data is then cross-referenced with other data about citizens, such as gender, ethnicity, etc. It should be noted that this process also depends on the technical possibility to cross-reference data from various databases.

If these conditions are met, then, for example, data on average life

expectancy can be crossed with data on ethnicity, tax or income history of the specific citizen, etc. In any case, it is a matter of crossing data at the level of an individual citizen.

The possibility of such cross-referencing of data at the level of an individual citizen is possible especially in those countries where each citizen has a unique individual identifier, often a number, pin, etc. In North Macedonia it is the EMBG of the citizen. Such a unique mark does not exist in every state.

In order to assess the possibility of such crossing of data in North Macedonia, it is necessary to check the legal possibility of the Commission to request different types of data from various institutions, and at the same time to check the technical possibilities for crossing data from different databases and registers of data.

In particular, the opportunities created by the new Law on the Central Population Register[37] should be reviewed, as well as by the existing Law on State Statistics[38] and the Law on Personal Data Protection[39].
As already mentioned, there are few institutions in North Macedonia that have the legal authority to request data at the citizen level from other public or private institutions.

For example, SSO has that mandate and can collect data from other institutions in the field of health, education, income. The Public Revenue Authority (PRA) has a legal mandate to collect data on citizens from private organizations (banks). The Ministry of Interior has a mandate to collect certain types of data, etc.

However, even when an institution in RSM has a legal mandate to collect certain data at the citizen level, there are additional legal restrictions regarding the storage of that data in the database, as well as the possibility of sharing that data with another institution, for example the Commission. For example, the sharing of data on a citizen's ethnicity is an extremely strictly regulated issue, subject to the regulation of the Law on Personal Data. All this affects the possibility of cross-referencing data for the purposes of measuring discrimination.

The conclusion is that there is a need for a detailed review of the conditions under which the cross-referencing of personal data about the citizen is possible for the purposes of measuring discrimination. This analysis should be done in the advanced phase of defining the national system for measuring discrimination.

It is obvious that the key institution in the Republic of North Macedonia that can help the Commission is the SSO. The SSO has the legal competence, the technical possibility, as well as the methodological

37 Official Gazette of the Republic of North Macedonia, no. 98/2019.
38 Official Gazette of the Republic of North Macedonia no. 54/1997, 21/2007, 51/2011, 104/2013, 42/2014, 192/2015, 27/2016, 83/2018, 220/2018, 31/2020
39 Official Gazette of the Republic of North Macedonia, no. 42/2020.

capacity to carry out any necessary data processing and analysis. There is no need to duplicate and spend resources to build this capacity in other institutions, when it already exists in the SSO.

10. PROPOSED INDICATORS FOR MEASURING DISCRIMINATION

The basis of the national system for measuring discrimination are the key indicators. Annex 2. List of indicators, contains a proposal of indicators for monitoring discrimination.

The indicators are proposed on the basis of good international experiences as well as the exhaustive discussions in working groups within the project "Equality through the prism of statistics", held in the period February-March 2024.

The indicators are only suggestions, although many of them are presented in a final form. The recommendation is that the Commission further discuss which of these indicators it will accept, which it will not accept, as well as which additional indicators, important in the Macedonian reality, and which are not in the template, it will add.

The recommendation is for the Commission to do this based on an assessment of the relevance of the indicator, whether the data to be filled in exist or need to be collected anew, and the resources that would be required to use the indicator.

It is also recommended that the determination of the final list of indicators be done in a broadly inclusive process that will include relevant institutions, NGOs, social partners, academics and experts.

It is especially important that the relevant institutions are represented by persons who:

a) have the necessary information about which data are available from the institution, and also have all other necessary information about the data (time series, disaggregation on discriminatory grounds (if there is no disaggregation, the data is not useful); format in which they are stored and cross-format (base) compatibility;

b) legal possibility (in accordance with the Personal Data Act and other relevant regulations) to share the data (at the citizen level) with the

Commission or with another institution (SSO) that could process them, especially for the needs of cross-referencing (of citizen level) with other prohibited grounds;

c) can represent the institution in conversations about sharing information

with other institutions for the purposes of measuring discrimination.

It is also useful to note that it is quite possible for certain indicators, which are filled with administrative data and official statistics, that the additional crossing is not necessary.

This is possible when in any of the following situations: a) the data already exists broken down by key discriminatory grounds; and no further crossing is required. In that case, the aggregated (summary) data is sufficient; b) trend identification is not expected retroactively, but the measurement starts from the moment when the data starts to be collected in a disaggregated form, and it is also decided that additional crossing with data not included in the template (provided that it does not change) it is not necessary.

The data source column contains general guidelines for the possible source. There are two general sources: obtaining data from an institution (administrative and/or from the SSO), and direct data collection through a survey.

The authority to conduct the survey is a decision of the Commission. The specific methodology of the survey should be determined with the participation of relevant institutions, primarily SSO, and experts. The previous guidelines already discussed, such as consistency of methodology in the long run, large samples, etc. should be taken into account.

11. ANALYSIS

It is recommended that the Commission prepare a comprehensive report every 2 years, with the report covering the previous 2 years. A smaller annual report is additionally possible. It is considered that producing a comprehensive report on an annual basis would require too much effort and would be an unnecessary waste of resources, given that measuring discrimination requires a long-term commitment and is not drastically variable in the short term.

A key issue in the measurement of discrimination is determining causality, that is, the cause-and-effect relationship.

In simple words: How can it be proven, or why should it be considered, that a shorter life expectancy for a certain category of citizens is the result of discrimination? It can certainly be the result of other factors. Even if it were accepted that discrimination is part of the factors that contribute to shorter life expectancy, or a higher rate of cardiovascular

diseases, or a higher participation of a certain category of citizens (eg from a vulnerable group, or with a certain ethnicity) in the prison population – what is the relative contribution of discrimination as a factor? As illustrated earlier – men on average have a shorter life expectancy than women in almost all societies. However, it is not claimed that this is the result of discrimination.

This is an extremely important and general topic in the theoretical debate about the measurement of discrimination. There are different approaches in the process of analysis and determination of cause and effect relationship that include different combination of qualitative and advanced quantitative analysis (multivariate statistical analyses).

It is recommended that the Commission thoroughly approach the determination of the analysis model, with the broad participation of relevant institutions (especially the SSO), NGOs, social partners, academics and experts.

12. SUMMARY OF RECOMMENDED STEPS

Communication of the Commission with the relevant institutions. Collection of lists of data that institutions collect in their regular operations. The data should be described in detail (disaggregation, time series, format in which it is stored, cross-compatibility, legal possibility to share the data, etc.)

Introduction of the final template for discriminatory grounds (Annex 1) in the process of data collection by natural and legal persons, in accordance with the law.

(Parallel to the previous activities) Work on establishing a final national system for measuring discrimination through a thorough and wide-ranging national debate.

Determination of final methodology for data processing.

Determination of additional methodology for survey data collection for certain indicators.

Regular collection of data on an annual level: from institutions, by survey.

Preparation of annual reports and a comprehensive report on discrimination in the national context once every two years.

13. ANNEX 1. FORM OF DISCRIMINATORY GROUNDS

Discriminatory grounds					
Gender	Ethnicity	Education	Age	Disability (to be elaborated what kind)	Place of residence (village/city)

Notes:

The form proposes 6 discriminatory grounds that can be applied by institutions in the collection of data within their regular operations.
The bases are selected from the relatively larger number of bases in the law (23 in total), based on their relevance, as well as the possibility of their collection.

Data on gender, level of education, age, and place of residence are considered relatively easy to collect.

Disability data is considered difficult to collect. However, the real effectiveness will depend on the institution that will collect them. An institution that actually has a mandate in the field of rights and services for persons with disabilities will be in a more favorable position to collect them. Ethnicity data is extremely important and controversial, as in many other countries. On the one hand, this data is often routinely collected, on a voluntary basis, from citizens in many different forms and procedures. However, their collection, presentation of official documents, storage, sharing, etc. are strictly regulated. The decision of the Constitutional Court from July 2023 further complicated the situation with the collection of data on an ethnic basis. The position of this text is that those data are of particular importance for documenting and measuring discrimination on an extremely important basis, and that a way should be found in the further discussion between institutions to use them in the process of measuring discrimination.

14. ANNEX 2. LIST OF PROPOSED INDICATORS

Included as separate documents by area:
Final indicators - Work and labor relations
Final indicators - Social security, including the area of social protection, pension and disability insurance
Final indicators - Health care and health insurance
Final indicators - Membership and activity in political parties, associations, foundations, trade unions or other membership-based organizations
Final indicators - Justice, judicial administration and human rights institutions
Final indicators – Governance and administration
Final indicators – Defense and security
Final indicators - Public information and media
Final indicators – Digitalization and information technology
Final indicators – Housing
Final indicators - Access to goods and services
Final indicators - Agriculture, climate change and the environment
Final indicators - Economy and finance
Final indicators – Culture
Final indicators – Education, science and sports

15. INDICATORS (OUTCOME) DISAGGREGATED DISCRIMINATION AREAS - FINAL INDICATORS – DISCRIMINATION MEASUREMENT

1. Area: Work and labor relations			
No.	**Indicator**	**Data source**	**Note**
1.1	Rate of: (a) employment (population aged 15+), full-time equivalent and (b) unemployment (population aged 15+), (i) short-term and (ii) long-term (c) activity of the population (aged 15 and over) in (i) urban environment and in (ii) rural environment separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative Survey	SSO/ labor force survey LLR in Article 5 defines terms, including employment relationship, employee, employer, etc. Place of residence/municipality/urban/rural is difficult to be a relevant data because there is a large migration which is difficult to record. Disability data is a problem, but the Disability Assessment Act will establish a new system and make it easy to collect data
1.2	Duration of working life of (a) the general population (b) men and (c) women separated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	SSO
1.3	Structure of employees according to: (a) occupation (b) sectors and (c) employees in the education sector and the health and social sector as a percentage of the total number of employees in all sectors (according to NCA Rev.2) separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	SSO

1.4	Percentage of (a) persons in informal employment in the non-agricultural sector (b) workers with precarious employment (for example: short-term, fixed-term, part-time, seasonal workers), and (c) part-time workers from the total employed population disaggregated by gender, ethnicity, disability (type of disability) and place of residence.	administrative	The reduced working time of a parent of a child with developmental problems and special educational needs is regulated by LPR (Art. 169). LLR provides conclusion of a contract for fixed-term employment (Art. 46), seasonal work (Art. 47), a contract for part-time employment (Art. 48), and an agreement for the employment of house helpers (Art. 53).
1.5	Percentage of people who used active employment measures broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	
1.6	Number of persons with disabilities employed in (a) protective societies (b) self-employed (c) the state administration, local self-government units, public enterprises, institutions, agencies and funds and other state institutions (d) on the open labor market separated by gender, ethnicity, type of disability, age and place of residence	administrative	The LEPD regulates the special conditions for employment and work of persons with disabilities when they independently perform activities as a self-employed person with an employer or has the capacity of an employer in the state administration, ULA public enterprises, institutions, agencies and funds and other state institutions, as well as the conditions for the establishment and the facilities for the operation of the trade company for the employment of persons with disabilities - protective company
1.7	Percentage of persons with disabilities who were beneficiaries of: (a) appropriate adaptation of the workplace (adaptation of the workplace where the person with a disability will	administrative	The special protection of persons with disabilities with the right to professional rehabilitation is regulated by the LLR (art. 177-178). LEPD regulates the

	work if it is needed and procurement of equipment) (b) non-refundable funds for the employment of an unemployed person with a disability for an indefinite period of time (c) vocational rehabilitation separated by gender, ethnicity, type of disability and place of residence.		facilities for employment and work training of a person with a disability (art. 4-8, art. 12-14 and art. 16-a) as well as the facilities of protective societies (art. 9-11). General recommendation of CPPD from 03.12.2021, available at: Општа-препорака-КПЛП.pdf (kszd.mk)
1.8	Structure/percentage of representation of persons in management and supervisory boards/bodies and in management positions and functions in the previous 12 months separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age.	administrative	
1.9	Amount of: (a) average earnings (hourly) by occupation (b) average monthly earnings (c) Percentage of the gender pay gap between men and women broken down by (i) sectors and (ii) activities separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	Chapter VIII of the LLR regulates the types of payments for work (art. 105-107). Equal payments to men and women is regulated in the LLR (Art. 108).
1.10	Average time spent on unpaid domestic or family work (care and education of children, adults or people in need of support) in the past 12 months, disaggregated by sex, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of living.	administrative	
1.11	Amount of career perspective index[40]	administrative	
1.12	Percentage of: (a) population that reported discrimination to competent institutions in the previous 12 months on the basis of a	administrative	In front of CPPD, Ombudsman, SLI, courts. LLR prohibits discrimination (art. 6-10). LPPD regulates work and

40 The career prospects index measures job quality by combining indicators of employment status (self-employed or employed), type of work contract, worker's perception of job advancement prospects, and perception of job loss probability.

	protected characteristic in the field of employment, work and labor relations separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of living. (b) adopted positive opinions by the competent institutions according to a protected characteristic in the field of employment, work and labor relations.		labor relations as one of the discriminatory areas (Art. 3). CPPD report for 2021, available at: Godisen-izvestaj-2021.pdf (kszd.mk) CPPD report for 2022, available at: Годишен-Извештај-2022.pdf (kszd.mk) Database of cases of discrimination of CPPD, available at:Пребарај усвоени мислења - KSZD
1.13	Number of persons who requested protection of competent authorities as a result of violation of their labor rights: (a) during pregnancy (women only) and/or (b) during parental leave separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence	administrative	In front of SLI, courts. Protection against discrimination against a female worker on the basis of pregnancy, birth and parenthood is regulated by LLR (art. 9-b). Judicial protection is provided for by art. 181 of LLR: The special protection during pregnancy and parenthood is regulated by LLR (art. 161-168) as well as the right of the nursing mother (art. 171). CPPD, determined intersectional discrimination based on sex, gender and pregnancy, Petition no.08-185 of 21.02.2023, Opinion of 21.07.2023, available at: 08-185-од-21.07.23-утврдена-дискриминација.pdf (kszd.mk) CPPD, established intersectional direct discrimination and victimization based on pregnancy, gender and personal characteristics, Petition no.404/1 dated 16.06.2023, Opinion dated 25.08.2023, available at: 08-404-од-22.09.23-утврдена-дискриминација.pdf (kszd.mk)
1.14	Percentage of people who had access/achieved (a) financial support during pregnancy (for female farmers, part-time employees, etc.), (b) parental and/or maternity leave (for men and women engaged in agriculture, part-time employees, etc.) separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	General recommendation of CPPD from 28.11.2023, available at: О пшта-препорака-за-Законот-за-здравствено-осигурување.pdf (kszd.mk)

2. Area: Social Security, including the area of social security, pension and disability insurance			
2.1	Percentage of persons identified as persons at social risk and/or socially excluded persons by type of risk/exclusion disaggregated by gender, disability (yes/no and type of disability), age, place/region of residence, ethnicity (other basics)	administrative	SSO in the publication entitled Social Protection of Children, Youth and Adults, under the term Socially Excluded means: Homeless people Victims of domestic violence Perpetrators of domestic violence Persons who use/abuse alcohol People who use/abuse drugs
2.2	Percentage of people living below 60 percent of average income, disaggregated by sex, age, and disability (yes/no and type of disability)	administrative	The SSO determines that income is the basis for poverty calculations, and the poverty threshold is defined at 60% of the median equivalent income.
2.3	Percentage of users of social services by type of social service, municipality/urban/rural place of residence, type of disability, age and ethnicity	administrative	Social services that are provided in accordance with the Law on Social Protection are: 1. information and referral services; 2. professional help and support services; 3. counseling services; 4. home services (home help and care and personal assistance); 5. community services (daycare services and temporary residence services) 6. services for non-family protection (living with support, care in another family and placement in an institution).
2.4	Degree of availability and satisfaction of users of social services by type of service, broken down by gender, ethnicity, municipality/urban/rural place of residence, disability (yes/no and type of disability), age	Survey	There is no such survey conducted by a state authority

2.5	Percentage of beneficiaries of rights to financial assistance from social protection according to (a) type of right (b) number of members in the household (c) right holder divided by gender, ethnicity, municipality/urban/rural place of residence, disability (yes/no and type of disability), age of the right holder	administrative	SSO and MLSP SSO and MLSP According to Article 27 of the Law on Social Protection Rights to financial assistance from social protection are: 1. guaranteed minimum assistance; 2. compensation due to disability; 3. compensation for help and care from another person; 4. part-time salary compensation; 5. housing allowance; 6. permanent compensation and 7. one-time financial assistance.
2.6	Percentage of beneficiaries of child protection rights according to (a) type of right (b) number of members in the household (c) right holder, divided by gender, ethnicity, municipality/urban/rural place of residence, disability (yes/no and type of disability), age of the right holder	administrative	According to Article 6 of the Law on the Protection of Children, rights for the protection of children, in the sense of this law, are: 1) child allowance; 2) special supplement; 3) one-time financial assistance for a newborn; 4) parental allowance for a child; 5) allowance for education; 6) participation.
2.7	Percentage of persons with disabilities according to type and degree of disability, municipality/urban/rural place of residence, gender and ethnicity	administrative	SSO in the publication entitled Social protection of children, young people and adults provides data on the type of disability. However, the Ministry of Labor and Social Policy should create a Register of Persons with Disabilities according to degree and type, for which CPPD has given a general recommendation available at the following link: Општа-препорака-КПЛП.pdf (kszd.mk)
2.8	Number and/or percentage of persons exercising the right to social security for the elderly separated by gender,	administrative	This is a very important piece of information considering that in a marriage union only one

	ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.		spouse is given the right to exercise the right, and that is mostly the man, which puts the woman in an unequal position. The same is confirmed in the annual report of the Ombudsman in 2022, which calls for this right to be extended to both spouses.. GI-2022.pdf (ombudsman.mk)
2.9	Percentage of employees at (i) the level of the inter-municipal center for social work, at (ii) the level of the inspectorate, (iii) at the level of authorized social service providers and (iiii) at the level of kindergartens who attended training on (a) gender equality (b) non-discrimination (c) inclusion of diversity (d) work with persons with disabilities (e) working with marginalized groups (f) acquiring skills to use sign language and/or Braille (g) victim-based approach disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place/municipality of residence		
2.10	Number of kindergartens according to (a) childcare capacity (b) location/municipality – urban/rural community	administrative	
2.11	Rate of participation in preschool education (public institutions for care and upbringing of children-kindergartens) expressed: (a) up to the age of 3 years; (b) up to the age of 4 years; and (c) up to the age of 5 years	administrative	

	disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and municipality/urban/rural place of residence.	administrative	
2.12	Degree of users of (i) Family Pension (ii) Disability pension (iii) Old age pension According to the right of realization (a) labor law (b) military law (c) agricultural law disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability)	administrative	The Pension Fund does not keep statistics disaggregated by basis
2.13	Percentage of accessible (a) social work centers and (b) kindergartens for persons with disabilities (and persons with reduced mobility) and accessible in the languages of the communities, including the hearing and sight impaired community according to location/municipality-urban /rural community.	administrative	
2.14	Percentage of (i) reports of discrimination to competent institutions in the previous 12 months based on a protected characteristic in the area of social security broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence of the applicant, and (ii) percentage of adopted positive opinions by the competent institutions according to a protected characteristic in the area of social security and protection.	administrative	CPPD, Ombudsman, courts, other institutions (Inspectorate), Constitutional court

3.	Area: Health care and health insurance		
3.1	Average life expectancy by gender ethnicity, place of residence/municipality/rural/urban area, disability (yes/no and type of disability) or Absolute life expectancy at birth (years)	administrative	SSO and Institute of Public Health Gender Equality Index
3.2	Death rate per 100,000 population by age, sex, ethnicity, place of residence/municipality/rural/urban area and cause of death	administrative	SSO and Institute of Public Health
3.3	Mortality rate of (a) pregnant women and women giving birth, (b) newborns (c) children under 5 years by characteristics of woman/mother age, place of residence/municipality/urban/rural, disability (yes/no and type of disability), ethnicity, health insurance (yes/no)		Women with migrant status or with a submitted right to asylum are faced with the situation of not having health insurance, as well as people who live in the country, but do not own personal documents, which is why there is a need for health insurance status.
3.4	Mortality rate from (a) cardiovascular disease and (b) cancer by sex, age, place of residence/municipality/urban/rural, disability and ethnicity	administrative	Institute of Public Health
3.5	Participation rate of unmet need for medical examination or treatment at the health care level (a) primary, including gynecologist and dentist (b) secondary (c) tertiary divided by gender, place of residence/municipality/urban/rural environment, age, disability (yes/no and type of disability)	Survey	The Survey on Incomes and Living Conditions produced by the SSO contains some of the data, but the methodology should be expanded in relation to health services (for example, to add a gynecologist) and to expand/cross-reference the data on the characteristics of the respondents.
3.6	Degree of assessment of health status according to gender, age, place of residence/municipality/urban	Survey	The Survey on Incomes and Living Conditions produced by the SSO contains some of the data,

	/rural environment, disability (yes/no and type of disability)		but the methodology should be expanded in terms of the characteristics of the respondents.
3.7	Percentage of people who are physically active for at least 150 minutes per week and/or consume at least five servings of fruits and vegetables per day, divided by gender, place of residence/municipality/urban /rural environment, age, disability (yes/no and type of disability)	Survey	The Gender Equality Index measures this data on the basis of gender only These aspects are part of the official recommendations of the World Health Organization. Eurostat provides information on time spent on health improvement (not related to work) as aerobic physical activity (in minutes per week), including sports and cycling as a means of transport. Five servings (400 grams) fruits and vegetables do not include fruit juice concentrates and potatoes (starch)
3.8	Degree of participation according to the reason for which no medical examination or treatment was performed (a) distance to facility/doctor (b) long wait (c) lack of financial resources (d) not familiar with a good doctor/specialist (e) reluctance to see a doctor due to previous bad treatment/experience (f) waiting for the health problem to resolve itself (g) previous discriminatory experience (h) inaccessibility and unavailability of the health facility/doctor/health service (i) refusal by the doctor/facility to provide the health service broken down by gender, age, place of residence/municipality/urban/ rural environment, disability (yes/no and type of disability), ethnicity	Survey	The Survey on Incomes and Living Conditions produced by the SSO contains part of the data, but the methodology needs to be expanded in relation to the questions about the reasons why a health examination is not carried out and the characteristics of the respondents.

3.9	Percentage of (i) accessible and (ii) aavailable health facilities available in the languages of the communities, including the hearing and visually impaired community at the level of health care (a) primary, including gynecologist and dentist (b) secondary (c) tertiary by location/municipality/rural/urban environment	Administrative Evaluation	CPPD together with SSO/ This can be a general indicator for all institutions and areas
3.10	Percentage of health insured persons divided by sex, age, ethnicity, non/employment	administrative	CPPD, HIF and SSO
3.11	Percentage of (i)reports of discrimination to competent institutions in the previous 12 months on the basis of a protected characteristic in the field of health care and health insurance separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence of petitioner and (ii) adopted positive opinions by the competent institutions according to a protected feature in the field of health care and insurance.	administrative	CPPD, Ombudsman, State health and sanitary inspectorate, court/ This can also be a general indicator for all institutions and areas
3.12	Percentage of persons working in (i) The Ministry of Health (ii) the health institutions (iii) The State Sanitary and Health Inspectorate who attended training on (a) gender equality (b) non-discrimination (c) inclusion of diversity (d) work with persons with disabilities (e) working with marginalized groups of children (f) acquiring skills to use sign language and/or Braille and	administrative	CPPD is able to gather this data

	(g) sexual and reproductive health disaggregated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence		
4.	**Area: Membership and action in political parties, associations, foundations, trade unions or other membership-based organizations**		
NO.	**Indicator**	**Data source**	**Note**
4.1	Participation rate of (a) youth (up to 29 years) and (b) adults in citizens' associations, foundations and unions in the previous 12 months, separated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	Young people up to 29 years of age are defined according to the Law on Youth Participation and Youth Policies (Art. 3 paragraph 1 item 1). LAF stipulates that a citizen's association can be established by minors who have reached the age of 15 (art. 15 para. 3) and members can be called by those who have reached the age of 14 (art. 19 para. 4). LAF stipulates that persons with limited business capacity or persons who have been deprived of business capacity can be members of the association by giving a signed statement of consent to his legal

41 2Note: In the development of the outcome indicators in the area of Membership and action in political parties, associations, foundations, trade unions or other organizations based on membership, the following laws were consulted, namely: Law on Political Parties ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" no. 76/2007; 8/2008 and "Official Gazette of the Republic of Macedonia" no. 236/2022 ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" no. 52/2010, 135/2011 and 55/2016 and "Official Gazette of the Republic of North Macedonia" No. 239/2022), Law on Labor Relations ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 62/2005, 106/2008, 161 /2008, 114/2009, 130/2009, 149/2009, 50/2010, 52/2010, 124/2010, 47/2011, 11/2012, 39/2012, 13/2013, 25/2013, 170/2013 , 187/2013, 113/2014, 20/2015, 33/2015, 72/2015, 27/2016 and 120/2018 and "Official Gazette of the Republic of North Macedonia" No. 110/2019, 267/2020 , 151/2021, 288/2021 and 111/2023), Law on organizations for disabled("Official Gazette of the Republic of Macedonia" no. 89/2008, 59/2012, 23/2013,
150/2015 and 27/2016 and "Official Gazette of the Republic of North Macedonia" no. 317/2020) and the Law on Youth Participation and Youth Policies ("Official Gazette of the Republic of North Macedonia" No. 10/2020).
There are three cases of established discrimination before the CPPD in this area, namely:
- Determined direct discrimination based on social status, Petition 6р.08-325/1 dated 19.04.2023, Opinion dated 28.07.2023, available at: 08-325-од-28.07.23-утврдена-дискриминација.pdf (kszd.mk)
-Established direct discrimination based on sexual orientation, Petition No.0801-139 dated 28.06.2021, Opinion dated 30.06.2021, available at: SKM_308e21111711141 (kszd.mk)
- Determined prolonged and repeated harassment as a more serious type of discrimination based on national and ethnic origin, other belief and personal and social status, Petition No.08-368 dated 30.06.2022, Opinion dated 12.10.2022, available at: 0802-368_20_
Мислење-се-утврдува-продолжено-и-повеќекратно-вознемирување-како-потежок-вид-на-дискриминација.pdf (kszd.mk)

			representative (Art. 19 paragraph 5). According to LAF, the association maintains a register of members and records of the members of the bodies (art. 20 paragraph 1). also, the Register maintains: a register of associations and a register of alliances, a register of foundations and a register of organizational forms of foreign organizations (art. 40 LAF). The register of youth organizations and youth organizations is managed by the Agency for Youth and Sports (Art. 13 LYPYP). The Ministry of Labor and Social Policy maintains the register of organizations for disabled (art. 16 para. 1 LOD) as well as the register of national organizations for disabled (art. 25 LOD).
4.2	Rate of participation in trade union organizations (number of workers who are members of trade union organizations in relation to the total number of employees) in the previous 12 months in (a) public sector (b) private sector separated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	According to the LLR, the register of trade unions, that is, the register of employers' associations, is kept in the ministry in charge of labor matters (art. 190 paragraph 1).
4.3	Percentage of people who are members of political parties in the previous 12 months, broken down by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	There is a single court register of political parties (art. 11, 17 and 17-a of the LCP)

4.4	Percentage of (i) reports of discrimination to competent institutions in the previous 12 months based on a protected characteristic in the area of membership and activity in: (a) political parties (b) associations and foundations (c) trade union organizations (d) other membership-based organizations disaggregated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence of the applicant and (ii) adopted positive opinions by the competent institutions according to the protected characteristic.	administrative	CPPD In front of CPPD, Ombudsman, inspectorates, courts, Constitutional Court Other organizations based on membership can also include religious communities and religious groups, chambers and associations of employers, unions and associations of employers at a higher level (art. 187 LLR), associations of pensioners, organizational forms of foreign organizations and others.
4.5	Percentage of representation of persons in authorities, including supervisory authorities, and in management positions and functions in the previous 12 months within: (a) political parties (b) associations and foundations (c) trade union organizations (d) other membership-based organizations separated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	There are functions in the political party (art. 4 LCP), bodies in associations (art. 26 LAF), supervisory authority (art. 56 LAF), board, director and other bodies in the foundation (art. 33 LAF). There are bodies in the unions and associations of employers, as well as a union representative (art. 199 LLR).
4.6	Percentage of accessible seats, branches, offices and other facilities for persons with disabilities (and persons with impaired mobility) which belong to: (a) political parties (b) associations and foundations (c) trade union organizations (d) other membership-based organizations in the previous 12 months.	Administrative, survey	The survey can be conducted by the CPPD together with the Ombudsman.

4.7	Percentage of members of: (a) political parties (b) associations and foundations (c) trade union organizations (d) other membership-based organizations who attended non-discrimination and equality training, including gender equality and diversity inclusion, disaggregated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	
4.8	Percentage of members with disabilities of: (a) political parties (b) associations and foundations (c) trade union organizations (d) other membership-based organizations who are provided with appropriate adaptation (personal assistant, assistive technology, sign language interpretation, Braille materials, subsidized public transportation, etc.) broken down by sex/gender, ethnicity, type of disability, age and place of residence.	Administrative, survey	The survey can be conducted by the CPPD together with the Ombudsman.
5.	**Area: Justice, judicial administration and human rights institutions**		
5.1	Degree of satisfaction with legal aid services provided by (i) registered providers of free legal aid (ii) regional departments for free legal aid (iii) lawyers registered to provide secondary legal aid broken down by sex/gender, ethnicity, disability, age, place of residence/municipality/urban /rural environment of the respondent	Survey	CPPD with the Ministry of justice

5.2	Percentage of available and accessible (i) registered providers of primary legal aid, (ii) regional departments for free legal aid (iii) lawyers registered to provide secondary legal aid (iv) courts (v) public prosecution offices (vi) Ombudsman and regional departments and (vii) Commission for prevention and protection from discrimination according to (a) place of provision of the activity (b) distance from the villages that are part of the municipality (c) accessible to persons with physical disabilities (d) available in the languages of the communities, including the hearing and visually impaired community.	Survey/Evaluation	CPPD
5.3	Rate of trust in the justice system broken down by sex/gender, ethnicity, disability, age, place of residence/municipality/urban /rural environment of the respondent, belonging to a marginalized group.	Experience surveys	CPPD with the Ministry of justice
5.4	Percentage of (i) received and (ii) granted applications for secondary legal aid in the area of discrimination disaggregated by sex, place of residence, ethnicity, age group and disability of the applicant.	administrative	Ministry of justice
5.5	Percentage of population that (a) personally felt discriminated or harassed or (b) witnessed discrimination or harassment in the previous 12 months based on one or more protected characteristics prohibited by the Law on Prevention and Protection from Discrimination	Survey	CPPD with SSO

5.6	Ratio between number of reports and positive decisions establishing discrimination by (i) court, (ii) Commission for prevention and protection against discrimination and (iii) Ombudsman divided by (a) a protected characteristic and (b) area.	administrative	
5.7	Number of (i) criminal charges, (ii) charges and (iii) convictions for sexual and gender-based violence by type of crime	administrative	Police, court, prosecution
5.8	Number of (i) criminal charges, (ii) indictments and (iii) convictions for hate crimes	administrative	Police, court, prosecution
5.9	Number of (a) reported, accused and convicted persons serving a prison sentence and (b) persons serving institutional measures in a correctional facility (c) victims disaggregated by (i) type of crime and (ii) by sex, ethnicity, disability and age and urban/rural setting.	administrative	SSO, Police, court, prosecution
5.10	Number of people completing theirs (a) primary education or (b) secondary education in a correctional or penal institution, separated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence-urban/rural.	administrative	Sanctions Execution Authority
5.11	Number of measures and activities undertaken to enable the adaptation, construction and reconstruction of infrastructure in correctional and penal institutions to enable (a) accessibility to and in	Report	CPPD Ombudsman General recommendation of CPPD: Општа-препорака-затвори.pdf (kszd.mk) Општа-препорака-Управа-за-извршување-на-сан

	facilities where convicted persons with disabilities are housed (b) equality of convicted persons on the basis of sex/gender		кции-и-други-релевантни-органи.pdf (kszd.mk) МАЛОЛЕТНИЧКИТЕ ВО ЗАТВОРОТ „ИДРИЗОВО" ЗАГРОЗЕНИ ОД ПОЛНОЛЕТНИТЕ ОСУДЕНИЧКИ, ОМБУДСМАНОТ ЌЕ БАРА ДА СЕ ТРГНАТ ОТТАМУ - Сакам Да Кажам (sdk.mk)
5.12	Participation rate of men and women as (a) Judges (b) public prosecutors (c) jury (d) executors and (e) notaries separated by sex, disability (yes/no and type of disability), age, place of performance of the function/appellate area, ethnicity.	Administrative	
5.13	Percentage of persons working in (i) the court (ii) the public prosecutor's office (iii) the Commission for Prevention and Protection against Discrimination and (iv) the Ombudsman who attended training on (a) gender equality (b) non-discrimination (c) inclusion of diversity (d) work with persons with disabilities (e) working with marginalized groups of children (f) acquiring skills to use sign language and/or Braille and (g) a victim-based approach disaggregated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability).	Survey	CPPD
5.14	Percentage of women and men (a) accepted as candidates to the initial training of the Academy for Judges and Public Prosecutors		

	(b) who have completed the initial training of the Academy for Judges and Public Prosecutors disaggregated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age.		
6.	**Area: Management and administration**		
NO.	**Indicator**	**Data source**	**Note**
6.1	Percentage of representation of men and women: (a) Ministers (b) Members of Parliament disaggregated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age.	administrative	
6.2	Percentage of representation of men and women in (I) Government and (ii) Ministries as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management positions disaggregated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age	administrative	Report of the Ombudsman
6.3	Percentage of representation of men and women in the Parliament as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management positions disaggregated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age	administrative	
6.4	Percentage of representation of men and women in the cabinet of the President of RSM as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management	administrative	

	positions disaggregated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age		
6.5	Percentage of representation of men and women in the cabinet of the President of the RSM and the professional service as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management positions separated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age administrative	administrative	
6.6	Percentage of representation of men and women in independent, autonomous and state bodies for human rights such as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management positions disaggregated by institution and by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age	administrative	
6.7	Percentage of representation of men and women in the National Bank as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management positions disaggregated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age	administrative	
6.8	Percentage of representation of men and women in the Macedonian Academy of Sciences and Arts as (a) appointed or elected persons (b) in management positions	administrative	

	(c) in non-management positions disaggregated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age		
6.9	Percentage representation of men and women in (i) penitentiary and (ii) correctional facilities as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management positions disaggregated by institution and by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age	administrative	
6.10	Percentage of representation of men and women in (i) public enterprises and (ii) funds as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management positions disaggregated by institution and by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age	administrative	
6.11	Percentage of representation of men and women in kindergartens as (a) appointed or elected persons (b) his/her employer (c) educator/s disaggregated by region (urban/rural area) and by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age	administrative	
6.12	Percentage of representation of men and women in social work centers as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management	administrative	

	positions disaggregated by institution and by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age		
6.13	Percentage of representation of men and women in local self-government units as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management positions (d) councillors in local councils (e) president/s of the local councils disaggregated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age	administrative	
6.14	Percentage of representation of men and women in public health institutions as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management positions (d) doctors (e) support and technical staff disaggregated by type of institution, place of institution and by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age	administrative	
6.15	Percentage of representation of men and women in educational institutions in (i) primary, (ii) secondary and (iii) higher education as (a) appointed or elected persons (b) in management positions (c) in non-management positions (d) teachers (e) professors disaggregated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and age	administrative	

6.16	Percentage of representation of men and women as (a) registered persons for employment in the public administration (b) selected persons for employment in the public administration separated by position, ethnicity, disability, age, state/local government.		
6.17	Percentage of: (a) population that reported discrimination to competent institutions in the previous 12 months on the basis of a protected characteristic in the police and/or the Army or by authorized persons in the police and/or the Army, separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence. (b) adopted positive opinions by the competent institutions according to a protected feature against the police and/or the Army.		
7.	**Area: Defense and security**		
7.1	Percentage of: (a) population that reported discrimination to competent institutions in the previous 12 months based on a protected characteristic in the area of administration, broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence. (b) adopted positive opinions by competent institutions according to a protected characteristic in the field of administration and management.	administrative	At CPPD, Ombudsman, inspectorates, courts.
7.2	Percentage of men and women in the police as (a) appointed or elected persons		

	(b) in management positions (c) in non-management positions separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place		
7.3	Percentage of men and women (a) admissions to the police academy (b) who have completed the police academy separated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age of residence.		
7.4	Percentage of men and women in the Army as (a) military personnel (b) technical support staff disaggregated by ethnicity, age and disability (yes/no and type of disability)		
7.5	Percentage of women and men (a) admissions for cadet candidates to the Military Academy (b) who have completed the Military Academy and obtained the title of cadet disaggregated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age.		
7.6	Number of (i) criminal charges, (ii) charges and (iii) convictions for sexual and gender-based violence by type of crime	Administrative	Police, court, prosecution
7.7	Број на (i) кривични пријави, (ii) обвиненија и (iii) пресуди за дела од омраза	Administrative	Police, court, prosecution
7.8	Number of (a) reported, accused and convicted persons serving a prison sentence and (b) persons serving	Administrative	SSO, Police, court, prosecution

	institutional measures in a correctional facility (c) sacrifices disaggregated by (i) type of crime and (ii) by gender, ethnicity, disability and age and urban/rural setting.		
7.9	Number of people completing theirs (a) primary education or (b) secondary education in a correctional or penal institution, disaggregated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence-urban/rural environment.	Administrative	Sanctions Execution Authority
7.10	Number of measures and activities undertaken to enable the adaptation, construction and reconstruction of infrastructure in correctional and penal institutions to enable (a) accessibility to and in facilities where convicted persons with disabilities are housed (b) equality of convicted persons on the basis of sex/gender	Report	
8.	**Area: Public information and media**		
NO.	**Indicator**	**Data source**	**Note**
8.1	Number of (a) Broadcasters (b) providers of on-demand audiovisual media services (non-linear audio and audiovisual media services) (c) video sharing platform service providers (d) operators of public electronic communication networks that broadcast or rebroadcast the program services of broadcasters and (e) movie theaters which is/are (i) a public	Administrative	

	company, (ii) a trading company or (iii) a non-profit institution.		
8.2	Number of (a) audiovisual programs (b) audio or radio programs and (c) electronic versions of newspapers and magazines which are broadcast/issued in (i) Macedonian language and Cyrillic script, (ii) the language and script spoken by at least 20% of the citizens that is different from the Macedonian language (iii) the languages of other non-majority communities and (iv) are accessible to persons with disabilities	Administrative	
8.3	Number of (a) audiovisual works and (b) supporting materials issued/published in the past 12 months.	Administrative	
8.4	Number of (a) television or radio broadcasting licenses (i) granted, (ii) revoked and (iii) extended and (b) programmatic, administrative and expert supervisions (i) regular, (ii) extraordinary and (iii) program in the past 12 months.	Administrative	
8.5	Number of persons who are (a) media publishers (b) owners of TV and radio stations (c) media directors (d) responsible media editor (e) members in governing bodies of national broadcasting organizations (f) employed journalists and (g) professional workers in movie theaters in (i) state and (ii) private media, disaggregated by gender, ethnicity, disability	Administrative	

	(yes/no and type of disability), age and place of residence.		
8.6	Percentage of: (a) population that reported discrimination to competent institutions in the previous 12 months based on a protected characteristic in the field of public information and media separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence. (b) adopted positive opinions by competent institutions according to a protected feature in the field of public information and media.	Administrative	At CPPD, Ombudsman, inspectorates, courts
9.	**Area: Digitization and information technology**		
NO.	**Indicator**	**Data source**	**Note**
9.1	Percentage of persons (a) users of the Internet every day or almost every day (b) participants in social networks (creating a user profile, sending a message or other attachments on Facebook, Twitter, etc.) (c) consumers of goods through Internet purchases (E-sales and Web sales) (d) users of e-services from public institutions through the National Portal of electronic services and (e) users of e-banking services with (i) basic or (ii) advanced knowledge/knowledge, disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative	
9.2	Number of employees who during their working day use (a) computer (b) The Internet (c) cloud computing services (d) artificial intelligence and	Administrative	

	(e) open format (open data) disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence	Administrative	
9.3	Number of institutions and organizations that (a) have a dedicated ICT person employed (b) have a website (c) use e-invoices and (d) provide e-services in the past 12 months. administrative	Administrative	
9.4	Number of (a) ICT innovation and (b) investments in public electronic communications networks in the past 12 months.	Administrative	MISA
9.5	Number of e-services in the public sector provided in the past 12 months, broken down by type of service, area and users, (i) legal entities or (ii) natural persons broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	
9.6	Percentage of: (a) population that has reported discrimination to competent institutions in the previous 12 months on the basis of a protected characteristic in another area and refers to digitalization and information technology separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence. (b) adopted positive opinions by the competent institutions according to a protected characteristic in another area and refers to digitization and information technology.	administrative	

10.	Area: Housing		
NO.	**Indicator**	**Data source**	**Note**
10.1	Percentage of persons who (a) live in their own home (b) live in a joint household (multiple families in one household) (c) do not have their own home and live in rented or other (temporary) housing (d) are homeless separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative	
10.2	Percentage of people who in the past 12 months have acquired property with: (a) purchase and sale (b) inheritance (c) other (for example, a gift) separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative	
10.3	Percentage of persons who own property: (a) on land (b) other immovable property in his own name (c) joint ownership with husband/wife/children separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative	
10.4	Percentage of households that have been granted the right to housing by 1) the state and/or 2) the municipality through (a) temporary housing (b) possession separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative,survey	

10.5	Percentage of households living in: (a) urbanized settlements (b) informal settlements separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative,survey	
10.6	Have access to: (a) water (including water quality) (b) sewage (c) electricity (d) road separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative	
10.7	Percentage of people who can afford a loan/s to buy their own home disaggregated by gender, ethnicity, type of disability, age and place of residence.	Administrative, survey	The survey can be conducted by the CPPD, together with the Ombudsman .
10.8	K of people who use social housing on one or more grounds out of the total number of people who do not have their own home: (a) Children without parents or parental care - persons over the age of 18 who until the age of eighteen were cared for in institutions and other forms of care for orphans (b) Beneficiaries of the right to guaranteed minimum assistance (c) Persons affected by natural disasters regardless of the legal status of their existing (primary) residences (d) Persons with disabilities and families of persons with disabilities (e) Persons belonging to the Roma community socially threatened according to the Strategy for the Roma of the Republic of North	Administrative	The data can be obtained through the municipalities and the Ministry of Labor and Social Policy.

	Macedonia and (f) Single parents with minor children. separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.		
10.9	Percentage of people from the total number of people who do not have their own home who use housing allowance with the status of financially and housing unsecured person: - beneficiary of guaranteed minimum aid and - a person who until the age of 18 had the status of a child without parents and without parental care, i.e. even after termination of guardianship, and at most until the age of 26 separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	
10.10	Percentage of residential buildings that have: (a) access ramp (b) an elevator (c) sound signaling in the elevator divided according to the settlement in which the residential building is located. Percentage of (a) population that reported discrimination in the area of housing to competent institutions in the previous 12 months on the basis of a protected characteristic separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence. (b) adopted positive opinions by the competent institutions according to a protected characteristic in the area of housing.		

10.11	Percentage of (a) population that reported discrimination in the area of housing to competent institutions in the previous 12 months on the basis of a protected characteristic, disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence. (b) positive opinions adopted by competent institutions according to a protected characteristic in the area of housing.		
10.12	Percentage of budget allocated by the state/municipalities for housing for different groups, broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.		
11.	**Area: Access to goods and services**		
11.1	Participation rate of women and girls who 1) need 2) use services related to sexual and reproductive health, including: (a) access to gynecological services (b) access to termination of pregnancy services (c) services related to the postpartum period separated by ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative Survey	
11.2	Percentage of persons subject to discrimination who are denied access to facilities in (i) public or (ii) private ownership including: (a) swimming pools (b) playhouses (c) restaurants and bars (d) banks (e) other	Survey	

	disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence		
11.3	Процент на лица подложни на дискриминација на кои им е оневозможен пристап до транспорт во (i) јавна или (ii) приватна сопственост разделени по пол, етничка припадност, попреченост (да/не и вид на попреченост), возраст и место на живеење	Survey	
11.4	Percentage of people from the total population who are denied access to public services as a result of unsuitable, inaccessible and unavailable services related to: (a) the person's disability (b) language barriers (c) lack of an additional service necessary to realize another service (for example, public transport) separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative	
11.5	Percentage of persons 1) registered and/or 2) licensed as service providers disaggregated by sex, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.		
11.6	Percentage of: (a) population that has reported discrimination to competent institutions in the previous 12 months based on a protected characteristic in the area of access to goods and services broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence .	Administrative	

	(b) adopted positive opinions by the competent institutions according to a protected feature in the area of access to goods and services.		
11.7	Percentage of budget allocated by (a) the State (b) the municipality (c) the service provider (d) the supplier of goods in order to enable appropriate adaptation or accessibility of the good or service for different groups of users	Administrative, Survey	
12.	**Area: Agriculture, climate change and environment**		
12.1	Percentage of households/persons engaged in (i) agriculture and (ii) food production by sector broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative, Survey	
12.2	Percentage of people who used (a) agricultural subsidies (b) capital subsidies in the past 12 months disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.		
12.3	Percentage of people who used subsidies due to damage suffered in the past 12 months as a result of climate change and/or natural disasters, broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence		
12.4	Percentage of people who have the so-called agricultural insurance divided by gender, ethnicity,		

	disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.		
12.5	Percentage of people who have been displaced under the influence of climate change / and/or natural disasters separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative, Survey	
12.6	Percentage of budget allocated by (i) the state and/or (ii) the municipality for households and for: (a) climate change adaptation (b) mitigation of the effects of climate change	Administrative, Survey	
12.7	Percentage of budget allocated by the state for households active in sectors more affected by climate change, broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative, Survey	
12.8	Percentage of households/persons affected by energy poverty broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative, Survey	
12.9	Percentage of budget allocated by (i) the state and/or (ii) the municipality for reducing energy poverty, separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative, Survey	
12.10	Percentage of households and persons using renewable energy sources for household needs broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence		

12.11	Percentage of households and persons using renewable energy sources for household needs broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence	Administrative, Survey	
12.12	Rate of households and persons recycling household waste disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative, Survey	
12.13	Percentage of budget allocated by (i) the state and/or (ii) the municipality to support household recycling per user disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative, Survey	
12.14	Percentage of people who lost their jobs as a result of the abandonment of fossil fuel use in industry and energy disaggregated by sex, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative, Survey	
12.15	Percentage of people who have retrained as a result of abandoning the use of fossil fuels in industry and energy disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative, Survey	
12.16	Percentage of persons with reduced working capacity as a result of deteriorating health due to: (a) air pollution (b) drinking water quality (c) soil pollution separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative, Survey	

12.17	Percentage of: (a) population that reported discrimination to competent institutions in the previous 12 months based on a protected characteristic in another area and refers to the environment and climate change separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence. (b) adopted positive opinions by the competent institutions according to a protected characteristic in another area and refers to the environment and climate change.	administrative	
13.	**Area: Economy and Finance**		
13.1	Average monthly earnings per person, broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative Survey on the structure of earnings, the indicator has already been calculated and published on the Eurostat website	
13.2	Non-exposure to risk of poverty, disaggregated by sex, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	Administrative Income and living conditions survey, the indicator has already been calculated and published on the Eurostat website.	
13.3	Equality rate (Gini), disaggregated by sex, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	
13.4	Број на деловни субјекти во изминатите 12 месеци кои се (i) новосоздадени и (ii) згаснати, разделени според (а) секторот (б) правната форма на регистрација (в) правни лица и (г) физички лица.	administrative	

13.5	Structure of persons who inherited real estate in the past 12 months, broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	SSO
13.6	Percentage of participation of members in (i) management boards, (ii) supervisory boards, (iii) boards of directors in the highest listed companies (iv) banks and (v) the National Bank of North Macedonia, disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	Gender Equality Index. The indicator is calculated as the share of members in management boards, supervisory boards or boards of directors in the highest listed companies, in the total population of the country aged 18+. The data is available in the database on women and men in the decision-making process of the European Institute for Gender Equality (EIGE).
13.7	Number of commercial services provided in the past 12 months, broken down by type of service, area and users, (i) legal entities or (ii) natural persons, broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	SSO
13.8	Number of financial services accessible to people with sensory disabilities in the past 12 months.	administrative	
13.9	Final consumption of electricity in households, disaggergated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence	administrative	SSO, Consumption of energy in households, available at: Државен завод за статистика - публикација: Потрошувачка на енергенти во домаќинствата, 2019 (stat.gov.mk)
13.10	Percentage of: (a) population that reported discrimination to competent institutions in the previous 12 months on the basis of a	administrative	

	protected characteristic in another area and refers to economy and finance separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence. (b) adopted positive opinions by the competent institutions according to a protected characteristic in another area and refers to economy and finance.		
14.	**Area: Culture**		
NO.	**Indicator**	**Data source**	**Note**
14.1	Number of (a) projects in the field of culture (b) holders of projects in the field of culture (c) acts and (d) events which are financed from the state budget through (i) the Ministry of Culture, (ii) other public cultural institutions and establishments and (iii) LGUs, separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of living.	administrative	The LC provides for individual interest in culture (Art. 6), local interest in culture (Art. 7) and national interest in culture (Art. 8).
14.2	Number of (a) authors of published books and (b) translators of published books which are financed from the state budget through the Ministry of Culture, separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	Activities in the field of culture, in the sense of this law, are activities for publication and activities for protection and use (art. 45 of the LC).
14.3	Number of (a) professional theater shows shown (b) concerts of the Macedonian Philharmonic (c) shown performances of the Macedonian Opera and	administrative	

	Ballet and (d) organized art exhibitions and colonies which are financed from the state budget through the Ministry of Culture separated by language.		
14.4	Number of members in management boards and directors in institutions that perform activities in the field of culture, separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence.	administrative	Bodies of a national institution are the director and the board of directors (art. 27 of the LC).
14.5	Percentage of persons to whom it was granted (a) state awards and recognitions in the field of culture or (b) scholarship in the field of culture separated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	Determined by the LC (art. 2 paragraph 1 item 7 and 8).
14.6	Proportion of buildings that house cultural institutions that are accessible to people with disabilities.	administrative	General recommendation since 03.12.2021.
14.7	Number of employees in an institution that carries out activities in the field of culture (a) state, namely (i) national or (ii) local (municipal-city) or (b) private, separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	According to the LC, the institution, according to the founder, can be private or public. The public institution can be local when it is founded by the local self-government unit (municipal-city) or national when it is founded by the state (art. 20 para. 1 and 2). The rights of employees are regulated by the LC (art. 76-78).
14.8	Percentage of: (a) population that reported discrimination to competent institutions in the previous 12 months on the basis of a protected characteristic in	administrative	At CPPD, Ombudsman , inspectorates, courts. Everyone has a right regardless of age, education, religious, ethnic or other affiliation

	the field of culture separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence. (b) adopted positive opinions by the competent institutions according to a protected feature in the field of culture.		to free creativity, non-professional or professional, as well as a right regardless of age, education, religious, ethnic or other affiliation to education in the field of culture (art. 4 paragraph 1 LC).
15.	**Area: Education, science and sports**		
NO.	**Indicator**	**Data source**	**Note**
15.1	Percentage of children and youth who have acquired free, equal and quality education expressed as: (a) in grades 2 (two) and 3 (three) (b) at the end of the primary and (c) at the end of secondary education with a minimum level of proficiency in (i) reading and (ii) mathematics, disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence.	administrative	LEE stipulates that every child has the right to free and high-quality primary upbringing and education in primary school (art. 3 paragraph 1). Secondary education in public secondary schools is free (art. 3 para. 2 LSE). Principles of primary education (art. 4 LEE), principles of higher education (art. 3 LHE).
15.2	Percentage of (a) persons with completed higher (tertiary) education (%, population 15+) at (i) undergraduate studies, (ii) postgraduate studies and (iii) doctoral studies (b) students in higher (tertiary) education in the field of education, health and social, humanities and arts – levels from 5 to 8 according to ISCED (%, students in higher education) (c) persons who obtained scientific degrees (i) specialist, (ii) master of science and/or (ii) doctor of science and (d) persons who have obtained titles (i) assistant	administrative	

	professor, (ii) associate professor and (iii) full professor disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence.	administrative	Education-scientific, education-professional and educational positions are regulated by the Higher Education Act (Art. 161), as well as the criteria and procedure for selection in positions (Art. 164-189). And LSRA provides a procedure for selection in positions (art. 38-45).
15.3	Percentage of (a) students in primary education (b) students in secondary education and (c) male/female students who are (i) enrolled in the last school/academic year and (ii) dropped out of formal education before completing their level of education, disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of living.	administrative	Obligation and periods of primary education (Art. 8 LEE). Enrollment in secondary education (art. 33-37) LSE. The status of a student in secondary education is acquired by enrolling in secondary school (art. 41 para. 1 LSE). Student status (Art. 26) and rights and obligations (Art. 27) as well as the method of enrolling in studies (Art. 149) are regulated in the Higher Education Institution.
15.4	Percentage of (a) children (aged 5-18) and (b) youth (aged 18-26) not included in education, disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence.	administrative	Education of children who were not included in teaching (Art. 14 LEE). The primary school is obliged to inform the educational inspector about the children who are not enrolled in the first grade and about the students who unjustifiably do not attend the primary school for more than one month (Art. 64 LEE).
15.5	Proportion of (a) youth (up to 29 years) and (b) adults (over 29 years of age) who have achieved at least a fixed (basic) level of proficiency in the functional skills of language and numeracy such as (i) literacy	administrative	Adults can also be included in primary education, in accordance with the Law on Adult Education (Article 3 Paragraph 2 LEE). Adult education is carried out in vocational education and training institutions as an integral

	and (ii) math skills, disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of living.		part of lifelong learning, which connects the separate segments and forms of education in a single system (art. 18 paragraph 1 item 5 LPET
15.6	Percentage of (a) students in primary education and (b) students in secondary education who do not feel safe at school, including due to peer pressure, segregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence	administrative, survey	The protection of the integrity of students and the prevention of violence against students is regulated by LEE (Art. 65-66). Corporal punishment and mental abuse of the student is prohibited according to the LSE (Art. 51).
15.7	Percentage of children under 5 years of age developing age-appropriately in health, learning and psychosocial well-being (quality early childhood development, care and pre-school education), disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence.	administrative	Part of the SDG to be collected by the SSO
15.8	Number of imposed pedagogic measures (oral reprimand, written reprimand, reprimand, moving the student to another class, behavior reduction, reprimand before removal and removal) and disciplinary measures (reprimand, public reprimand and exclusion), at (i) level at school and at (ii) higher education institution level, disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence.	administrative	The types and imposition of pedagogical measures are regulated by LEE (Art. 72) and LSE (Art. 57), and disciplinary measures by LHE (Art. 30)
15.9	Number of persons who were included in the previous 12 months in training according to verified programs for acquiring		

	qualifications, broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence.	administrative	A certificate is obtained for the knowledge, skills, abilities and competences acquired from the special adult education programs (Art. 24 LAE).
15.10	Proportion of (i) schools (ii) higher education and scientific facilities or institutions and (iii) students with access to (a) electricity (b) clean drinking water (c) basic sanitary facilities for each gender (d) basic handwashing facilities (as per WASH indicator definitions) (e) Internet for educational purposes (f) computers for pedagogical purposes (g) adapted infrastructure and materials for pupils and/or students with disabilities, including sensory disabilities (impaired vision, hearing and speech) and (h) assistive technology.	administrative	Inclusive education is regulated by LEE (Art. 11). Secondary education for students with special educational needs is regulated by the LSE (art. 39-40).
15.11	Number of requests from parents, i.e. guardians to enroll a student in another primary school in the same or another area in which he lives or where he permanently resides, and number of consents from the schools in which they enroll and from the schools in the area in which they live or where the students live permanently separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence.	administrative	Re-zoning of schools (art. 63 ZOO). Opinion of February 3, 2022, Petition no. 08-92/1 of 9/2/2022, Opinion of 13/4/2022 and General Recommendation no. 08-244/1 dated 4/27/2022. Petition no. 08-82/1, Decision of February 3, 2022, Opinion of March 7, 2022.
15.12	Percentage of people attending (a) primary education (b) secondary education or (c) higher education who are provided or	administrative	The principles of basic education are regulated in LEE (Art. 4), affirmative measures (Art. 6), and inclusive education in Art. 11. In addition, the LEE

	subsidized (i) public transportation to and from school, (ii) free meals, (iii) educational assistant, (iv) assistive technology, (v) educational mediator, (vi) scholarship, and (vii) monetary award, disaggregated by sex/gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability) and place of residence		provides for the support of the learning of students with disabilities (art. 16-19 and art. 35). For Roma students who come from socially disadvantaged families and/or have been out of the educational system for a long time, the LEE enables the hiring of educational mediators (Art. 37). The right to free transportation (Art. 73 LEE), provision of meals in schools (Art. 74 LEE), prize money for student competitions (Art. 44). A monetary award is also paid in secondary education (art. 24-b LSE). For the student who has the status of a regular student in high school, free transportation to the school is organized, if the student is not accommodated in a dormitory (art. 41-a para. 1 LSE). Exemption from payment of participation is regulated by LHE (art. 128). General recommendation for free public transport for students in private universities from 01.06.2023. Petition no. 0801-275 of 9/21/2021, Opinion of 12/14/2021 and Petition no. 0801-259 of 6/9/2021, Opinion of 24/12/2021.
15.13	Percentage of students in (i) primary and (ii) secondary education who travel more than 2 kilometers from their home to primary school or 2.5 kilometers to secondary school, broken down by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence	administrative	SSO, data to be provided by municipalities

15.14	Number of teachers and associates in (a) primary schools (b) secondary schools (c) higher education institutions and (d) scientific and research establishments (i) state, (ii) mixed, (iii) private institutions and (iv) independent researchers, separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	The rights and obligations of employees in elementary schools are regulated by LEE (art. 79-91), and in secondary schools by LSE (art. 59-64). Employees of higher education institutions are governed by the LHE (Art. 160). Researchers in the subjects for carrying out scientific-research activity are selected in scientific titles: scientific associate, senior scientific associate and scientific advisor (art. 35 LSRA).
15.15	Percentage of persons engaged in sports (a) recreational (b) professional and (c) as trainers which are financially supported by (i) the state, (ii) the municipality and/or (iii) another legal entity separated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	Sport is an activity that includes all forms of sports activities of athletes of all ages, as well as sports and recreational activities of citizens (art. 2 LS). Sports activities are performed professionally and amateurly (art. 31 LS).
15.16	Participation of members in administrative bodies of (a) The Macedonian Olympic Committee and (b) 10 most popular national Olympic sports organizations in the past 12 months, disaggregated by gender, ethnicity, disability (yes/no and type of disability), age and place of residence.	administrative	Youth and Sport Agency, SSO
15.17	Percentage of: (a) population that reported discrimination to competent institutions in the previous 12 months on the basis of a protected characteristic in the field of education, science and sports separated by gender, ethnicity, disability (yes/no	administrative	At CPPD, Ombudsman, inspectorates, courts. The protection against discrimination and the promotion of equality is regulated in LEE (art. 5), ZNSSOSU (art. 5) and LSE (art. 3 paragraph 3). Report on CPPD for 2021, available at:

	and type of disability), age and place of residence . (b) adopted positive opinions by competent institutions according to a protected feature in the field of education, science and sports. (c) students in (i) primary education and (ii) secondary education who were exposed and who reported peer violence.		Godisen-izvestaj-2021.pdf (kszd.mk) Report on CPPD for 2022, available at: Годишен-Извештај-2022.pdf (kszd.mk) Database of cases of discrimination of CPPD, available at: Пребарај усвоени мислења - KSZD

16. ANNEX 3. THEMATIC ANALYSIS

Thematic analysis for the collection of data for the promotion of equality and prevention of discrimination, Dr. Risto Karajkov, prepared for the needs of the OSCE Mission in Skopje, 2019 (included as an additional document).